

ԱՌԴԻՆ

ԵՐԲՈՒԱՄՆԵՐ

(ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ՀԱՒԱԲԱԾՈՅ)

891.99

U-52

1940

Ի Ս Թ Ա Ն Պ ՈՒ Ն

6 NOV 2011

«ՄՇԱԿՈՑԹ» Հրատարակչական

Մասենաւար Թ. 11

891.99

Ա-52

Ս Ի Պ Ի Լ

ԱՄԲՈՂՋԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ

Ա.

Ք Ե Ր Թ Ո Ւ Ա Ծ Ն Ե Ր

ՀԱՅԿԱՍՏԱՆԻ
ԿՐԹԱԳՐԱԴԱՐԱՆ-ԼԵՔՏԻՎԱԿԱՆ
ԶԵՆՈՒԹՅՈՒՆ
ՄԱՍԵՆԱՎԱՐ Թ. 11
Գ. 991.99

«ՄՇԱԿՈՑԹ» Գրատուն

Պիլյոս սօֆա, Կիլիկիա, Թ. 8-9

Կալաթա-Իսթանբուլ.

1939

31 JUL 2013

55957

«MIŞAGUYT» (Kültür) Neşriyat Evi Seri No. II

S İ B İ L

UMUM ESERLERİ

I

Ş İ İ R L E R

«MIŞAGUYT» Kitapevi

Billor Sok. Gül Han No. 8 - 9

Galata - İSTANBUL

1939

27447-60

Զ. Հ. ԱՍԽԱՆԻ (Սիլի)

(Իր աղջկան՝ Օր. Ասիկե Տօֆեյանի
իղաների ծնունդի և այս անտիպ նկարը)

Տպագրութիւն
ՅԱԿՈԲ ԱՌԻՆԶԱՄԵԱՆ
Անգարա ձատտէսի
Բէշիտ էֆ. Խան, Թ, 14
ԻՍԹԱՆՊՈՒԼ

ՍԻՊԻԼԻ ՔԵՐԹՈՒԱԾՆԵՐԸ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

Քերթուածներու հաւաքածոն, որ լոյս կը տեսնէ նախածեռնութեամբը Սիպիլի երախտագէտ սանուհիներուն, կը պարունակէ **Յոլֆեր** (բոլորովին սպառած) եւ անոր հրատարակութենէն ետք, զանազան թուականներու գրի առնուած բանաստեղծութեանց գրեթէ ամբողջութիւնը: Ասոնք հաւաքուած էին Տիկ. Զապէլ Զ. Ասատուրի յոբելեանին առիթով, սակայն մեծ քերթողուհիին անակնկալ մահը ոչ միայն պատեհութիւն չտուաւ իրեն ընծայուելիք մեծարանքին, այստեղ, այլեւ, հնարաւոր չեղաւ որպէսզի յաջորդական մէկ քանի հատորներու մէջ ամփոփուի անոր գրական բեղուն վաստակը (քնարերգութիւններ, արծակներ, թարգմանութիւններ, թարբերգութիւններ, եւն.):

Սիպիլի մահէն տարի մը յետոյ, 1935ին, Երեւանի Պետհրատը լոյս ընծայեց գեղարուեստական հատոր մը, որ կը բովանդակէր **Յոլֆեր** եւ 23 նոր քերթուածներ (հեղինակին կողմէ ընտրանօք ղրկուած): Ներկայ հաւաքածոյին մէջ Երեւանեան հրատարակութեան վրայ կ'աւելնան 30է աւելի ինքնագիր նոր բանաստեղծութիւններ, ինչպէս նաեւ շարք մը լաւագոյն թարգմանութիւններ ու հայացումներ, որոնք ի յայտ կը բերեն Սիպիլի լեզուական բծախնդրութիւնն ու ներդաշնակ ոճը, տեղ տեղ բնագրերը գերազանցելու աստիճան: Իր քերթողական մատենին մաս կազմող մէկ քանի յանգաւոր մատածումներէն զատ, յարմար դատուեցաւ տալ նաեւ նմոյշներ սկզբնական շրջանի այն գրաբար ոտանաւորներէն, որոնց ներքեւ Զապէլ Խանճեան ստորագրած է:

Իւրաքանչիւր քերթուածի ներքեւ դրուած է արտադրումի թուականը (անոնք որ ունին), առանց պահպանել կարենալու անոնց ժամանակագրական կարգը: Զանադրութիւն եղած է, նոյն ոգին ու նոյն իմաստը ունեցող քերթուածներու քով քովի մօ-

տեցումով առաջ բերել խմբաւորումներ, որոնք անտարակոյս աւելի կը դիւրացնեն անոնց հետաքրքրական ընթերցումն ու ուսումնասիրութիւնը:

Որպէս նախաբան հատորին սկիզբը դրուած է Սիպիլի անձնական մէկ տեսութիւնը բանաստեղծութեան մասին: «Ինչպէ՞ս կ'ըմբռնեմ Բանաստեղծութիւնը» խորագրին ներքեւ, տաղանդաւոր քերթողուհին իր այս իմաստալից յօդուածը լոյս ընծայած է Մանգումէի Էճէնարին մէջ (1902 շուտ. 18, Թիւ 450), Յոլբերուն հրատարակումէն յետոյ: Թերթին խմբագրութեան կողմէ եղած մասնաւոր հրաւերի մը պատասխանելով գրի առած ու հրատարակութեան ղրկած է իր հեղինակաւոր կարծիքը, հետագայ տողերուն հետ. «Բանաստեղծութեան վրայ կարծիքս հարցնելու պատիւը կ'ընէի ինձի: Պղտնեմ, Ուսմանսէն մինչեւ Թէն եւ Ռընֆին հազարաւոր գրողներ իրենց կարծիքը, իրենց բուխքը յայնմ եմ, յանախ իսկապէս եւ երբեմն իրական: Ձեմ գիտեմ թէ յաւակնութիւն մը չպիտի՞ ըլլայ իմ կողմէս բառ մը աւելցնել անոնց վրայ, երբ այնքան աննշան կերպով միայն մասնակցած եմ գրականութեան: Սակայն բանի որ կը փափաքի, ինքզինքն ծանրէմ ծախելու գաղափարը չեմ ուզեր տալ, եւ բոլորովին անկախ մեծ միտքերու խորունկ տեսութիւններէն, կը փորձեմ բացատրել իմ անձնական ըմբռնումս, որ շատ պարզ է»:

* * *

Սիպիլ նուիրագործուած արժէք մըն է մեր գրականութեան մէջ: Իր արուեստը վերագնահատելու կամ իր գործը վերլուծելու ձգտող ո ո եւ է նոր աշխատանք աւելորդ պիտի ըլլար այստեղ: Նոր ու գալիք սերունդներուն համար անհրաժեշտութիւն մըն էր միջոտ աչքի տակ ունենալ թրքահայ միակ բանաստեղծուհիին քնարերգութեանց ամբողջական հաւաքածոն: Ուրեմն որքա՞ն գնահատելի է ծառայութիւնը՝ անհրաժեշտ այս պակասը լրացնելու նախաձեռնութեամբ տողորուած իր սանուհիներուն, որոնց անուններու յիշատակութիւնը պէտք եղաւ զանց ընել՝ նկատի առնելով իրենց համեստութիւնը վիրաւորելու հաւանականութիւնը: Օրինակելի այս ձեռնարկը, որուն ապահովաբար պիտի յաջորդէ Սիպիլի արձակ երկերուն ամբողջական հաւաքածոն, առանձնապէս ուշագրաւ է երախտագիտական զգացման որպէս գերագոյն արտայայտութիւն:

21 Օգոստ. 1939

Թ. Ա. Զ. Ա. Տ. Ե. Ա. Ն.

ԻՆՉՊԷՍ Կ'ԸՍԲՈՆԵՄ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

Բանաստեղծութիւնը կ'ըմբռնեմ եւ իբրեւ գերահրաւ մեկ ոյժը զգացման եւ երեւակայութեան, որ փոքրիկ հպումով մը միայն լոյս, կեանք ու խանդ կ'ընծիւրէ: Մոգական գաւազանն է ան՝ պարիկին որ կը գեղափոխէ, կ'ազնուացնէ ամէն բան: Սիրոյ արտափայլումն է ամէն առարկայի վրայ, բեղմնաւոր սիրոյ, ստեղծագործ սիրոյ, գուրգուրանքով եւ գուրով հիւսում աղապասանքներու տաք փառումը՝ դէպի կեանք, անոր ամէնէն իսկուր՝ ինչպէս ամէնէն բարեբասիկ փութերուն մէջ. լայն, անհասնում զմայլանքը՝ բնութեան բոլոր տեսարաններուն հանդէպ, եւ գորով անոր տեսարաններուն ամէնէն վսեմէն մինչեւ ամէնէն ստորագոյնին համար. մտաւիժութեամբ՝ չորցած շիւղին առջեւ, որ համաստեղութեան մը չափ կենսականութիւն ունի, եւ նոյնքան իմաստուն օրէնքով մը կազմակերպուած է: Բախանցուն իմացականութիւնը՝ ներգգալու համար կարիլ մը ջուրին գելը, անոր կոչումը, անոր խորհուրդը, եւ անհուն երաժշտութիւնը որ ինքզինքն ինքզինքն կ'արտայայտէ:

Բանաստեղծութեան համար մեծ պզտիկ նիւթ չկայ բնութեան մէջ: Բանաստեղծին համար որոտրոյտ շանթը, գուպարայաթ մարտիկը, անկողնայաթ ովկիանը չեն միայն վսեմը: Լօռին բէլիկը, շամբին վարսամը, բոժոժին մետաքսն ալ վսեմ է գիւնը կազմակերպող անբախանց գաղտնիքին մէջ: Բերքովը պէտք է ունենայ մանաւանդ պարզ եւ փանափի եակներուն վրայ զմայլե-

լու զգայնութիւնը ռամիկէն աւելի, որ վերջալոյսին վրայ լոկ գիտէ սփանջանալ, եւ լուսնին շողերուն տակ միայն երազել: Պէտք է բանաստեղծին մոգական մակա- նը լուսերփնէ ցորենի հասիկը որ մարդկութիւնը կը սնուցանէ, եւ անոր միտքը՝ տապալուն եղելին մը բունին առջեւ անըջայոյ՝ վերկենցալէ պատմութիւնը սերունդներու, որոնցմով կը հիւսուի ու կը քաղուի մարդկային նակասագրին հանգոյցը:

Բանաստեղծը, իր գերզգայնիկ ներշնչումով, գոյն, ձայն, սլացք պէտք է տալ ցամաք բառերուն, եւ տալ նաեւ անոնց՝ կոշերը բոլոր ցաւերուն, եւ ծիծաղը բոլոր երանութիւններուն. փարատէ ձանձրոյթը, սփռփէ քախիծը, վշակցի սուգերուն, մոռցնէ սրտի զրկանք- ները, եւ տառապանքները մարդկութեան: Այս պատե- սին համար, ամէն ժամանակի, միջավայրի եւ ընկե- րական ամէն խաւերու յատուկ զանազան միջոցներ պէտք է փնտռէ: Ոլիմպոսի Մուսաները եւ Դաւիթի Սերովքները չեն որ փաներորդ դարու խոնջեցնները պիտի կարենային ամոքել. անոնք բնութեան գիրկը ապրող նախնական մարդուն առոյգ լանջքը կ'ոգեւո- րէին նիւթայի շունչովը, քանելով զայն մինչեւ հան- գրուանները առաքիւնութեան եւ անմահութեան: Իսկ մեզի համար, որ նիւթով շաղկապուած, պերճանքի ու գերանուրբ հանդիմանում իտեպիկն հետապնդող եակներ ենք, քերթողը պէտք է փառին, դիպակին, արծաթին մե- ջէն փառէ հանք բանաստեղծութիւնը: Ժապաւենէ ելնա- րանի մը փետրոս ասիւնաններուն վրայէն պսցցնելով, պէտք է վերացնէ մեր միտքը, մեր հոգին ուր մոխրի տակ կը միտայ կայծը՝ հոգեկան վայելքներու տնջանքով բոցավառուելու պատրաստ: Քսաներորդ դարու բա- նաստեղծը պէտք է իր աղբիւրները փնտռէ նոյն իսկ փխրուն լեռուներու, դերբուկ խարակներու, լոռու փապարներու եւ փլատ բազիկներու մէջ, ուր բնու- րիւնը իր մեծ վայելչութիւնը կը պահէ:

Սիրտ բզճնող միտքերը եւ արիւն արցունք լացող մաներն անգամ ծաղիկներու եւ մարմաւեններու դիւ- քանովը կը պննուին հիմայ: Արցունքը կը ձանձրա- ցնէ, տրտմութիւնը կը հեռացնէ բարեկամները, եւ սի- րելիի մը դազաղին առջեւ՝ ոչ թէ անոր հոգւոյն, այլ անոր համբաւին է որ կը մտածենք: Վասնզի, աւա՛ղ, հոգին եւ համբաւը նոյնը չեն աշխարհիկ կեանքին համար: Հերմակ հոգին կրնայ սեւ համբաւով մը արա- փիլ, եթէ սգաւորները, արցունքի անձնատուր, բարձի բողի ընեն սին պատշաճութեան եւ սեպ կեղծաւորու- րեան պատրտերը:

Ուրեմն մեր բանաստեղծութիւնն ալ պէտք է հագ- ուի վերջին նորածնութեան համաձայն Բարիգեան շի- ֆով, եւ ձեռնոցներով, ֆողիկով ծածկուած՝ պսի ծա- ուերուն շուրհին տակ, արեւէն չսեւնալու համար, եթէ չ'ուզէ որ բոլոր սիրտերուն դուռները իր երեսին գոց- ուին: Սարերուն զագաթը կայնած՝ քերթէ ձորձիկը մերկ ուսերուն վրայ, կարենել կուրծքը հովերուն տուած, պատգամախօս Սիբիլլան ծաղը ու ծանակ պիտի ըլլար մեր օրերուն:

Որպէսզի բանաստեղծը կարենայ երգել ամէն մի- ջավայրի, ամէն ընկերութեան համար, պէտք չէ իր ոյժը փառէ արտաքին առարկաներէն, այլ իր հոգիէն, ազ- նուացնելու համար ամէն բան, գեղեցկացնելու համար ամէն բան: Հակառակ պարագային, մասնաւոր մի- ջավայրերու մէջ միայն կարելի պիտի ըլլար բանաս- տեղծութիւն ընել, քանի որ ամէն տեղ սիրոյ խորունկ ցաւերը, սրտազեղ ըղձանքները փառաբանական իրա- լունք չեն վայելի: Եթէ բանաստեղծին սահմանուած ըլլար միայն ծիծաղախիտ դարասներու կանանչու- րեցնէ փառել իր ներշնչումները, եթէ դարավեժ հեղեղ- ներու ձայնէն միայն յօրինէ իր ներդաշնակութիւննե- րը, ի՞նչ պիտի երգէր Բեւեռներու բնակիչը որ ուսին- ներու վրայ կ'ապրի գիշեր ցորեկ:

Ժ

Սակայն նեմարիս բանաստեղծին սիրսր սառույցին կտորին մեջ իսկ կը ստեղծէ աղամանդի, կարկենանի, զմուխսի ծիրանի գօշին: Անիկա իր հոգիին գորովովը դիւբանք մը կը հրաշակէրսէ բոլոր վայրի բաներէն, ու երբեմն մինչեւ վսեմը կը բարձրանայ, երբ մանաւանդ իր տաղերն ալ բառերու եւ յանգերու երաժշտութեան հմայքը աւելցնեն անոր վրայ:

Ասիկա բսել չէ անշուշտ քէ ամեն գեղեցիկ տաղաչափութիւն բանաստեղծութիւն է, սակայն տաղաչափութեան ներդաշնակութիւնը որ պարզապէս կիրք հաշակի խնդիր է, անհրաժեշտ պայման մը կը նկատեմ քերթուածի մը կատարելութեան:

Ինծի համար բառերու երաժշտութիւնը շատ վեր է նուագի երաժշտութենէն, եւ անոնց լուսեղէն փալիլում մը շատ աւելի արտայայտիչ՝ քան նկարներու երանգները: Աղուոր ձայն մը որ կը կարդայ Ռիբեքենէն, Վեռլենէն տաղ մը, երկնային վայելք մըն է, որուն ոչ մէկ վայելք կը հաւասարի երկրի վրայ:

Կրնամք ամբողջ օր մը երաժշտութիւն լսել առանց յոգնելու: Նախ կը զմայլինք, յետոյ կը վարժուինք, յետոյ կը յոգնինք գոնէ ֆիզիքապէս: Բայց օրերով մեր սենեակին մեջ կը կարդանք ու կը կարդանք, եւ ոչ միայն չենք ձանձրանար, այլ եւ մեր վերացումին մեջ պահ մը կը մոռնանք իրական կեանքը, մեր բանաստեղծին հոգիովը ապրելու համար:

Քանի մը տղէ բաղկացած հսանաւորներ կան, զորս հարիւր անգամ կը կարդայ մարդ, զոց կը սորվի, եւ սակայն չի յագեցնար: Ինչո՞ւ. սրովնեցեւ բանաստեղծը դրած է անոր մեջ իր հոգիին գոյնը, իր նկարագրին ցոլքը եւ իր հաշակին հմայքը:

1902

Ս Ի Պ Ի Լ

ՀԱՅ ԼԵԶՈՒԻՆ

Դո՛ւն առաջին վանկ շրթունքիս, առաջին վանկ իմ հոգւոյս,
Նախկին հնչիւն իմ մանկական լեզուիս հեզ,
Որով լացի ու երգեցի միշտ յուզումներս, իղձս ու յոյս,
Իմ մայրենի քաղցրի՛կ բարբառ, ողջո՛յն քեզ:

Քու բառերէդ արեւէն վառ ու բիւրեղէն ալ վըճիտ՝
Իմ հոգւոյս մէջ բոց մը կաթեց մշտակէզ,
Հուր ծարաւ մը անհունութեան, բարւոյն, մեծին ճշմարիտ.
Ո՛վ մանկութեանս ազնիւ լեզուն, կ'օրհնե՛մ քեզ:

Տարիներով թափառական օտար երկիր ու վայրեր,
Ձուրկ մնացի ընտանիքէս, տընակէս.
Այլ քու կարօտդ անդարման ցաւն եղաւ սրտիս կարեւել,
Ո՛վ իմ լեզուս, ամէն իղձ զո՛ն ըլլայ քեզ:

Ջարմանահրաշ վըսեմ թարգման դուն սրբութեանց անմատոյց
Դուն արձագանդ հայ անցեալին, կեանքին վէս,
Տիտաններու, քերթողներու անմահ փառքին ապացոյց,
Ո՛վ վեհ բարբառ իմ հայրերուս, պատի՛ւ քեզ:

Ալեծաղիկ կատարներու անմահ զաւակ զարաւոր,
Ծոցէդ անչէջ ճառագայթներ կը ժայթքես.
Մշտափթիթ գարուն մ'անանց կը պըսակէ դէմքդ աղուոր,
Անզուգական, քնքուշ լեզուս, համբո՛յր քեզ:

Դուն Մեսրոպին ու Սահակին շունչին թրթռումը ոսկի,
Որ հայրենի յուշերն անդուլ կ'եղերգես.
Իր պաշտելի աւանդութեանց, նշխարներուն սուրբ ըսկի,
Ո՛վ աննման չքնաղ լեզու, բուրվա՛ռ քեզ:

Ծով ծիածան որ կը գըլես լայն կոհակներդ այգաբեր,
Մերթ գոհարներ ծաւալելով, մերթ բեհեզ,
Մերթ սաղմոսներ ծփծփալով, մերթ վէպեր,
Ո՛վ հայ լեզուս իմ պաշտելի. ողջո՛յն քեզ:

Դուն թրթռացիր անտառներու սօսիներուն տակ ըստէպ,
Հայ աշուղին քընարին պարծանքն եղար վէս.
Հիմա կ'երգես զաւակներուդ նժդեհ կեանքը երաշխէպ,
Քերթողներու անմահ բարբառ, բի՛ւր փառք քեզ:

Օրհնեա՛լ ըլլան մեր հայրերը, որոնք թէեւ ցիր ու ցան,
Մութ օրերուն՝ մոլորած չոր շիւղին պէս,
Մոռցան իրենց տունն ու տեղը, զաւակներնին ուրացան,
Իրենց անձն ալ, բայց չը մոռցան երբեք քեզ:

Օրհնեա՛լ ըլլան մեր մայրերը, որոնք ըզքեզ սընուցին,
Իրենց շունչովն ու աղօթքով սրտակէզ.
Խարխուլ, փըլած կըտուրին տակ, կարօտ պատառ մը հացին,
Գուրգուրանքով պահպանեցին միշտ ըզքեզ:

Թո՛ղ որ ես ալ, մեր հայրերու յետին զաւակը թշուառ,
Սուրբ տաճարիդ ոտքը բերեմ ողջակէզ.
Միշտ տառապած, երբեք չիջած սիրտէս կայծ մը խանդավառ
Հոգւով պաշտեմ ու քընարով՝ օրհնեմ քեզ:

1912

ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԾԱՐԱԻ

Ձուզեցի խարուիւ մանկութեանս օրէն,
Կեղծիքը ան էր, սարսափն էր կեանքիս.
Պատրանքներու մէջ պարիւ վատօրէն
Միշտ մերժեց, առեց իմ խըրոխտ հոգիս:

Վէրքերը փաթթող շղարչնե՛ր քնքուշ,
Ծաղիկնե՛ր որոնք թոյն կը պարփակեն,
Սիրաբա փայփայող խոստումնե՛ր անուշ,
Որքա՛ն գողացի ձեր սուտ դիւթանքէն:

Տենչոտ, հըրաշունչ համբոյրնե՛ր անյագ,
Խուսափուկ սիրոյ գողտրիկ փսփրսո՛ւք,
Ծով նայուածքներու անե՛ղ կախարդանք,
Լանջքըդ տոչորող հրախանձ պասուք,

Ի՛նչպէս մերժեցի ի՛նչպէս վանեցի
Ձեր արբեցընող խըռովքն անսահման ,
Ձնջեցի խաղառ յանձնելով բոցի
Ինչ որ խաբուսիկ երազ էր միայն :

Եւ թմրեցընող յանկուցիչ սուտեր ,
Դուք որ անդունդին եզերքը անլոյս
Կամ գերեզմանի փոսին առնթեր՝
Բուռ բուռ կը սփռէք ցընորքներ և յոյս ,

Երբեք ձեր գուլթին չը զիմեցի ես ,
Որպէսզի սուգիս , տագնապներուս մէջ
Փարատէք , անայգ գիշերներու պէս
Սիւ կսկիծներուս խաւարը անվերջ :

Կեանքին իրական մեծ սարսափներէն
Երբեք չը վախցայ . չուզեցի որ զիս
Սուտ տեսիլքներով զգուեն , օրօրեն .
Մերկ ճշմարտութեան ծալաւ էր հոգիս :

Խուժողուժ վայելք մ'էր միշտ ինծի համար
Շօշափել զաշոյնն որ պիտի խոցէր
Իմ հէք , բաբախուն սիրտըս խանդավառ
Որ ցաւէն կու լար ու կ'ալեկոծէր :

Միշտ բզքտեցի ձեռքով մ'անսարսուռ
Քօղը վարդագոյն , քօղը ոսկեթել
Որ ճշմարիտը ծածկեց ինձմէ զո՛ւր ,
Եւ խաբկանքներով ուզեց զիս զխլթել :

Ու հիմայ , թո՛ղ զիս գալարեն , տանջեն .
Հոգիս մի՛շտ աղատ , անայլայլ ու սէգ՝
Յալթապանծ կ'ելլէ ցուերու մէջէն .
Միայն թէ զինքը չըխաբեն երբեք :

1915

Ժ Ա Մ Ա Ն Ա Կ Ի Ն

Դուն զոր շատեր ուրացան ,
Աստուածներու կարգ դասեցին շատեր ալ ,
Անջրպետին չորրորդ ծաւալն է , ըսին
Մեծ գիտուններ բազմաձայն :

Այլ ո՞վ երբեք չափեց քեզ ,
Ո՞վ թափանցեց դադտնիքներուդ քու ամբաւ ,
Մշտաթաւալ քու սրարչաւ կասքիդ վէս
Ո՞վ երբեք անցքը տեսաւ :

Հսկայ ծառեր գոսացան,
Փըշուր փըշուր ինկան խըրոխտ, սէգ լեռներ,
Ահեղ պորմեր ու տաճարներ փոսացան.
Դուն անսասան կ'ապրիս դեռ:

Անգոյն, անծիր, ու անձայն,
Ծայրածաւալ ունայնութիւն համագրաւ,
Ոչինչ մը չես, էակ մ'ալ չես, անբաժան
Իսկութիւն մ'ես դուն, իրա՞ւ:

Խոստումներով բոլոր սուտ՝
Տառապողին համար կեցած անխըլիրտ:
Գոհ սիրտերու համար կ'անցնիս որքա՞ն չուտ,
Անանց հետքեր թողլով բիրտ:

Օրէ՞նք մ'ունիս արդեօք դուն,
Թէ օրէնքըդ անհեթեթ կամքն է անբան,
Եւ կ'անսաստենք երբ խօլ կամքիդ տառերուն,
Մեզ կը պատժես անխափան:

Այդ ուժն անեղ գըտար ո՞ւր,
Ո՞վ դատաւոր կարգեց ըզքեզ մեր վըրան,
Ո՞վ քեզ տըւաւ երկաթէն կուռ, սուրէն սուր,
Իշխանութեան գաւազան:

Եթէ անդօր չըլլար մարդ,
Եւ կամ ըլլար գոնէ նըւազ անարի,
Արդեօք քեզ դէմ չէ՞ր հռչակեր մահի մարտ
Բանալիներով Վիթխարի:

Մա՛րտ, ի՞նչ գէնքով, անանուն
Անէղութիւն քեզ դէմ, հոն ուր ունակա՞ն,
Հերոսներու, հանճարներու վահագոյն
Համայնակուլ գերեզմա՞ն:

Ո՞ր շանթ, ամպրոպ բաղմաբոց
Երկինքներու, աշխարհներու քէնն ու վրէժ
Ըզքեզ անէծքն աստուածներու և մարդոց
Կրցան ընել գահավէժ:

Դուն ապրեցար մընացիր
Որ ծովերը ցամքին, հատնին կեանքերն ալ,
Որ աստղերը մարին, իյնան ցանուցիր
Խոր փոսերուն մէջ մըռայլ:

.

Անհունին մէջ տարուբեր՝
Միտքս անդօր է պայքարելու քեզի դէմ.
Այլ քեզմէ խոր, քեզմէ անհուն, քեզմէ վեր
Հոգւոյս ուժը ես դիտեմ:

Ան է միայն որ ազատ,
Պիտի սլանայ անցնի դարերն ապագայ,
Թափանցելով խորհուրդներու շմիղապատ,
Պիտի տիրէ անոնց վրայ:
1931

ԽՕՍՔ ԸՆԴ ԱՍՏՈՒԾՈՅ

Աստուածութեամբ բարի հոգւոյդ անծայր ու անծիր,
Եթէ դուն մայր ըլլայիր,
Փոխանակ հայր ըլլալու,
Աշխարհք արդեօք չէ՞ր բարձրանար առանց արցունք
մը լալու:

Դեռ նորածիլ՝ կը մեռնէ՞ր դաշտին ծաղիկն առաթում
Նախիրներու կաշմբուռ
Սմբակին տակ ոգեսպառ,
Աստուածային հոգիդ զթած եթէ գրգար մայրաբար:

Անշուշտ խուժին կը յաղթէր գութը՝ ուժէն ալ արի
թը քուտններու կամ սարի
թռչնիկն անդէն ու տկար՝
Արիւնախանձ ուրուրներու ճիրանին տակ չէր տըքար :

Եթէ դուն մայր ըլլայիր, մարդը կ'ըլլար անձին տէր,
Ազատ, անկեղծ, անվեհեր.
Երախտիքի բեռան տակ,
Հոգին երբեք չէր կորանար անարգ նիւթին նահատակ:

Ո՛հ, եթէ մայր ըլլայիր, հանդուրժելի՞ր պիտի լուռ՝
Երբ գեղարդին ներքեւ սուր՝
Կողէն արիւն կը պոռթկար տըկար :
Յիսուսիդ որ կը պաղատէր. «Գըթա՛, մարմինս է

Եթէ դուն մայր ըլլայիր, բիւրովդ անհուն, որ բոց էր,
Արդեօք չէի՞ր թափանցեր
Խորախորհուրդդ ալքերուն
Հոգիին որ յաւէտ կուլայ թօշնած հրազն իր գարուն:

Ո՛հ, կ'ըղծայի, կ'ըղծայի՝ մայր ըլլայիր պահ մը լոկ
Հանդէպ կեանքին անողոք
Օրէնքներուն անսասան,
Եւ ըզգայիր թէ մեծ սրտէդ մարդիկ ի՞նչ սէր կը յուսան :

1924

Ա Ն Է Ա Ց Ո Ւ Մ

Անապատ մը կը տարածուի շուրջն հոգւոյս,
Ուրկէ կեանքի ամէն բողբոջ կու տայ խոյս :

Ոչ մէկ սըլացք, ոչ մէկ ընձիւղ, ոչ մէկ ալիք կը թաւալի,
Երկինքն ի վեր չի բարձրանար բուխերիկ մը յորձանքով լի :
Ո՛ւր փնտըռեմ և ո՛ւր գտնեմ ես յուզումներս իմ երբեմնի :

Ցամքած է շունչս հեղձամըղձուկ :
Ցաւ չեմ ըզգար, չունիմ արցունք :

Եթերին մէջ ուր օդ չըկայ,
Հոգիս իսպառ կ'անշարժանայ,

Եւ բեկորի մը պէս սառի,
Կը քարանայ, կը մարմարի:

Ո՛հ, շըշո՛ւկ մը, գէթ հառա՛չ մը, շխ՛թ մը լացի...
Հով մ'որ շարժէ եթերին մէջ կայծ մը բոցի.
Ո՛հ, իմ վիշտերս, հեծերն հոգւոյս տուէ՛ք ինծի:
1924

ԻՆՉՈՒՒ... ԻՆՉՈՒՒ...

Տէ՛ր, եթէ հուր վառքով լոյսէն անթափանց
Յօրինեցիր կինն այնքան բարձր, այնքան վեր,
Ինչո՞ւ արեւն ալ վառեցիր լուսապանծ.
Իր նայուածքը կեանք տիսելու չէ՞ր բաւեր...

Եթէ վարդին ըստմունքներովն օծեցիր
Կընով ժըպիտն, իր պերճանքներն ու ցաւեր,
Ծաղիկներով ինչո՞ւ պճնել զաշտն անծիր.
Իր խունկն աշխարհ հըմայելու չէ՞ր բաւեր:

Ինչո՞ւ առուին և թռչունին տուիր ձայն ,
Բիւր երգերով լեցուցիր ծառն ու ջուրեր ,
Մի՞թէ կընձ ըստեղծեցիր աղու , հեշտ այնքան
Կեանքին անուշ երազներուն չէ՞ր բաւեր :

Ինչո՞ւ կոհակն , ինչո՞ւ անտառն ու վրտակ ,
Ինչո՞ւ երկինքն ըստեղծեցիր ու ծովեր ,
Եթէ կընձ պիտի տայիր , օր մը կեանք ,
Աչքն իր հոգւոյն խորհուրդներուդ չէ՞ր բաւեր :

Եթէ կինը հակադրութիւն մ'ըրիր պերճ
Բարւոյն , չարին , որ փոթորկէր ու թովէր ,
Ինչո՞ւ պատրանք տըւիր կեանքին , յոյսին վերջ .
Իր հրմայքը մարդ տանջելու չէ՞ր բաւեր :

Եթէ վըսեմ հրմայքներով երկնածիր
Սիրտ մը տըւիր իրեն , պատիժ կամ նըւէր ,
Ինչո՞ւ սիրով աշխարհն ամբողջ լեցուցիր ,
Իր սէրն անհուն տիեզերքիդ չէ՞ր բաւեր :

Մ Ո Ռ Ն Ա Լ

Եթերային ըսփիւռներէ՞ն թեւել վեր ,
Այցել բոցէ արեւներուն , ծովերուն ,
Շամանդաղին ձայնը լըսել և հեռուն
Միջոցին մէջ՝ ականջ դնել , երբ հովեր
Կը խօսակցին խնդագին :
Եթէ պատրանք են այս տենչերս իմ անգին ,
Ո՛հ , կ'ըզձայի մոռնալ խորհուրդը կեանքին :

Լուռ , անշըշուկ խորհրդաւոր արցունքներ կան ,
Որ կը բերեն հոգւոյս խորէն սիրոյ կարօտ .
Անոնք ցաւեր մեզ կը պատմեն երկայն երկայն ,
Թաղուած սէրեր , զոր կնքած է սուգին նարօտ :

Արցունքներ կան , որոնք քրքիւ ինձ կը թըւին ,
Միշտ գոռացող ամպին նրման փոթորկայոյզ ,
Որ փայլակներ թօթափելով ծովին , հովին
Մշուշի պէս կը փարատեն կեդրոնախոյս :

Արցունք մ'ալ կայ , որ միշտ կ'այրէ բայց չի կաթիւր ,
Հեղուկ բոց մը , բուռն ըսպառիչ , ահեղ կըրակ ,
Յամքած արցունք , որ չի հատնիր մինչեւ մոխիր
Դառնան աչքերն , ըլլայ հոգին կոյտ մ'աւերակ :

Ո՛վ արցունքներ , ամէնքնիդ ալ ես կը ճանչնամ ,
Թէեւ դժբախտ իմ օրերուն , յուշերն ըլլաք ,
Ջերմ յուզումով ըզձեզ կ'օրհնեմ ես յարածամ ,
Ձեզմով կ'զգամ սրտիս ասլիլին ես չարունակ :

1907

Ն Օ Ս Ի Լ

Վեր՝ հաւատքէն , սէրէն , յոյսէն
Որոնք այնքան միտքս ու հոգիս կը յուզեն
Ըզմայլանքի ժամերէն կոյս՝
Որոնց պաշտումն այնքան անուշ է հոգւոյս ,
Վայելք մը կայ ինծի համար ,
Ոստիլ ազատ մտքիս խոհեր անհամար :

Փոյթ չէ ինծի ըլլալ գերի :
Թո՛ղ կեանքս համակ փուշերու մէջ դեգերի .
Թեւերս ըլլան չղթայակապ ,

Ուղեբերուս տակ բացուին փոսեր ու վերապ,
Բայց տան ինծի վայելքն անգին
Ազատ թըռիչ տալու սրտիս խոյանքին:

Շըքեղանքի փափա՛ք պատիր,
Ի՞նչ շուտ կ'անցնին ցանելով բուռ մը մոխիր
Փառքի ոսին ուրուակա՛ն,
Քու լուսասփիւռ սաղրանքներէդ մոգական
Կ'ընտրեմ որ միշտ զիս զրկես.
Միայն, խօսի՛մ ինչ որ բըխի հոգիէս:

Փայփայանքի ծաղիկ անո՛ւրջ,
Նուիրուելու և զոհուելու տենչեր լուրջ,
Դուք որ այնքան զիս գիւթեցիք,
Պուցէ օր մը ձեր սէրն ըլլայ վաղանցիկ,
Ինչ որ կեանքին կը կապէ զիս,
Ազատ արձակ խօսելու ուժն է սրտիս:

Թէ մահուան մօտ ըլլամ, թէ ողջ,
Վախ չ'ազդեր ինձ վոհմակ մ'ամբողջ.
Կրնայ կեանքը զինուիլ ինձ դէմ.
Իր թշնամանքն ես քաջութեամբ կը դիտեմ.
Բաւ է միայն որ ինձ տան
Ազատ խօսքի սուրբ իրաւունքն անպայման:

1911

ՄԻ՛ ԸՍԷՔ

Մի՛ ըսէք թէ բարութիւնն է լոկ կեղծիք,
Թէ ժրպիտը կնճիւ մըն է սնգուրուած,
Թէ ոչինչ կայ ազնիւ, ոչինչ գեղեցիկ,
Թէ պատրանք են սէրը, ծաղիկն ու քերթուած:

Մի՛ ըսէք ինձ, թոյն է բուրումը գարնան,
Ախտի սերմեր ջուրերն ունին խաժ ակին,
Թէ լուսագեղ ցօղերն ամպրոպ կը փառնան,
Եզերքն է լոկ մեղրը կեանքի բաժակին:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք, շրթունքները կը սըտեն,
Երբ կը զեզուն հըրայրքներ, գուժ ու գորով.
Թէ յոյզն ու խանդ չեն ցայտեր միշտ մեր սրտէն,
Թէ կայծեր են անոնք մտքի մ'անխրոով:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք, նայուածքները բոցավառ
Չոր քարեր են, սուտակ, զմրուխտ կամ ոբալ,
Որոնք օծուած սուտի փայլովը բուրուառ,
Գիտեն տրամիլ, ըզմայլիլ, լալ ու ողբալ:

Ո՛հ, մի՛ ըսէք թէ ձայնիւրը կը խաբեն
Իրենց անկեղծ հնչիւններովը ծալ ծալ.
Մի՛ ըսթափէք սիրտս իր անուշ տագնապէն.
Թողէք ինծի երազներովըս պանծալ:

Մի՛ ըսէք ինձ թէ մարդիկ չեն անձնըւէր,
Թէ շահերով բոտոր լեցուն է աշխարհ,
Եւ ուխտերը, երդումները օղն ի վեր
Կը վարատին, ինչպէս թերթեր հողմավար:

Մի՛, մի՛ ըսէք, խաւար է ծայրը կեանքին.
Անմահութեան յոյսն ազդուոր տենդ մ'է փարթամ,
Թէ հող, մոխիր պիտի դառնայ մեր հողին...
Ո՛հ, թողէք որ ցընորքներուս հաւատամ:

1913

Ի Տ Է Ա Լ Ը

Լուսնին շողն է զոր կը մարէ շուտ արփին,
Հուր երազ մը որ այգուն դէմ կը դեղնի,
Փայլակն է ան չանթին վաղանց գարնայնի,
Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովէն կը թափին:

Հուր երազ մը որ այգուն դէմ կը դեղնի,
Ծիածանին լոյս ժապաւէնն է նըրբին,
Ծաղիկ մ'որուն թերթերն հովէն կը թափին,
Լուրթ կամարին հիւսիսայգն է ծիրանի:

Ծիածանին լոյս ժապաւէնն է նըրբին ,
Փըշոտ վարդ մը որմէ լանջքըդ կ'արիւնի ,
Լուրթ կամարին հիւսիսայգն է ծիրանի ,
Միշտ փըշըւող ձիւն փըրփուրն է քարափին :

Փըշոտ վարդ մը որմէ լանջքըդ կ'արիւնի ,
Փետուր մըն է թըռած կուրծքէն կարապին ,
Միշտ փըշըւող ձիւն փըրփուրն է քարափին ,
Ինչ որ հովը , օդը , ջուրը կը տանի :

Փետուր մըն է թըռած կուրծքէն կարապին ,
Սուրբ համբոյր մը եթերին մէջ հոլանի ,
Ինչ որ հովը , օդը , ջուրը կը տանի ,
Իտէալն է՝ օրօրն հոգւոյն մըրափին :

Սուրբ համբոյր մը եթերին մէջ հոլանի ,
Կոյսն անմատոյց բոց տենչերու տարափին ,
Իտէալն է՝ օրօրն հոգւոյն մըրափին ,
Խըռովիչ հոյլն անուրջներու պատանի :

Կոյսն անմատոյց բոց տենչերու տարափին ,
Ըզմեզ կեանքին կապող ոսկի մատանի ,
Խըռովիչ հոյլն անուրջներու պատանի ,
Սիրոյ երգը սըրտի խորունկ պարապին :

Ի Ն Ձ Ո՞ Ի

Ինչո՞ւ կը խօսիս , ինձ կը հարցընեն ,
Քու շուրջդ ամէն մարդ երբ լուռ է կեցեր .
Սրտէն եկածը գուրս չի տար բերնէն
Խոհեմ անձն ըլլայ ծաղկահաս կամ ծեր ,
Ինչո՞ւ կը խօսիս ինձ կը հարցընեն :
— Ինչո՞ւ... բայց , ինչու ես ալ չեմ գիտեր :
Ամպըոպը գիտէ՞ կը գողայ ինչու ,
Ինչո՞ւ կը հոսին , կը սուրան զետեր
Կամ կը սըլանայ թռչնիկն օդաչու .
Ինչո՞ւ... բայց , ինչու ես ալ չեմ գիտեր :

Ինչո՞ւ կը խնդաս ինձ կը հարցընեն,
 Երբ սեւ ձանձրոյթ կայ յատակն իրերուն,
 Երբ ծաղիկները կը սառին ձիւնէն,
 Եւ այնքան կարճ է մեր սրտին դարուն:
 Ինչո՞ւ կը խնդաս ինձ կը հարցընեն:
 — Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ձերմակ,
 Մինչ մենք միշտ այստեղ ցեխէն կը նեղուինք:
 Անոնք ուրախ են. կը խնդան համակ
 Մաքուր ճակատնին ուղղելով երկինք:
 Լերան կատարներն ինչո՞ւ են ձերմակ:

Ինչո՞ւ զըւարթ ես կ'ըսեն ինձ շատեր.
 Կեանքն հրապոյր չունի և աշխարհն է սուտ.
 Չե՞ս տեսներ սրտիդ հաճոյքն է հատեր,
 Եւ շուքն ու պերճանք ուրուներ կնի զուտ
 Ինչո՞ւ զըւարթ ես կ'ըսեն ինձ շատեր:
 — Գիտէ՞ լըճակը ինչու կը ցոլայ,
 Երբ արեւն իր մէջ կ'արձակէ ճաճանչ,
 Երբ այգն իր ցօղը կաթէ արծաթեայ,
 Ինչո՞ւ կը ժպտին տիները կանանչ:
 Գիտէ՞ լըճակը ինչու կը ցոլայ:

Ինձ կը հարցընեն ինչո՞ւ կը սիրես,
 Երբ կեանքէդ ինկան այնքամ թարմ թերթեր,
 Երբոր խոյս տըւաւ քու սիրոյդ երազ,
 Եւ ըզձանքներդ ալ կ'ըլլան տարուբեր:

Ինձ կը հարցընեն ինչո՞ւ կը սիրես:
 — Հարցուցէ՛ք չիւղին հողին մէջ յուռթի
 Ինչո՞ւ չի ցամքիր անձրեւներէն վերջ.
 Հարցուցէ՛ք աղբիւրն ինչո՞ւ կը յորդի,
 Երբոր սահանքներ կը հոսին իր մէջ:
 Հարցուցէ՛ք չիւղին հողին մէջ յուռթի:

Հարցուցէ՛ք դաշտին հասկերուն դողդոջ
 Ինչո՞ւ կ'օրօրուին ու կը վէտվէտին,
 Ինչո՞ւ ծառերը կ'արձակեն բողբոջ
 Սօս եղեւինէն մինչ պտերն յետին:
 Հարցուցէ՛ք դաշտին հասկերուն դողդոջ:
 Ինչո՞ւ, ա՛հ, ինչու ես ալ չեմ գիտեր:
 Բայց կ'ուզեմ խօսիլ, երգել անխընայ,
 Յորդ, անդուլ ինչպէս կը գըլին գետեր,
 Եւ խնդալ կեանքի անուրջին վրայ.
 Ինչո՞ւ, ո՛հ, ինչո՞ւ ես չեմ գիտեր

Ա Պ Ր Ի Լ

Ինչո՞ւ գըրել, խօսիլ, խոկալ,
Հարցում ուղղել չորս հոգերուն տիեզերքին,
Երբ գոչիւններդ, հարցումներդ ալ
Պիտի մարին, պիտի հալին, պիտի ցնդին,
Աւերերուն մէջ մեծ անդունդին :

Ինչո՞ւ խորհիլ, տըքնիլ ինչո՞ւ,
Երբ անկարող ես թափանցել, հրպանցել գէթ
Կեանքն ըսպառող գաղտնիքներուն,
Երբ խեղճ մտքիդ բոլոր ճիգերն, յուսպէս
Անէանայ պիտի յաւէտ :

Ինչո՞ւ երկնել, ինչո՞ւ տալ կեանք
Սրտիդ հըրուտ յուզումներուն, թէ ցիրուցան՝
ժամանակին ճիրանին տակ
Օր մը անոնք բըզիկ բըզիկ պիտի ըլլան
Մոռացութեան դարձած ճարակ:

Ինչո՞ւ հեծնել, ինչո՞ւ հեռալ,
Երբ ոգեսպառ աղաղակովդ անհուն, անծայր,
Դուն չես կարող պահ մը վերջ տալ
Թըշուառութեան յորդ հեղեղին ամպրոպովար
Որ կ'ողողէ համայն աշխարհ:

Ինչո՞ւ սիրել սերտ, խանդակաթ,
Թէ չես կարող պահել գրկէդ յար անբաժան,
Հոգէ, ցաւէ, վէրքէ ազատ,
Եւ կը թողուս որ մահն անգութ գայ խըլէ զայն
Զոր սիրեցիր հոգիէդ շատ:

Ինչո՞ւ ապրիլ, թափել արցունք,
Երբ չես կարող ըսել դժբախտ էակներուն
Զորս կը տանջէ քողցն ու կտառէ.
«Մի՛ զրկուիք. ահա՛ մարմինս, ահա՛ արիւնս, /
Առէ՛ք կերէք, ապրեցէ՛ք դուք»:
1931

ԱՂՈՒՈՐ ԵՐԱԶ

Ամպերէն վեր, աստղերէն վեր, կանքէն վեր
Աստուածութեան մը պալատը կ'երազեմ.
Կ'ուզեմ որ զայն պատեն լայն լայն ջինջ ծովեր,
Եւ դուռներուն ազատութիւնն ըլլայ սեմ:

Իր գմբէթը չըլլայ ոսկի, ոչ արծաթ,
Բայց զայն բռնեն ճերմակ ճերմակ երազներ
Որոնց ծաղիկ ծիծաղներէն լուսացայտ
Ուրախութեան ճառագայթում մը հասնէր:

Եւ կ'արթըննան անհուն սլացքով տարմատարմ
Յիշատակներ հին օրերու
Շատոնց կեանքէս մեկնած հեռու
Իրենց անցեալ պատկերներով նոր ու թարմ:

Անոնք ունին լուրջ ժրպիտներ հըրեղէն
Երկնատեսիլ զմայլանքի,
Սըրբութիւններ, ուր կը յանգի,
Սիրտն ողողուած սիրոյ անձիր հեղեղէն:

Անոնց աչքն է վրձիտ, ճակատն է պայծառ,
Եւ նայուածքներ ունին կոյսի,
Ուր կայլակ մը տարակոյսի,
Զի փրփրերի բերքուն մէջ բոցն անձառ:

Սուտը, սինը և կիրքերը ցածողի,
Մըզաւանջնէ՛ր անդուլ, դաժան
Հէք աշխարհէն մեր անբաժան,
Կը փարատին, կ'անէանան զերթ չոգի:

Եւ ես կ'ապրիմ այդ աշխարհքը աններման,
Ուր սիրտերը բերեղէ են,
Ինչպէս ամպերը լուսեղէն,
Ուր կը վառի սիրոյ արեւն անսահման:

ԱՆՈՒՐՁԻՍ ՄԷՋ

Զի՛ւն ըսպիտակ, թեթեւ, մաքուր, լուստմած
Որ կը թըռիս այդ թեւերով
Ծաղիկ, ծիծաղ թօթափելով
Եւ նազանքոտ շրջաններով օդայած,
Որչափ փայլիս, որչափ ծրփաս ու նազես,
Ի՞մ աչքերու քու գեղըդ ջինջ
Դալուկ մըն է պղտոր ոչինչ,
Զի քեզմէ չա՛տ ջինջ են ձիւներն երազիս:

Սո՛ւրբ արեգակ, հրդեհ բոցեղ կենսածիր,
 Ճաճանչներովդ ոսկի բիւրեղ
 Երբ ողողես աշխարհ բիւր հեղ,
 Հիւլէները, ծովերն անծայր ու անծիր,
 Մութ փոսերուն մէջ սփռես շող արփենի,
 Կանթեղ մըն ես ինծի համար
 Զի իմ մոքիս անուրջն յիմար
 Քեզմէ փայլուն արեւներով կը վառի:

Դուք անդունդներ, անլոյս, աչքեր թանձրամէզ,
 Սարաւանդներ՝, լեռներ տխտան,
 Արտեւաններ՝, ժայռեր խոսպան,
 Արծիւներէն, ամպերէն վեր իսկ թիւէք,
 Ո՛հ, չէք կրնար ճախրել հոգւոյս հաւասար,
 Զի վիհերը իմ երազիս
 Խորհուրդներով կ'օրօրեն զիս,
 Եւ լեռները երկինքիս մէջ հունին սար:

Կըրա՛կ աչքեր, ծաւի՛ աչքեր լուսահոծ
 Վեհ հանճարով, սիրով օծուած,
 Հըմայքներու խո՛ր առեղծուած,
 Զեր բիրերէն զո՛ւր կը ցայտէ մեղր ու բոց,
 Երազիս մէջ անճառ աչքեր կան խորին,
 Որոնց գեղին կապուած հոգիս
 Երկինքն ի վեր կը տանի զիս,
 Եւ ես գիւթուած, չեմ նայիր սուտ աշխարհին:

Իսկ հրճուանքներ, վիշտեր, սէրեր համօրէն
 Ու աշխարհիկ վայելքներ դուք
 Քիչ մ'անտարբեր զիս կը թողուք:
 Թէեւ հոգեր ու արցունքներ զիս փորեն,
 Ճակատս ըլլայ նոյնիսկ փառքով լուսապանծ,
 Ինծի համար մեծ յոյզեր չեն,
 Զի իմ հոգւոյս մէջ կը ննջեն
 Ֆեճութիւններ, ցաւեր անհուն ու անանց:

1907

ՏԵՍԻԼՔՆԵՐ

Մոխիրներու և փուլերու կոյտին մէջտեղ,
Զոր միգամած շամանդաղով սուգը կ'օծէ,
Ի՜նչ տեսիլքներ սեւ յուշերով լեցուած անեղ,
Ի՜նչ երազներ, ի՜նչ պատրանքներ, յոյսեր բոցէ:

Հոն, ածիւնին տակ կ'երեւան շէնքեր փարթամ,
Եւ պարտեղներ և ցորեններ կուռ ոսկեգէտ,
Ճերմակ ձիով կտրիճներու ձեւեր տարաամ
Աչքիս առջեւ կը թեւածին ամպերու պէս:

Հուսկ, խաւարը, մեծ ջղջիկ մը թեւատարած,
Կը սաւառնի աչքիս առջեւ. համայնակուլ
Դադաղ մըն է բոլոր աշխարհք. և ես յառած
Աղջամուղջին, կը մաքառիմ. պայքար ամուլ...:

Հիւսիսայգներ լուսափողփող ինձ կ'երեւան,
Արտեւաններ կանանչ, կապոյտ բըլուրներով.
Արծիւները բոյնին մէջ են աներկեւան,
Հայրն ու որդին մօր գրկին մէջ՝ սիրագորով:

Յետոյ դէմքեր կը շառաչեն ու կը պայթին.
Մարդասպան սուր մը կը յածի ամենուրեք.
Հեծեծանքներ կը յաջորդեն խաղին, կայթին,
Ու լալիւններ, ցաւի ճիւղեր՝ գիշեր ցերեկ:

Ու կը տեսնեմ հէք կիներու թափօր մ'ամբաւ.
Սեւ լաչակով կու գան կ'անցնին: Վախ, թըշուառներ,
Անօթի են ու խոշտանգուած, մերկ ու ծարաւ,
Արիւն արցունք լալով կ'իջնան հոն կիսամեւ:

Ուրիշ թափօր մըն ալ անվերջ և անըսաւ,
Մանուկներու ծով մ'ալեկոծ փրփուր փրփուր,
Ձոր չար հով մը կը մորակէ անգըթաբար
Ու կը թափէ մեծ անդունդին փոսը թափուր:

Յանկարծ չող մը կուս խաւարէն, բոցեղ, հրթիռ,
Կը լեկբեկի, դուրս կը սուրայ եթերին մէջ.
Ամէն կողմէ կայծկլտուքներ, լոյս և յայթիռ,
Բիւր փայլակներ կը նըշուեն, հրդեհ՝ անվերջ:

Ու կը տեսնեմ նորէն պարը զրկեալներուն.
Փարատած է հիմայ մէգը անոնց ճակտին.
Ծիածան մը կը պըսակէ զանոնք հեռուն,
Ջրարթ դէմքեր կը փողփողին ու կը ժպտին:

Արշալոյսն է որ կը ծագի հորիզոնէն,
Անո՛ւշ արեւ, քու լոյսիդ մէջ սուգը չ'ապրիր,
Եւ դժբախտներն ու զրկեալներն ըզբեղ կ'օրհնեն.
Արգարուծի՛ւնն ես դուն յաղթող միշտ անխըտիր:

ԴԷՊԻ ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամպի, մէգի մէջ փաթթուած,
Դէմքը կնճոտ,
Կուրծքն հովերուն տակ հեծեծուն, շընչաւառ,
Կը հեռանայ հին տարին,
Բաժնուելով մեղմէ իռպառ,
Մեր հինաւուրց աշունքներէն արտաշաւած,
Ո՛ւր կը գիմէ կամաց կամաց,
Անդունդներու փոսերն ի վա՞ր,
Կամ լեռներու սեւ կտարին
Աստիճաններն ի վե՞ր կ'ելլէ յաճրաբար.

Հոսակ, խաւարը, մեծ ջղջիկ մը թեւատարած,
Կը սաւառնի աչքիս առջեւ. համայնակուլ
Դադաղ մըն է բոլոր աշխարհք. և ես յառած
Աղջամուղջին, կը մաքառիմ. պայքար ամո՛ւլ....

Հիւսիսայգներ լուսափողփող ինձ կ'երեւան,
Արտեւաններ կանանչ, կապոյտ բըլուրներով.
Արծիւները բոյնին մէջ են աներկեւան,
Հայրն ու որդին մօր գրկին մէջ՝ սիրագորով:

Յետոյ դէմքեր կը շառաչեն ու կը պայթին.
Մարդասպան սուր մը կը յածի ամենուրեք.
Հեծեծանքներ կը յաջորդեն խաղին, կայթին,
Ու լալիւններ, ցաւի ճիւղեր՝ գիշեր ցերեկ:

Ու կը տեսնեմ հէք կիներու թափօր մ'ամբու.
Սեւ լաջակով կու գան կ'անցնին Վախ, թըշուառներ,
Անօթի են ու խոշտանգուած, մերկ ու ծարաւ,
Արիւն արցունք լալով կ'իջնան հոն կիսամեռ:

Ուրիշ թափօր մըն ալ անվերջ և անըստաւ,
Մանուկներու ծով մ'ալեկոծ փրփուր փրփուր,
Զոր չար հով մը կը մորակէ անգըթաբար
Ու կը թափէ մեծ անդունդին փոսը թափուր:

Յանկարծ շող մը կուռ խաւարէն, բոցեղ, հրթիռ,
Կը լեկեկի, դուրս կը սուրայ եթերին մէջ.
Ամէն կողմէ կայծկլտուքներ, լոյս և յայթիռ,
Բիւր փայլակներ կը նըշուլեն, հրդեհ՝ անվերջ:

Ու կը տեսնեմ նորէն պարը զրկեալներուն.
Փարատած է հիմայ մէգը անոնց ճակտին.
Ծիածան մը կը պըսակէ զանսնք հեռուն,
Զըւարթ դէմքեր կը փողփողին ու կը ժպտին:

Արշալոյսն է որ կը ծագի հորիզոնէն,
Անո՛ւշ արեւ, քու լոյսիդ մէջ սուգը չ'ապրիր,
Եւ դժբախտներն ու զրկեալներն ըզքեզ կ'օրհնեն.
Արդարութիւնն ես դուն յաղթող միշտ անխըտիր:

ԴԷՊԻ ՅԱԻՏԵՆԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Ամպի, մէգի մէջ փաթթուած,
Դէմքը կնճռոտ,
Կուրծքն հովերուն ասկ հեծեծուն, շընչասպառ,
Կը հռաւնայ հին տարին,
Բաժնուելով մեղմէ իսպառ,
Մեր հինաւուրց ախունքներէն արտահալած՝
Ո՞ւր կը դիմէ կամայ կամաց.
Անդունդներու փոսերն ի վա՞ր,
Կամ լեռներու սեպ կատարին
Աստիճաններն ի վե՞ր կ'ելլէ յաճրաբար,

Ջրդառնալով իր ետին .

Ու մենք ապրին ,

Ալ չենք նայիր իր ետեւէն ,

Մեր խընձիղներն ու վայելքներ ցորչափ տեւեն ,

Ալ մեր յոյժը , մեր ցրնորքներ նորեկ տարւոյն
կը դառնան ,

Անոր կ'ուղղենք մեր մաղթանքներն ու իղձեր ,

Ան մեր կեանքն է , մեր սէրն՝ ան ,

Մինչեւ հիննայ , ու ալեւոր ծերունի

Հատին օրերն անուրջներով ծիրանի .

Յետոյ դարձեալ նոր տարիներ յուսատու

Կանոնաւոր ու անսպթաք

Նոր երեւան պիտի ելլեն

Ժամանակին ալքերէն ,

Ալիքներու նըման արագ ,

Կոհակ կոհակ

Յաջորդելով իրարու :

Ու անոնց հետ պիտի քալենք

Դէպի ո՞ւր . . .

Անգունդներու փոսե՞րն ի վար ,

Կամ լեռներու սեպ կատարին

Աստիճաններն ի վե՞ր արդեօք յամրաբար ,

Ջրդառնալով մեր ետին

Թէեւ անդուլ անդադար

Սիրելիներ , զոր կը թողունք ,

Ըզմեղ կոչեն , ա՛հ , ի զո՞ւր ,

Եւ անձանօթ մըշուշին մէջ ,

Խարխափելով , լուրթ խաւերուն տակ եթերին ,

Պիտի վաղենք , պիտի վաղենք հեւ ի հեւ ,

Փետուրներու պէս դարձ դարձիկ ,

Արծիւներու պէս հոլաթեւ ,

Դէպի վերին լոյս արեւները անշէջ :

Քերթէներն , հուր քերթուածներն երկինքին .

Խընկենիններն հոգեպարար

Եւ նըւագներն հրեշտակներուն համար հազար

Պիտի տեսնենք , պիտի լըսենք , պիտի անցնինք ,

Մինչեւ հասնինք

Ճերմակ կամար խորաններուն տակ խորին ,

Որոնք անցեալ հին տարիներն են մերին .

Եւ որոնց տակ

Մեզ կը սպասեն թեւաբաց . . .

Ո՞վ Աստուած

Սիրելիներ , զոր մենք հողին ենք տըւած :

1908

Մ Ո Ւ Ց Ա Ն

Հոգիս լի է ճաճանչներով ըզզացման .
 Կը փալիլիլին , կը նըշուլեն , կը ցուլան .
 Ո՞ր աշտղերուն , ո՞ր այգերուն մէջ թափեմ
 Որ խաւարներն ի՞մ անցեալիս լոյսի ցոլքով մը շողան :

Հոգիս լի է լալն հեղեղով մը յոյսի .
 Կը փոթորկի , կը ծփծրփայ , կը յուղուի .
 Ո՞ր ծովերուն , ո՞ր գետերուն մէջ գեղում ,
 Որ մայրենի հողին վըրայ գէթ ցօղի չիթ մը հոսի :

Մ Ո Ւ Ց Ր Ա Ն

Հոգիս լի է ճաճանչներով ըզգացման .
Կը փախիլիւն , կը նըշուլեն , կը ցուան .
Ո՞ր առտգերուն , ո՞ր ալգերուն մէջ թափեմ
Որ խաւարներն ի՞մ անցեալիս լոյսի ցուքով մը շողան :

Հոգիս լի է լալն հեղեղով մը յոյսի .
Կը փոթորկի , կը ծփծփայ , կը յուղուի .
Ո՞ր ծովերուն , ո՞ր գետերուն մէջ գեղում ,
Որ մայրենի հողին վըրայ գէթ ցօղի չի՞մ հոսի :

Հոգիս լի է կըրականերով ըղձանքի.
Կը կայծկլտայ, կը բոցբոցի ու կ'այրի.
Ո՞ր փայլակին, ո՞ր կայծակին յանձնեմ զայն
Որ անցեալի մոխրին ներքեւ գոնէ կայծ մը հըրահրի:

1903

ՄԱՐԿՈՍ

ԿԱՐՕՏ

Բիւրեղ ամպին պրիսմակին մէջ պարուրուած
Պատկերի մը հեռաւոր ու զիւթական
Յառիւ, թըռիւ, ինչպէս աղօթք մ'առողւան
Առ Աստուած:

Բոցեղ, անյագ ըղձանքներով խնդրել զայն.
Միշտ երազել, զարթնումի պաշտ ըզգալ սուր.
Աչքէ պարցունք, սըրտէ պարիւն թափել զուր
Եւ անձայն:

Անդուսպ ծարաւ մ'ըզգալ այրիւ, տըւայտիւ,
Յամքած տեսնել գետն, անձրեւներն ու աղբիւր,
Եւ զըրկըւիւ, աւաղ, ջուրէ զովասփիւս
Մէկ կաթիւ:

Բուրվառ ըլլալ, մըխալ խունկի պէս մաքուր,
Կուռքիդ համար աներեւոյթ ու աննիւթ,
Ձօնել անոր հոգւոյդ բոյրերն հաղուաղիւս
Թաքթաքուր:

Վանկ մ'որոնել տիեզերքի ձայնին մէջ,
Ձոր կը կազմէ անհուն համերգը կեանքին,
Միշտ ունկնդրել հեւքոտ տենդով մը մ'անձկաղին
Ու անվերջ:

Տեսիլքի մը գիշերին մէջ գաղտնապահ
Միշտ սըլանալ, սակայն երբե՛ք չըհասնիլ,
Պատրանքներու թովանքովը սընանիլ
Սովամահ:

ԱՆՑՆԵԼՈՒ ՄՕՏ

Լոյսի փունջ մը, շող շիւղերու կուռ հիւսկէն,
Հորիզոնէն վար հուր և բոց կը թափէ,
Լերան ծայրը ցուքեր մուծը կը պըրկեն
Ցանցի մը մէջ լայն վերտերով սատափէ:

Քունէն զարթած կ'երգէ մարին, վարուժան
Ոստերն ի վար կախուած բոյնին մէջ տամուկ.
Դաշտերուն մէջ հոյլ հոյլ գառներ կը խըժան
Շաղով օծուած մարմանդներուն մէջ ճամուկ:

Շամբերուն հոծ շուքին տակէն դողդոջուն՝
Դէպի ծովուն ափերն ի վար աւազէ,
Ուր փրփուրին կը նըշմարես վախկոտ չուն,
Լուսածիծաղ առուն վէտ վէտ կը վազէ:

Ոչ հմայքէն առուն տենդոտ կարկաջին,
Շողին, ցողին լոյս ծիծաղէն արծաթի,
Ոչ ալ այգուն ջերմ համբոյրէն առաջին
Մեր սըրտին մէջ վարդ անուրջ մը կը ծաթի:

Մենք չենք սիրեր կեանքն յորդաշունչ, կենդանի,
Անցնելու մօտ իրերն ըզմեղ կը կարթին,
Ու կը ցաւինք, երբ բաղդն հեռու կը տանի
Ինչ որ երէկ արհամարհած ենք արդէն:

Մենք կը սիրենք, երբ արեւը ծիրանի՝
Հալած, հատած մոմի նըման ոգեվար՝
Ալիքներուն գոգն իյնալով շիջանի
Սողոսկելով խարակներէն զառ ի վար:

Մաղիկները, զոր կը թողունք որ ցամքին
Թօնուտ օդին, ցուրտ արեւուն տակ աշնան,
Մառաներու յանձնած կոպիտ խընամքին,
Թողմելու մօտ՝ կարծես յանկարծ կ'անուշան:

Սըրուակները, որոնց բոյրը կը հատնի,
Ա՛լ աւելի մեղ սիրելի կը գառնան,
Ինչպէս դեղնած սիրոյ թըղթիկ մը գաղտնի,
Զոր կը պահենք գուրգուրանքով անսահման:

Եւ մեր սէրը, ոսկեփետուր թըռչուն բիւ,
Զոր անսըւաղ կը լըքանենք շատ հեղ մենք,
Երբ թեւ կ'առնէ կ'ուզէ մեղմէ խուսափիլ,
Դողդըղալով մեր հոգւոյն մէջ կը սեղմենք:

Մըրմունջները որոնք հեռուն կը մարին
Կոչնակները, հաշիւնն անգամ շուներուն,
Գորշ ամպերն իսկ փակած կապոյտ կամարին,
Մեկնելու մօտ՝ հըմայք մ'ունին օրօրուն:

Յուզմունքներն ալ կը վըրդովեն մեր հոգին
Եթէ չըլլան երազի պէս թեւաւոր:
Եւ կեանքն արդեօք կ'ըլլայ՝ այնքան թանկագին,
Այնքան անուշ, երբ չըսպառնայ մահն անոր:

1900

Կ Ե Ա Ն Ք Ը

Երազել, երազել՝ վարդերուն քով թառամած,
Երազել և յուսալ և երկինքն ամպամած,
Աստղերէն անդորով, և ամպրոպէն, շանիկէն ալ
Գուլթ մուրա՛լ:

Հաւատալ, հաւատա՛լ տիեզերքին բարութեան,
Զինաթափ, անձնատուր բախտին սուրին անվարան,
Կեղեքուիլ, արիւնիլ, սակայն չըլլալ սրտարեկ
Ո՛հ, երգեք:

Տառապիլ, գալարիլ ալ ապրիլ միշտ երազով,
Բոցին մէջ գեհենին հովանիներ տեսնել զով,
Եւ ժպտիլ անվրդով արիւն հոսի երբ սրտէդ
Վէտ առ վէտ:

Երազել, երազել մինչեւ իդձերդ արփանուշ
Փշրըւին ու մարին, հոգիդ պատէ քար ու փուշ,
Եւ թաղուի երազդ ալ մոխիր կտրած հոգին տակ
Անյատակ:

1930

ՀԵՌՈՒԷՆ ԵՒ ՄՕՏԷՆ

Հորիզոնին սա լեռները մանուշակ
Վերտ վերտ վառով փաթթըւած,
Ուր կը տեղայ ձիւնն իր սառը, եթերն՝ իր տօթն ու խորշակ,
Իրենց տեսքով, որքա՛ն դիւրիչ, ի՛նչ աղուոր են
Հեռուէն:

Սա ամպերը եթերաճեմ թիթեռնիկի թեւերով,
Ծալք մը կարմիր, ծոպ մը ծարիր
Թափթըփելով թաւոտ, բամպակ քղանցներէն,
Երբ կը հերձեն անջրպետ անյարիր,
Ի՛նչ անուրջներ մեզ կը բերեն
Հեռուէն:

Մա կիները քնքուշ մարմաշ գլխարկնուն տակ,
Ձոր կ'եզերեն սիւգէն սարսուտ մեքուներ,
Խորունկ խորունկ նայուածքներով անյատակ,
Որքա՛ն սիրտեր կը դիւթեն ու կը վառեն
Հեռուէն:

Մա քերթողն ալ հուրէ, սէրէ շինուած էակ,
Որուն սիրտը, շաքարի պէս, շիթ մը ցողով կը հալի.
Միտքն համակ բուրաստան է, քրքում նարկիդ ու հալի.
Ի՛նչ կ'զմայլինք իրեն վըրայ,
Յափշտակուած մամուտ, մեղրոտ բառերէն,
Հեռուէն:

Մա նըւագի խաղերն համեզ ու փայփայուն
Ձոր կը բերէ հովը ծովէն, անտառէն,
Իրենց բեկով, փարող, մարող մեղեդիքովը անհուն,
Ի՛նչ պատկառիկ և աղու են
Հեռուէն:

Ուսինները, ձիւնէ բլբլեղ դըղեակներ,
Ուր արեւուն ցոյքը փարփառ երբ թափանցէ.
Շողակներու նըման անցած արծաթ ցանցէ
Կը փալիւլան, մեր աչքերը կը բուրվառեն
Հեռուէն:
Իսկ մօտէն...

Մարդիկ իրերն իրենց սրտէն կը դատեն.
Մաղձոտ հողին ամէն բան մուլթ, տըխուր հիւանդ,
Սեւ կը տեսնէ մանաւանդ:
Մինչ արեւով, ճառագայթով փայլուն սիրտեր
Ցոլք մը, հուրք մը կը փոխանցեն
Ուսիններուն, ժայռերուն իսկ ապալեր:
Դժնիկներէն վարդ կը քաղեն, արցունքէն՝ ցօղ,
Երգ կը հիւսեն ցաւէն կրծող,
Եւ նախանձէն, սուգէն, կեղծէն՝
Հաւատք, յոյս, սէր կ'ստեղծեն:

Ա Ն Ց Ե Ա Լ Ը

Մութ պարտէզէն, ցուրտ ու ցամքած,
Ուր հովն աչնան միայն կու լայ,
Հոյլ մ'ուրուններ թափառայած,
Յուշիկ կու գան կ'անցնին ահա՛:

Եւ ծառերուն տակ ոստաքանց
Յիշատակներ կը փնտըռեն,
Մին սէր մ'ունի այնտեղ թողած,
Ուրիշ մը՝ կայծ մ'իւր հանճարէն,
Ձոր հեղձած է մահը՝ փուշ փուշ
Տատասկներով համատարած:

Բայց վիշտեր կան այնքան անուշ
Զոր սիրտերնին է կարօտցած...

Գիշերային այդ պահուն լուռ,
Երբ խաւարն իսկ կը սարսափի
Բուին ձայնէն մահասարսուռ,
Այդ հոյլն ահա կը խուսափի
Մեծ հանգիստէն իր մշտակայ.
Եւ անյագութիւն արտահալած
Անցեալ կեանքէն՝ այցի կու գայ
Տենչանքներուն մարած, հալած...

Այսպէս հոգիս որ կը ներհէ անյուսութեան
Յուրտ դամբանին մէջ անըզգայ,
Մերթ կը զարթնու. ամբողջներէ հալածական,
Կը գալարուի, կը սարսըռայ,
Եւ դառնալով նորէն պարտէզն իր անարեւ,
Ուր յոյսի ծիլ մ'անգամ չըկայ,
Մարած հալած անուրջներու շուքին ներքեւ
Անցեալ կեանքին վերայ կու լայ:

Յ Ո Ւ Շ Ե Ր

Հեռո՛ւն, հեռո՛ւն, լուրթ մըշուշին ծաւրին տակ,
Թըրթըռ սցող աղատ լոյսին պէս անոռ,
Նայուածքներ կան մերթ արցունքոտ, մերթ յըստակ,
Որ կը յուզեն կեանքիս իղձերն ինձ անյուշ:

Պուրակին թօշ ըստուերներուն տակ մըթին,
Ուր զեփուհներ ծաղիկներուն կ'այցելեն,
Ուր բուրմանց թարմ ծիածաններ կը փրթթին,
Միշտ կը գրտնէ հոգիս յուշիկ մ'անցեալէն:

Լայն հոսանք մը՝ որ ծոպերով լուսաձիր
Կը կոծկոծի սորսորելով սարէ սար,
Յուզմունք մ'ունի, տենդ մը վաղքին մէջ անծիր,
Ուր կը յիշեմ մըտքի ծըփանքս խմ հազար:

Ժապաւէնի գոյն մը կարմիր կամ դեղին
Կապուած աղուոր, փափուկ վըզի մը ճերմակ,
Բոց մը կու տայ հոգւոյս մարած կանթեղին,
Ուր երազիս թոյրերն հալած են հիմակ:

Իրիկուան դէմ պայծառ օդին մէջ ծաւի,
Ջրւարթ սոյլեր կը սըլուըլան ինձ ի զո՛ւր.
Տըխուր վանկ մը, հեւք մը, հրծծիւն մը ցաւի
Լոկ սրբտիւ մէջ իր արձագանգն ունի սուր:

Առտըւան մօտ, խաւարտներու մէջ ոսին,
Կամ ծորի մը հոծ թուփերուն մէջ թառած,
Ճայտ մը ցօղի, շաղի կաթիլ մը, ա՛հ, սին
Ինծի համար արցունքի շիթ մ'է սառած:

Գիշերուան լուռ ժամերուն մէջ թախծալից՝
Ագռաւներու ձայներն հովէն երբ կ'ուռին
Դողգըղալով, միշտ մրտածել կու տան ինձ
Հիւանդի մը, իր հուսկ անկող սարսուռին:

Ծռիլ ու երկինք և տեսիլներ անհամար,
Կեանքն՝ ուր մարդիկ տենչով կու լան կը խրնդան,
Յիշատակներ են հոգեցունց ինձ համար,
Ուր կ'ապրի սիրտս անուրջներով անկենդան:

ՍԻՐՈՅ ՑՆՈՐՔՆԵՐ

Ճերմակ լիբրփուր փետուրներով աղաւնիները կ'անցնին ,
կ'անցնին կ'երթան հոյլ ի հոյլ ,
Եթերին մէջ թաթիբիւով անբիծ անուրջը ձիւնին ,
կոյս անուրջներ լուսածոյլ :
Ամպին տակէն մութ աղաւների սեւ մարմաշով փաթթըւած՝
վար կը սուրան երկինքէն ,
Աղջամուղջէ թեւերովին տե՛ս կանդ կ'առնեն , ո՛վ Աստուած ,
Ու կառաջներ կ'արձակեն :
Շառ վարդերէն անուշաբոյր թարփ չափրակներ կը թափին
վէտովէտումով ծիրանի :
Եւ ծաղկապեղ բնեղ պըստկն այերահիւս ու նըրրին
Հովը իր հետ կը տանի :

Ձոր տերեւներ դօս , ցեցակեր , բըղըկտուած ու կարկամ
 Գետնին վըրայ դեփ դեղին
 Թուփերուն տակ կը մընան միշտ , իբրեւ յետին բարեկամ
 Փարած հողին ու ցեխին :
 Ժըպիտները ճառագայթէ փըթթումներով՝ կը մարին
 Շըրթունքներու վըրայ լուռ ,
 Հընչուն ծիծաղը արծաթի մինչեւ հասնի կամարին
 Կ'ըլլայ փըշուր ու փըշուր :
 Գեղը , լոյսը , շափիւղաներն ու ջինջ լոյսերը շուշան ,
 Սիրոյ հաւատքն անվըթար ,
 Կապոյտ օրերը գարունին , կեանքի գրգանքն անսահման
 Երազներ են մեզ համար :
 Փըրտացումներ , մոռացումներ , սիրոյ պատրանքն ահաւոր ,
 Եւ վարանքներն ու կարօտ ,
 Հրաժեշտի ցաւն ու լըքումներ , սիրտհատնումներ ամէն օր
 Պիտի մընան մեզի մօտ :

1902

Ս Է Ր

Հողն ալեակին կ'ըսէ . «Աւա՛ղ , ծարաւ եմ .
 Վէտ վէտ արծաթ կոհակէդ
 Այրած կուրծքիս ցողէ՛ կաթիլ մը նամէտ» :

Ալեակն ասողին կ'ըսէ . «Կայծ մը ցոլացո՛ւր
 Գիշերուան մէջ մութ ճամբուս
 Ինձ առաջնորդ , մինչեւ ծագէ արշալոյս» :

Արփին կ'ըսէ ջինջ այերին խաւերուն .
«Ճամբայ բացէ՛ք որ երթամ
Ոգեւորեմ տրտում սիրտերը տարտամ» :

Ամառուան հուր տապին ներքեւ գլխիկոր ,
«Ա՛հ , հովանիդ ինձի տո՛ւր» :
Կ'ըսէ ծառին քնքուշ ծաղիկն առաթուր :

Ծառը դալար կ'աղաղակէ արեւուն .
«Ոստերուս լո՛յս արձակէ ,
Զիս պահպանէ՛ մրրիկներէ կայծակէ» :

Ալեակն հողին , ծառը ծաղկին անդադրում
Գորովանքով կը զեղուն
Իրենց ցօղը , լայն հովանին , շողն անհուն :

Մա՞րգն է միայն , աղբիւր սիրոյ անհատնում
Որ արցունքին ըլլայ խուլ
Սով սեղանին , սառ երգիքին կիսափուլ :

1930

Կ'ԱՆՁՐԵԻ

Կ'անձրեւէ , կ'անձրեւէ . . . :
Մութ , կապարէ եթերին մէջ անընդուն ,
Սեւ ագռաւներ կ'իջնեն վերէն հոյլ ի հոյլ
Յուզարկաւոր վաղուց մեռած սէրերուն
Զոր ալնքան հեշտ ձայնով երգեց , եղ գարուն :

Կ'անձրեւէ , կ'անձրեւէ . . .
Կաղամախի ոտերուն մէջ նիհարցած ,
Մրմունջի պէս դեռ կը լսուի հեւք մը ցած ,
Արձագանգը հոգիներու առանձին ,
Որոնք իրենց արխար սէրերը լացին :

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Եւ այդ հեղիկ շրշիւնին մէջ, ես յանկարծ
Անուշ վանկեր կ'ընդունում եմ սիրարժարծ
Որոնք հողւոյ աշխարհներէն մեզ կ'ու գան
Հովին, ջուրին կառչած ձայներ սիրական:

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Դեղնած թերթերը ճմլելով պուրակին
Որոնք երէկ դեռ արեւուն կըրակին՝
Իրենց կեանքոտ բուրման նըւէրը չը քեզ
Կը խնկէին վէտվէտելով լուսագեղ:

Կ'անձրեւէ, կ'անձրեւէ...

Եւ օր մըն ալ մեր դարձանին հողին վրայ,
Որ դեռ մեղի սուտ երազ մը կ'երեւայ,
Պիտի երգեն այդ անձրեւներն ու խնդան
Մեր խեղճ սրտին յուզմանց վըրայ անկենդան:

1902

ԼՔԵԱԼ ՏԱՃԱՐԸ

Հողւոյ լըքեալ տաճարին մէջ մենաւոր,
Անպարագիր առտուծոյ մը նըւիրուած,
Ալօտ կանթիւ մ'իսկ չի հեւար ամէն օր.
Բայց արեւ մը կը հրդեհի փողփողուն,
Յիշատակներ իրենց քունէն երբ զարթնուն
Ամէն առտու իրիկուն:

Իր գունները ամուր փակուած են արդէն.
Ուխտաւոր մը ժամուոր մը ներս չի մտներ.
Բայց աղօթքով կը լեցուի ժամն համօրէն,
Երբ հին յոյսերու արցունքներով պատարուն
Սաղմոսերգել գան իրենց լացը անհուն
Այնտեղ, առտու իրիկուն:

Այեւուններ, երգեր մարած են բոլոր.
Ծնծղաներուն արծաթ ծափերն են լըռեր.
Ա՛լ չի լըսուիր երգեհոնը գաշնաւոր.
Բայց պատարագ մը կ'սկսի վեհագոյն,
Հին հաւատքներս երբ ծնրագրել գան զարթուն
Այնտեղ, առտու իրիկուն:

Խորանին մէջ չը կայ ծաղիկ մը քնքուշ.
Պատկերներուն առջեւ բուրվառ չի ծըխիր:
Ուրկէ՞ կու գայ թարմ բուրումը խնկանուշ
Որ կեանք կու տայ բող տաճարին սուրբերուն,
Երբ հին սէրերու հոն իրենց խանդը զեղուն
Ամէն առտու իրիկուն:

1921

ՍՐՏԱԲԵԿՈՒՄ

Ո՛հ, սրբախ մէջ փայլող բոցը կը մարի.
Խոնջ իղձերու տարտամ հոյլ մը մեղմաբար
Կ'անսորանայ, ինչպէս խունկը յամպարի,
Ու կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս յիմար:

Ա՛լ կը ցնդի հէք յոյսերուս պէս յիմար
Բոցը ուրմէ կեանքիս շէշ լոյս կը թորի.
Կը նըւաղին հուր տենչանքներս իմ յամառ,
Ինչպէս հատնող վանկերն յետին կիթառի:

Ինչպէս հատնող վանկերն յետին կիթառի ,
Կը քայքայուին հոգւոյս երգերն իմ տիպար .
Եւ սըրտիս մէջ սուրբ արիւնըս կը սառի
Հալոցէն դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար :

Հալոցէն դուրս նետուած զերթ կոյտ մը կապար
Կամ առաթուր ինչպէս բեկոր մը քարի ,
Հոգիս՝ սառած , անբոյս անջուր առապար ,
Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի :

Իր շուքէն զատ ոչինչ իրեն կը փարի ,
Զի աւիւնը , կեանքիս բոցեղ այդ լապար ,
Մըթնոլորտին ներքեւ խոնաւ փապարի ,
Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս յիմար :

Կը շիջանի հէք յոյսերուս պէս յիմար ,
Կ'անսօսրանայ ինչպէս խոնկը յապարի ,
Խոնջ իղձերու տարտա՝ հոյլ մը մնղմարար .
Ո՛հ , սըրտիս մէջ փայլող բոցը կը մարի :

1908

Հ Ր Ա Ժ Ե Շ Տ

«Մնաս բարեա՛ւ» . ողջոյն անդարձ և անգուրթ
Որ կը յուզես , կը փոթորկես զիս միբողջ .
Բեկանումներ պատկերելով , ցաւեր մուրթ ,
Իր ցօղունէն փրթած ծաղիկն ու բողբոջ ,
Սրտեր որոնք կու լան դալկոս ու դողդոջ :

«Մնաս բարեա՛ւ» . ո՛վ բառ մըռայլ , սրտաթունդ ,
Ինչ արցունքոս տեսիլքներ ցոյց կուտաս ցուն .
Անջրպետներ , փոսեր , վիհեր , խոր անդունդ ,
Որոնց երկու եզերքներէն շատ հեռու՝
Բիւր բազուկներ կը կարկառին իրարու :

« ԴՈՒՍ ԲԱՐԵՆԱՆ » . ծաղիկ կեանքիս մէջ խաղաղ
 Սիրտ իր լոյսէ երազներէն չըսվաւ ,
 Այս չարագոյժ վանգակն հնչած է . աւանդ ,
 Մոռացումի , կործանումի դառն հարուած ,
 Սրտի վէրքեր , որոնք երբեք չեն բուժուած :

Մնա՛ն բարեալ . այս բառէն ես կը սոսկամ . . .
 Ու կը նայիմ դէպի ճամբան յարաբաց ,
 Ուրկէ անցան սիրելիներ շատ անգամ . .
 Եւ պատկերը , սեւ շղարշով ըսքողո՞ւած՝
 Արշունքներու կը խառնուի միգամած :

1915

Ա Ր Տ Ո Յ Տ Ի Ն

Մարգարտաշող մըշուշն հազիւ փարտած
 Ծաղիկներու թարմ լանջքերէն գունավառ ,
 Արեւելքէն կը հեղհեղէ բոց ու կայծ .
 Ծիածանի անձրեւ կ'իջնէ սարէն վար :
 Անդորրութիւնն է դեռ անեղծ գիշերուան .
 Դեռ խըզուած չէ մեծ լըռութիւնը ցայգուն .
 Առէջքները լուռ անուրջ մը կը հեւան .
 Բոյնն է քաշուած արդէն ջղջիկը անքուն :
 Ու կ'արթննաս ճաճանչներու մէջ , արտո՛յտ ,
 Անդրաշխարհի երազներէդ տրփաւէտ ,
 Զոր կը բերես սփռել օդին մէջ կապոյտ՝
 Քու խանդավառ , սիրասարսուռ երգիդ հետ :

Լոյսն հոգիդ է, և դուն ոգին ես լոյսին,
 Առանց քեզի, եթերն համայն կ'ըլլայ լուռ.
 Թռչունները անտառին մէջ կը խօսին,
 Մինչ երկինքին երգինն ևս դուն քաղցրալուր.
 Ու կը թրոխ բացած թեւերդ անհունին
 Դէպի վերին բարձրութիւններն անմատոյց.
 Քեզի համար ոլորտները թումբ չունին,
 Եւ մառախուղն ու ամպերն են անհանգոյց:

Հրճուանքն ևս դուն սրտին յոյսով բաբախուն,
 Տենչանքներով արբշիւ հոգին սըլացիկ,
 Որ լոյսին մէջ կը թեւածես օրն ի բուն
 Միշտ անհատնում հեշտանքով մը երջանիկ:
 Ինչ ըզգլխիչ, վըսեմ տեսիլք մը անհուն
 Կը թովէ զքեզ անդունդներէն անծանօթ.
 Ինչ յուզումներ արդեօք հոգիդ ըզգայուն
 Կը լեցընեն այդ երգերով եռանդոտ:

Սըլացի՛ր միշտ, մեր երկրէն վեր բարձրացիր
 Գեղեցկութեանց ու սրբութեանց հետադօտ.
 Ազնիւ սիրտեր երբեք քեզ չեն նախաճիր.
 Քու կեանքըդ լայն հորիզոնի է կարօտ:

Գուցէ այդ խուլ վաղքէ՛ք յոգնած, անխըլիւրտ,
 Կամ ամպերու սառ ըստուերէն հալածուած
 Օր մը իննաս, աւա՛ղ, հոգին վըրայ բիրտ,
 Թեւատ, տըխուր և հիասթափ, գետնամած:
 Եւ սողուններն ու միջատներն երկրաքարչ
 Մօտենալով անզօր մարմնոյդ ուժասպառ,
 Ծաղրեն խոյանքդ որ մընացած է անշարժ,
 Եւ խըրոխտ երգդ հատած, մարած, ոգեվար:

Ինչ փոյթ. դուն միշտ երկինքին մէջ ապրեցար,
 Խանդոտ հոգւոյդ սուրբ կոչումին նուիրուած:
 Մահն օրէնք է, և երանի՛ քեզ հաղար
 Եթէ կ'ըլլաս զո՛ք քու սիրոյդ յաղթապանծ:

1911

ԱԳՈԱԻՆԵՐԸ

Սեւ պատանքին ներքեւ ամպոտ գիշերին
Արիւնի թուխ մառախուղ մը կ'երկարի .
Հըռըղիւններ լացի կոծի կը մարին
Մահառարտու գաշտին վըրայ ողայքարի :

Հիմա ճիչերն համակ լըռած են արդէն ,
Դիակներու վըրայ մահը կը շրջի ,
Եւ ագռաւներն իրենց սեւը կը բարդեն
Համատարած խորունկ սուղին հետ շուրջի :

Կը մօտենան կոչնականները մահուան .
Կըտույներնէն շիթ շիթ արիւն կը կաթէ .
Լանջքերն իրենց քաղցի տենդով կը հեւան ,
Ու կը կառչին մագիլներնին երկաթէ :

Այնտեղ ինկած զինուոր մ'որ դեռ մեռած է
Բայց գնդեր մ'իսկ խըլրտելու ապիկար՝
Իր սէրերը , իր յուշերը կը կոչէ
Հերոսական գըլուխն հակած դէպի վար :

Ագռուներու հոծ թափորը կը թառի
Ծաղիկ կեանքին վեհ արիւնը ծըծելու .
Այս սիրտունչ սրտին վըրայ քաջարի
Զինուորն , աւա՛ղ , հիմա լախտին է հըլու :

Ամէն կողմէ կըսինչքներով Կը վազեն ,
Եւ արիւնի ճապաղիքներ կը հոսին ,
Բըզըքտելով յօշ յօշ դէմքէն ու վիզէն
Դեռ բարախուն թարմ բեկորները միտին . . . :

Անգո՛ւթ , անգո՛ւթ ո՞նե ագռուներ մարդակուլ ,
Անկարեկիր իր թարմութեան ու գեղին ,
Ի՛նչպէս իր հուսկ հեծեճանքին կ'ըլլաք խուլ .
Անէ՛ծք ձեզի , անէ՛ծք բոլոր ձեր ցեղին . . . :

Բայց . . . կը խորհիմ , ո՞րն աւելի է անգո՛ւթ .
Մարդի՞կ , որոնք գիտակցօրէն գիշակեր ,
Կը յօշոտեն զիրար փառքի համար սուտ
Քայքայելով բիւր երաղներ ու կեանքեր .

Թէ , թռչուննե՞րն անբան , անմիտ , անօթի ,
Որ անգիտակ մեր ըզգացմանց թանկագին ,
Կ'արշաւեն հոն ուրտեղ կեանքը կը դադրի ,
Յագուրդ տալու իրենց քաղցին , պապակին :

1915

Թ Ի Թ Ե Ռ Ն Ի Կ Ը

Գիշեր մըն էր լուսընկալով անըստուեր ,
Ծովն էր տափարակ ,
Մտուն անձրեւի պէս չիթ վար կը մաղուէր ,
Թեւերով բարակ :
Կ'աշխատէի պատուհանիս առջեւ բաց
Վիժակներու տակ ,
Երբ թիթեռնիկ մը ցուրտ ցօղէն թըրջըւած
Ներս մըտաւ չիտակ ,
Ու թօթվելով նուրբ թեւիկները նարօտ
Թուզթերուս վըրան ,
Եկաւ առջիս դըրաւ քընքոյշ ու սարսուռ
Իր փոքրիկ իրան :

Լուսամփոփիս վարդ գիպակէն երանգուած
 Վառ վառ ծիրանի,
 Նախ նարընջի, հուսի շառագոյն պերճ կիտուած
 Դարձաւ հոլանի:
 Եւ ուլունքներ բոյլ բոյլ՝ բոլորքը թեւին
 Ու մանրիկ գըլխուն
 Կը դընէին խորունկ հըմայքը սեւին
 Լոյսով փողփողուն:
 Իր մինինիկ նուրբ տոտիկները ծածուկ
 Բերաւ քովէ քով,
 Եւ ըսկըսաւ աչուկներովը սեւուկ
 Դիտել վարանքով
 Բեկբեկ լոյսը, ծըծելով ցոլքը բուրվառ
 Կարփիր լախարին,
 Որ բուստ հեղեղ մը կը ծորէր վերէն վար
 Հանդարտ ու լըռին:
 Յետոյ, առջիս պարզեց իր գեղը բոլոր,
 Յակինթ ու զանակ,
 Որ կը ցայտեն թըռիչներէն իր կըլոր
 Սիրուն գարգմանակ:
 Ըսքանչացած այդ հըմայքոտ պըրանքէն
 Կը նայիմ իրեն:
 Ի՞նչ աղուոր է երանգներուն իր հիւսկէն,
 Թեւերն ալ հիր են:
 Կը մըտածեմ չոր փունջի մը կիսաւարտ,
 Ծաղիկներու կարժ,
 Ուր գետեղել էմ յաջողած զոյգ մը վարդ
 Մատներովս անվարժ:
 Թիթեռնիկը, նըրբին գոհար պերճանքի
 Իմ փունջիս վըրայ,

Ասեղի մը ճարմանդին տակ փանաքի
 Պիտի թըրթըռայ:
 Քօղահեղձի, շիւղէ ծոպի մը միջեւ՝
 Հուրի՛ թեւաւոր,
 Իրեն թաւշոտ փետուրներովը թեթեւ
 Կիւսի պէս աղուոր,
 Կեանք պիտի տայ չորցած փունջիս իմ նիհար
 Փակտծ կոշտ թուղթին,
 Եթէ դընեմ լօռուտ խորք մ'ալ՝ դալկահար
 Թեթթեռուն ետին:
 Այսպէս հրազ մը սըլացիկ տարաւ զիս,
 Ծաղիկներուն ծոց,
 Որոնց կ'ըզգար անոյշ քերթուածը հոգիս
 Եւ վայելքն ալ հոծ,
 Երբ լամպարէն խանձած ինկաւ անկենդան
 Թեւերը կախած
 Հէք թիթեռնիկս, որուն գեղովը այնքան
 Սիրտս էր բաբախած:

1902

Մ Ի Օ Ջ Օ Թ Ի Ս

Քրոջս՝ Վիրգիլիային

Նոր կը լըռէր ծառին հտեւ
Սոխակին երգն այն գիշեր,
Վարդին թերթերն հով մը թեթեւ
Թուփերուն տակ կը քըշէր:
Ծառն ունէր շուք, երկինք նըշոյլ
Լըճակին մէջ սարսըռուն,
Ուր կը պարէր սիրուն հեշտասոյլ
Հետ եթերին կայծերուն:
Հեռուն՝ գիւղին լոյսերուն փայլ,
Հոն՝ քաղաքին խօլ շըշուկ:

Մարդին վրայ գորտերուն քայլ
 Կը գրծագրէր կայթ մ'անշուք:
 Ես միայնակ լուռ և խոհուն՝
 Մոռցած աշխարհքը բոլոր,
 Ձէի ըզգար իսկ այն պահուն
 Թէ մասն էի գէթ անոր:
 Կ'ըզձայի վեր ելլել, միշտ վեր,
 Ամպէն ալ վեր, թռչունէն,
 Հոն ուր լոյսեր, բոյրեր, հովեր,
 Հուրեր զերար կ'ողջունեն:
 Ո՛հ, ի՛նչ կայ հոն, արե՞ւ մ'անշէջ
 Ճառագայթներ, կա՞յծ ու ցօղ,
 Այդ անըզգայ տարրերուն մէջ
 Ձըկա՞յ գէթ սիրտ մ'ըզգացող:
 «— Սի՞րտ մը կ'ուզես, զայն ունիս դուն,
 Քու հոգիէդ անբաժան,
 Հընչեց քովէս ձայն մ'եռանդուն,
 Սիրտ մ'որ քեզ չէ անարժան»:
 Փոքրիկ քոյրս էր, չէ՛ք վիրգիներան,
 Գեղով փայլուն զերթ գոհար,
 Իր ձեռքին մէջ ձիւնի նըման,
 Ծաղկի փունջ մը կը զոգար:
 Նուրը ծաղիկներ էին փախուկ
 Կապոյտ, փոքրիկ, ցօղաթուրմ,
 Որոնց անունն է անմոռուկ
 Յիշատակի վըսեմ քուրմ:
 «— Մի՛ մոռնար զիս, ա՛ռ պահէ՛ դուն,
 Յարեց իր ձօնն ինձ տալով,
 Թէ՛ մօտդ ըլլամ և թէ՛ հեռուն,
 Ո՛հ, միշտ յիշէ՛ զիս սիրով»:

Գըրքի մը մէջ պահեցի զայն
 Իբրեւ գանձ մը թանկագին
 Այդ գորովոտ սիրոյն վըկան,
 Ուր ամփոփած էր հոգին:

* *

Դեռ կը լըսուէր ծառին ետեւ
 Սոխակին երգն այն գիշեր,
 Վարդին թերթերն հով մը թեթեւ
 Թուփերուն տակ կը քըշէր:
 Մինակ էի, լուռ և խոհուն,
 Քունն աչքերէս կու տար խոյս,
 Միտքըս կ'երթար հոն այդ պահուն,
 Ուր կը թեւեն սիրտեր կոյս:
 Ու կ'իջնէի բարձունքէն վար,
 Միտքըս դատարկ, սիրտս ոսին,
 Ձի երկինքի լոյսերն հազար
 Հոգւոյս ոչինչ կը խօսին:
 Գըրքի էջ մը բացի խկոյն
 Ինձ համար շատ թանկագին,
 Եւ լեցուեցաւ հոգիս անհուն
 Որցունքներով դառնագին:
 Փունջը դրոշմ, ո՛հ, փունջն այն սուրբ
 Այն պաշտելի ձեռքին ձօն,
 Եւ կարգացի գիրերով նուրբ
 «Ձիս մի՛ մոռնար» գրուած հոն:
 Ծառն ունէր շուք, երկինք՝ նըշոյլ
 Լըձակին մէջ սարսրուն,
 Ուր կը պարէր սիւգն հեղատոյլ

Հետ եթերին կայծերուն,
 Այլ, ո՞ւր իր ձեռքն, ո՞ւր իր պատկեր,
 Ո՞ւր սիրող սիրտն այդ տաքուկ,
 Ո՞ւր սեւ աչքերն իր լուսայեւ,
 Ո՞ւր անուշ ձայնն իր փափուկ:
 Արդ կը ծածկէ ցուրտ գերեզման
 Ձեռքն որ տըւաւ այդ նըւէր,
 Սիրտն, որ ըզգաց, ո՛հ, շա՛տ այնքան,
 Հողերուն տակ է սառեր:
 Եւ գուն հոս ես, Բիշգօթի՛ս,
 Ո՛վ իր սիրոյն սի՛ն պատկեր,
 Անոր սրբոէն ինձ կը խօսիս,
 Մինչ իր շըրթունքն է լըռեր:

1890

ՍՕՍԻՆ ՏԱԿ

Կը մարէր յետին ճաճանչն արեւուն
 Լեռներուն կողէն ինկած մինչեւ ծով,
 Երբ ծաղկահաս մայրն յուզմամբ սարսըռուն՝
 Կը խօսէր անոր իր հոգւոյն բոցով:
 Կը մարէր յետին ճաճանչն արեւուն:

Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր
 Տալով կաթոգին իր յետին հա՛բօյր,
 Այրը կը մեկնէր յանձնելով անոր
 Ձըքնաղ մանկիկ մը խարտեաշ վարդաբոյր:
 Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր:

«Մի՛ լար, միշտ յիշէ՛ մեր քաղցրիկ օրեր,
Կ'ըսէր զաւագին հայրը մըտահոգ,
Դուն Արէլն ունիս, իր ժըպիտն ու սէր
Կըրնան ըսփոփել թախիժդ ու մորմոք:
Մի՛ լար, միշտ յիշէ՛ մեր քաղցրիկ օրեր»:

«Ես ձեզմէ հեռու կ'երթամ տարագիր.
Թո՛ղ որ նայուածքէդ քաղեմ քիչ մը ոյժ.
Որդիս շա՛տ սիրել ինձի խոստացիր
Որ հոգի առնեմ քու ձայնէդ անոյշ:
Ես ձեզմէ հեռու կ'երթամ տարագիր»:

Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն՝
Ձայնով մը նըւաղ, հաղիւ լըսելի,
«— Կ'երգնում թէ, ըսաւ, կեանքս, հոգիս համբուն
Պիտի նըւիրեմ որդւոյս և քեզի»:
Հըրուտ աչքերը արցունքով լեցուն:

Մինչ հայրն այդ ուխտին վըրայ կը ցընծար
Գոռկան կառաչ մը թրուա՛ւ ահարկու
Յանկարժ կատարէն սօսին բարձրածայր,
Բու մը ըսկըսաւ հեծեւ. «Հո՛ւ, հո՛ւ, հո՛ւ»:
Մինչ հայրն այդ ուխտին վըրայ կը ցընծար:
• • • • •

Մու՛թը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար.
Իր ձիով ճերմակ ա՛լ անհետացեր՝
Մեկնել էր արգէն հայրը սըրավար,
Դեռ կը լըսուէին սեւ բուրն կոծեր:
Մու՛թը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար»:

* * *

Հովանւոյն ներքեւ դարաւոր սօսին
Մայրը իր որդւոյն հետ նըստած մինակ՝
Կը զիտէր տըմոյն հուսկ ցոլքը լոյսին,
Որ կ'երթար պահուիլ լուրթ ծովուն յատակ:
Հովանւոյն ներքեւ դարաւոր սօսին»:

Առոյգ տըղայ մ'էր Արէլն ալ հիմակ,
Հասակը իր մօր կը հասնէր ուսին
Սիրտը կըրակ էր, ինքը բոց համակ՝
Աղուոր էր դէմքն ալ զերթ պայծառ լուսին:
Առոյգ տըղայ մ'էր Արէլն ալ հիմակ»:

«— Մա՛յր, կ'ըսէր, ինչո՞ւ հայրիկս ուշացաւ.
Տե՛ս ըստուերները դաշտին մէջ լեցան:
Երթանք քեզի հետ ձոր, դաշտ ու անձաւ,
Նայինք, կորսնցո՞ւց արգեօք իր ճամբան:
Մա՛յր, կ'ըսէր, ինչո՞ւ հայրիկս ուշացաւ»:

«— Համբերէ՛ք թիչ մ'ալ, Աբէ՛լս իմ սիրուն,
Պատասխան կու տար մայրիկն անկասկած,
Ա՛լ պիտի չողբանք քեզ հետ օրն ի բուն,
Զի հօրըդ դարձին վայրկեան մը մընաց:
Համբերէ՛ք թիչ մ'ալ, Աբէ՛լս իմ սիրուն:»

Զուարթ էր սիրտն ալ ճիշդ իր դէմքին պէս,
Քանզի կը սպասէր սիրելուն դարձին,
Եւ ի՛նչ պարծանքով, ի՛նչ հաճոյքով վէս
Կ'երազէր ցոյց տալ անոր իր որդին:
Զըւարթ էր սիրտն ալ ճիշդ իր դէմքին պէս:

Բայց տըղուն սիրտը յուզմունքով կ'եռար,
Եւ չուզէր լըսել խընդրանքն իր մօրկան,
Ելաւ բարձրաբերձ այն սօսին կատար
Տեսնելու համար հայրը սիրական:
Զի տըղուն սիրտը յուզմունքէն կ'եռար:

Ա՛խ, մայրիկ, գոչեց ծառին գազաթէն,
Կարաւան մ'ահա կու գայ դէպի մեզ,
Շատ ձիաւորներ շուտ շուտ կը գրողեն:
Հայրիկս ալ հե՞տ է, եկո՛ւր որ տեսնես:
Ա՛խ, մայրի՛կ», գոչեց ծառին գազաթէն:

Հօրը կարօտէն հոգին սիրարծարծ
Փռւթաց կաղնիէն իջնել հեւ ի հեւ,
Ոտքը սահեցաւ, վար ինկաւ յանկարծ,
Փըշրեցաւ գանկը ժայռերուն վերեւ:
Հօրը կարօտէն հոգին սիրարծարծ
.

Մութը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար,
Անտառին խորէն իր ձիով ճերմակ
Հայրն ուրախ զըւարթ հասաւ սըրավար
Գըրկելու յոյսով իր սիրուն զաւակ:
Մութը գիշերուան կ'իջնէր լեռնէն վար:

Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր,
Մայրն, որ խելայեղ լալով կը թասար,
Ցուցուց խեղճ հօրը իր զաւակն աշուոր
Ոսկրակոյտի մը եղած հաւատար:
Հովանւոյն ներքեւ սօսին դարաւոր:

Եւ յանկ օրծ «հո՛ւ, հո՛ւ», վայեց բուն վերէն,
Որ կանխաւ լացած էր մահը մանկան,
Մինչ խոյս կու տային հէք հօրն ու սըրտէն
Սիրոյ, հըրճուանքի երազներն այնքան:
Ու գարձեալ «հո՛ւ, հո՛ւ», վայեց բուն վերէն:

Բ Ա Ղ Ե Ղ Ը

(Մանկուրեան Յիսասակ)

Բազեղ մ'ունէի պառուհանիս քով,
— Պարտեզով փակուած տունը մեր գեղին,—
Որ եթերին մէջ կ'օրրէր նազանքով
Իր ծաղիկները կապոյտ ու գեղին:

Լայն տերեւները թաւշի պէս կանանչ
Փունջ փունջ կ'իյնային բարձերուս վըրան,
Եւ սաղարթներուն մէջէն գերթ ճաճանչ,
Կը նըշմարէի դպրոցիս ճամբան:

Ժառանգէնի պէս կ'երկարէր հեռուն
 Յորեններու մէջ այդ ուղին ձերմակ,
 Ուր կը ծրփային անուրջներ գարուն
 եւ հիւր հարսնուկներ շափրակ ու շափրակ:
 Պատերուն խորքը, ծերսկրու մէջ լայն,
 Մուտ թաւուտներու ներքեւ թանձրախիտ,
 Թափած բուրգերուս թելերովն երկայն
 Բոյն կը շինէին սարեակն ու խայտիտ:
 Ճառագայթներով, բուրմունքով, խանդով,
 Առարկաներով սիրուած, մըտերիմ
 եւ գուրգուրանքով հիւսուած հողեթով
 Կ'երեւար կեանքը ինձ մինչեւ շիրիմ:
 Բայց տերեւները դալկացան տակաւ,
 եւ քամին թափեց ծաղիկն ու փետուր,
 Թըռչուններն հոյլ հոյլ հեռացան կարգաւ.
 Ձիւնով ծածուկ է պարտէզն ու կըտուր:
 Թարձ բաղեղին տեղ պատուհանիւ քով
 Յից պատ մը կ'ելլէ առշիւ դեռի դեղին,
 Զոր կը բազմատեմ աղի արցունքով
 Ճերմակ ճամբուն հետ մեր տանը գեղին:

1888

Ա Ղ Բ Ի Ի Ր Ը

Մեր պուրակին մէջ, մորչ տերեւներու, խոտի տակ
 Աղբիւր մը կայ զով թաքուն
 Որ, ջինջ ջուրերուն ծրփանքէն գինով
 Կը խնդայ, կ'երգէ առտու իրիկուն:

Վաղքն իր քերթուած մ'է. իր ալեակները ծալ ծալ
 Ծիածաններ են. ծիրանի
 Մեր արծաթ թելեր հարսի մը քօղբէն
 Զոր գաղտուկ խըլած քամին կը տանի:

Ո՛հ, ցոլցրլանքը շողալի, այգի, ձիւնի խառնուրդին
Իր կայլականրուն
Ճաճանչ երաղի տեսիլքով ցնծուն,
Ո՛հ, փայփայանքը իր գողտրիկ ձայնին:

Եղէգներու հետ չի հեծեր երբեք, լուսնին հետ չի լար.
Պաղաղ ու անդորր
Ողճի մը ձայնն է որ կ'երգէ բոլոր
Մոռցըւած լքուած սիրտերուն համար:

Գիշերուան թախծոտ ժամերուն՝ երբեք ես առանձին
Թէ շանթեր թափին, չեմ.
Թէ ծովը ալեսաստ ըսպառնայ ափին,
Ես միշտ իր անուշ ձայնը կը լըսեմ:

Եւ մինչ դառնօրէն կը հեգնեն տարրերն իր կեանքը
Որ միշտ կը սողայ խոնարհ
Փապարններու տակ, տիղմերու վըրայ
Երկնիւով իր երգն անդուլ, անդադար,

Ան միշտ անվրդով կ'ըսէ. «Ես կ'երգեմ ու կ'անցնիմ
«Մերպերուն խորէն, կ'երթամ

«Նոյն իսկ քայլիս տակ երբ փոսեր փորեն
«Կամ պատուար կանգնեն ինձ ժայռեր փարթամ:

«Ու միշտ կ'երգեմ ես ու միշտ կը խնդամ անփոյթ
«Սին և վաղանցուկ. ցաւերուն
«Զի նըպատակն է իմ յոյսս ու նեցուկ.
«Կեանք պիտի տանիմ ծարաւ արտերուն»:

1924

Ա Ռ Ո Ւ Ա Կ Ը

Առուակն յուշիկ կը հոսէ,
Պրիսմակէ
Ճերմակ ծոպեր ու ծաւի
Ծածանելով զրասանդներնին մեռաքսէ
Արեւուն դէմ
Կը բեկբեկին, կը հալին:
Փուն իր լոռուտ պըտերները ժողվելով
Անոր ճամբայ
Կը բանայ.
Եւ հիրիկներն ու մարմանդ
Յոյլ կը պառկին ջուրին երեսն աղամառդ,
Վէտվէտումով սընդուսէ:

Փունջ փունջ արծաթ ցըրցընումներ թըրթըսուն
Ափերն ի վեր կը ցայտեն,
Հուսկ կ'անձրեւեն,
Խնչպէս հըրթիւ մը օդին մէջ ծիածան
Ցիր ու ցան:
Եւ կ'ոլորուն այգ ասուղները շըղարշ,
Յետոյ թել թել կը ճըլուն
Մեղեսիկի, զըմբուխտի, կարկեհանի ցուքերով
Աղուոր քըմշոտ մանեակներ
Կ'երթան ուները զարդարել ծաղիկներուն
Կարկառուն:

Այլ յահարծ կը տարտըլնին հովը փըչէ երբ ուժգին,
Բայց առուն
Կը թաւալի, կը գըլգըլի ու կ'երթայ:
Փրփուրներուն ոչ տարփանքներն ու յայթիւ,
Հարսնուկներուն ոչ նազանքները պըչրոտ,
Ոչ ալ յորձքը ալիքներուն ու կայտիւ
Կըրնան ըլլալ խոչընդոտ
Իր հոսանքին:

Այսպէս կեանքը կը սահի մերթ ծիծաղով, մերթ կոծով,
Մեր բերլրանքը, մեր եռանդը, սէրն ու գութ
Ճիշտ առուակին
Փրփուրներուն կը նմանին,
Որոնք կըրնան ըլլալ կապոյտ

Եւ կամ մութ,
Ականակիտ կամ տըղմուտ.
Դիպուածով
Կըրնան պոթկալ կամ նիրհել
Մինչեւ առուն զանոնք իր հետ տանի ծով:

Ծ Ո Վ Ո Ւ Ն

Մութ գիշերին լուսթեան մէջ խորասոյգ,
Պատուհանիս առջեւ նստած կ'երազեմ.
Հայնածուալ ծովն հոն փըռուած է անյոյզ,
Ալիքներու հծծիւնն հազիւ կը լըսեմ:

Սակայն կ'զգամ լուռ թաւալումը ջուրին,
Դէպի անհուն, չէպի անծայր ավունքներ,
Անոր գաղտնի ոլորումները խորին
Խըռովքն անոր ալուցքին մէջ եռուղեւ:

Ու կը նայիմ իմ հոգւոյս խորն յուսահատ
Որ անյատակ ծովուն այնքան կը նմանի.
Երանի՛ր քեզ, կ'ըսեմ, ո՛ր ծով, որ ազատ
Կը հետեւիս հովին որ զքեզ կը տանի:

1912 .

Հ Ո Վ Ը

Թաւուտ թրիոց շուքին տակ՝
Զիս կը զգուէ հովն անհուն
Իր մեղմ շունչովն անուշակ,
Եւ կ'օրօրուիմ անյատակ
Երազներու մէջ սահուն
Թաւուտ թրիոց շուքին տակ:

Սոյլ մ'ունի պարզ և յստակ
Երբ կը խօսի այդ պահուն

Իր նուրբ ձայնովն ըսպիտակ :
Բայց կը հոսին զերթ վըտակ
Աչքէս արցունք օրն ի բուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ :

Երբ կը տեղայ նետ , գնդակ
Ծակելով ուրաւ երազուն
Իր սուր ձայնովն անսայթաք .
Ամպերն ի վար շիբ շիտակ
Կ'իջնէ սարսուռ մ'անկայուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ :

Անդունդներուն ալ յատակ
Կը դողդղան ծուփք ծովուն՝
Պուժկան ձայնէն մահերգակ :
Կը թափթըփին զերթ կայլակ
Դեղնած ծաղկունք աղաղուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ :

Հոգիս կ'իյնայ նահատակ
Այն վշտակոծ ողբերուն
Ջոր կ'երգէ հովն անառակ ,
Եւ հէք չըթունքս ալ կըտակ
Սեւ անէծք մը կը թողուն
Թաւուտ թըփոց շուքին տակ :

Ա Մ Պ Ը

Ա՛մալ լուսեղէն , ուր երազներս ապրեցան ,
— Երկինքին մէջ , լուսին աշխարհն արծաթի , —
Ու քեզի հետ փըշրած կ'իյնան ցիւր ու ցան .
Այդ փըշրանքէն տաք տաք արցունք կը կաթի :

Բաժնըւելով քու շողերէդ մըտերիմ ,
Հովերու բիրտ հարուածին տակ կը փըրթիս .
Կեանքդ երկինք էր . հողը կ'ըլլայ քեզ շիրիմ :
Ուր թաղուեցան հուր տենչանքներն իմ սըրտիս :

Եւ կը ժըպտին վերէն արեւն ու եթեր
Մեր վիշտերուն անկարեկիր ու անփոյթ,
Փայփայելով թեւերնուն մէջ նոր ամպեր,
Նոր սարսուռներ ու երազներ ջինջ կապոյտ:

Մինչ մենք զոհեր սիրոյ անհուն պապակին՝
Անձրեւ կու լաս զուն, ես՝ արցունք ցաւագին:

1892

Ե Ր Կ Ի Ն Ք

Երկինք անբաւ. ո՛վ էութիւն վեհ, անճառ,
Պաղտնիք անհաս, տեսի՛լ վրսեմ, սուրբ տաճար,
Այն խորհուրդն ես զուն զոր հոգիս դեռ մատաղ՝
Միշտ կը պաշտէր թէ՛ ալիկոծ, թէ՛ խաղաղ:
Դուն այն առանցքն ես, սրուն շուրջ՝ վազվրդուն՝
Կը թեւէին իմ ցընորքներս օգասուն,
Եւ զըմբէթիդ վերեւ պայծառ ու շքեղ
Կը ժըպտէր ինձ լոյսերու բոյլ մը բիւրեղ:
Անոյշ պատկերդ ու զէմքդ ազուոր լուսավառ
Ճառագայթներ կու տար սրբախ իմ խաւար,
Ինչպէս արփույն լուսաճաճանչ կարմիր շող
Կը փարատէ հոծ ապերուն սեւ ամբոխ:

Որոնց ծոցէն խիտ խիտ շանթեր ու փայլակ
 Կը խոյանան ժայթքելով թօն ու կայլակ:
 Աւա՛ղ, երբեք իմ ըզձանքիս չեզար խոււ,
 Օրօրեցիւր միշտ յոյսերով զիս խարխոււ,
 Արծարծելու համար տենչերս ու երազ,
 Ինչպէս կլին մը որ կը պըչըր հեզանազ,
 Միշտ ցոյց տալով նոր հրմայքներ ու հրապոյր,
 Դուն գերեցիւր նոյն իսկ միտքերն անհամբոյր:
 Ո՛հ, ի՛նչ ես դուն, ծո՛ւ վ անմատոյց ու խորին,
 Ո՛ւր է արդեօք ըսկիզբդ ու ծայրըդ քուկին:
 Էա՞կ մըն ես արդեօք և կամ սին պատկեր,
 Պատրա՞նք վաղանց, ինչպէս բոլոր վայելքներ:
 Միթէ սուտ չէ՞ ինչ որ խորհուրդ կը կոչեն.
 Բոլոր բոյրերն ու սէրերը պատրանք չե՞ն:
 Եւ մեր սիրտը՝ յիմար մեղու, հէք մանկիկ,
 Ծաղիկներու շուրջ կը յածի թափառիկ,
 Կամ լուսատարի օդասլացիկ խօլ թիթեռ՝
 Միշտ կը զոհուի բոցին որ զինք կը զիւթէր:
 Իսկ թէ էակ ես կամ ոգի, ո՛վ երկինք,
 Ունիս անշուշտ կիրքեր որով կը մըրկինք,
 Գիտես ինչպէս մոլթին միջ խեղճ միջատներ
 Կը փափաքին թեւեւ մինչեւ դագախներ,
 Գիտես ինչպէս կ'անձկան քեզի հասնելու,
 Թէեւ խոնարհ, թէեւ կա՛քիդ միշտ հըլու:
 Թէ լուսեղէն էակներու սիրոյն լոկ
 Բաց են սըրտիդ դըռներն ամուր անողոր
 Եւ մեր աղօթքն ու պա՛ղատանք եթէ պիղծ
 Քեզ կը թուին, նախ փարատէ՛ մեր թախիծ:
 Եւ յետոյ տե՛ս թէ լուսինէդ ալ ազուոր,
 Ձե՞ն շողողար մեր ճակատներ սըգաւոր:

Այլ... կը ճանչնա՞ս ըզմեզ արդեօք, թէ դուն ալ
 Բուռն տենչով կ'ըզձառ մեզի մօտենալ:
 Եւ օր՛նքին անաչառ ձեռքն երկաթէ
 Ըզքեղ ամուր ցանցերու մէջ կը պատէ:
 Կը ճանչնա՞ս զիս, թէ կ'երեւամ քեզ անշունչ,
 Ինչպէս շիւղերն ու ցորեններն ոսկեփուռ,
 Որոնց շրջիւնն ու ձայներուն նուրբ սարսուռ
 Մեզի համար յաւերժութիւն մըն են լուռ:
 Այս խոն, աւա՛ղ, կը մըթագնէ կայծն հոգւոյս,
 Կ'ուզեմ ըլլալ ես քու քերթուածդ արշալոյս,
 Կ'ուզեմ կեանքիս բոլոր ժամերն ու վայրիեան
 Քու ձեռքովդ իսկ կազմեն անհա՛ւն, սուրբ մատեան,
 Ուր տենչանքներս քեզի համար վառվառին,
 Ինչպէս խուռիկը ծոցն ոսկեշիւղ բուրվառին:
 Թո՛ղ, ո՛վ երկինք, թո՛ղ, կապուտա՛կ դուն կամար,
 Ըզքեղ հոգւոյս յուզուած ձայնով կոչեմ մայր,
 Եւ լուսնակդ ալ քոյր մ'ըլլայ ինձ կարեկից,
 Որուն պատմեմ բոլոր հոգերս ու կը՛կիծ:
 Թո՛ղ որ նայիմ ազուոր տէ՛մքիդ հրաշափառ,
 Եւ հիացման խոր ըզգացմամբս անրարբառ
 Ծունգի գալով աղաչեմ քեզ որ պարզես
 Խորհուրդներուդ անհաս անբուռ ասպարէզ:
 Եթէ ժըղիւր՝ զիս համարիս սակայն միշտ,
 Բաղձանքս եթէ քեզ երեւայ ա՛բարիշտ,
 Յիշէ՛ թէ դուն մայր եղար ինձ, և թէ դուն
 Ըստեղծեցիր այս դըձուճ կաւն եռանդուն:
 Ի՛նչ մեծ իղձեր տըւիր նիւթին այս չընչին
 Որ անոնցմով եղաւ էակն առաջին:
 Դուն ես որ միտքս անդադար քեզ կը ձրգես,
 Մարդն անդունդին հըրայրք չունէր առանց քեզ:

Ծովուն ալքը, ծըմակին մէջ, վիհին խոր
 Ժայռին ծայրն իսկ կը հետեւիս դուն անոր:
 Անպարագիր տեսարանէդ ազդեալ,
 Ան ալ կ'ըզձայ անհուն ըլլալ, ո՛վ Աստուած:
 Եւ յանցա՞նք է միթէ սուրալ ամպին հետ,
 Թրուչիլ մինչեւ արեւներուն արահետ,
 Խընդերու թեւ հրեշտակներէն, այգէն հուր,
 Ոգիներէն գոնէ բառ մը հեշտալուր,
 Որուն ճաշակն երազներու մէջ անցաւ՝
 Իրեն ոսկի բաժակներով տրուեցաւ:
 Սակայն, եթէ մեր աշխարհին չես դուն տէր
 Ու շանթարձակ ամպերէդ վար չես իջներ,
 Թէ չես տեսներ մեր կիրքերուն խօլ ալիք,
 Թէ մեր տենչեր քեզ կ'երեւան խաղալիկ,
 Փրչրէ՛, ապա, մեր ըզձանքին խօլ թեւեր:
 Դէմքիդ վըրայ ձեզէ քօղեր ու բստուեր
 Եւ աշխարհի ցած իրերուն մէջ եւեթ
 Թող ցընորքներս, տենչս ու հոգիս թաղուին դէթ:
 Իսկ դուն, երկի՛նք, տարրերու մէջ անըզպայ
 Իշխէ՛ յաւէտ, ուր ոչ քընտր, ոչ սիրտ կայ:

1885

Լ Ո Ւ Ս Ի Ն

Ողջո՛յն կու տամ անհուն սիրով քեզի, լուսնա՛կ,
 Ո՛վ մըտերիմ տըխուր հոգւոյս իմ միայնակ,
 Թէ չըլլայիր դուն, և չողերդ այդ փայփայուն
 Չըլլէին սըլացքն հոգւոյս երազներուն,
 Փոս մը կ'ըլլար կեանքըս, թափուր և ամայի,
 Փոս մ'որ մըռայլ դամբաններու լոկ կը նայի,
 Որուն եզերքն ա՛լ չի փըթթիր ծաղիկ և բոյս,
 Ուր կը մոռնայ ցօղել արեւն իր արշալոյս:
 Ու կ'անցնէի ըստուերի պէս կեանքին մէջէն
 Քըչուելով հոն ուր կը հեծեն, կը հառաչեն,
 Կամ նըւաղած կանթեղի պէս շիջելափառ
 Կը կըքէի ամէն հովի ես անբարբառ:

Բայց դուն, լուսնա՛կ, քանի վերէն ինձի ժողովա
Մըտքիս թռիչք, աւելն ե հուրք կու տաս արրուս,
Քանի թողած շողերու հոյն եթերաճեմ
Պատուհանիս առջին կու գաս երբ կ'աղաչեմ,
Քու ըզգայուն, սիրող անոյշ սրտիդ վըրայ
Տաք արցունքով լեցուած՝ հոգիս կը գուրգուրայ:
Ո՛հ, ո՛րքան բարձր ես, որքան սուրբ ե ի՛նչ վըսեմ,
Նըշոյներուդ ներքեւ Աստուածն ես կ'երազեմ,
Տիեզերքի ոգի՞ն ես դուն, թէ ոչ հայլին
Որուն մէջէն սըրբութիւններ կ'արտափայլին:
Գըթութի՞ւնն ես կամ գիցուհի՞ն դուն Աթենաս,
Որ խըրճիթին ու դամբանին կը մօտենաս,
Եւ երբեմն ալ նոճիներուն մըշտագիչեր,
Որոնք տըրտում են, ինչպէս մահն ու իր յուշեր:
Դուն չես սիրեր ոսկեպաճոյճ ճոխ ապարանք,
Ոչ թաւիչէ սըրահակներ, ամո՛ւլ պատրանք.
Քու քըմայքդ են անտառն ու դաշտ, սարերն արձակ
Ուր կը թողուն վանկ մը հովը, թըռչունն ու ձաղ:
Վիշտը հրապոյր մ'է քեզ համար, ե փոսն ու փուլ
Շողերուդ տակ կը փալփըլին ինչպէս սըմբուլ:
Սիրտ մըն ես դուն, ո՛հ, զայն կը զգամ, սիրտ քերթու
Երազներով, հըմայքներով ու խանդով վի, զի,
Կամ մայրիկիդ գիրկէն խըլուած աղջիկ մը կոյս,
Որ քօղի տակ կը պարուրես սարսուռդ ու յոյզ,
Դուն չես խօսիր բընաւ, լուսնո՛ւկ, բայց կը գիտեմ
Թէ շատ լալէզ կը տըժգունիս առտըւան դէմ,
Տըխուր նայուածքդ ինձ կը պատմէ առատապէս
Թէ լոկ լոյս մը չես դուն ուրիշ գունտերու պէս:
Քեզի նըման ես ալ ցաւեր ունիմ, լուսի՛ն,
Չեն հըմայեր զիս ալ կեանքի փառքերն ոսին.
Հոգիս թեւ մը միայն կ'ուզէ, կապո՛յտ փետուր.

Ճառագայթ մը քեզմէ. բեկբեկ նըշոյլ մը առ'ւը,
Որուն կառչած վերաթեւեմ իբրեւ պարիկ
Մինչեւ բիւրեղ քու ապարանքդ օդապարիկ:
Ես քեզի ձօն տամ իմ հոգիս անոր փոխան,
Պատմէ՛ իրեն խորհըրդաւոր իղձերդ համայն.
Թո՛ղ գունտէ գունտ սաւառնելով մինչեւ հեռուն,
Արցունքդ ամբողջ տանի ցըրուէ հովուն, ծովուն,
Եւ դարերուն վըրայ կեցած միշտ անխափան՝
Ըլլայ յաւէտ անմահ սիրոյդ քու երգաբան:

Ա Շ ՈՒ Ն

Ա՛հ, եկա՛ր զերջագէտ, ո՛վ աշուն,
Այրի հարս զիրաւոր,
Աղջիկներ թարմ, մառդաշ ու նախշուն
Քեզ կ'անձկան, իրաւ որ:
Հողիներ ծաղկահաս, երազեւ
Ըզքեզ միշտ կը պաշտեն,
Ժողովելով նըշխարներդ ազազուն
Անտառէն ու հաշտէն:
Միգամած երկինքիդ տակ տըրտում
Ուաւարչում գիշերներ
Ի՛նչ իղձեր, ի՛նչ խոհեր անպատում
Կը հըսկեն անհամբեր:

Եւ երբ հովիւ ըսկըսի թափել վար
 Ծառերէն տերեւներ,
 Շատ կեանքեր անոնց պէս ոգեւար
 Կը մեկնին երկրէն մեր:
 Ի՞նչ ունիս դո՛ւն անոյչ և չըքնաղ
 Քու քօղիդ տակ թաքուն
 Որ տըժգոյն վերջալսյադ իսկ նուաղ
 Չեն ժողեր հետ այդուն,
 Ոչ ալ գօս արօտներդ անմարմանդ
 Կարմրագեղ վարդերուն,
 Որոնց մէջ ցօղն իբրեւ ադամանդ
 Կը շողայ երերուն:
 Քու հրապոյրդ անծանօթ է սրբախ,
 Ծընորհքիդ անտարբեր՝
 Որպէսզի պըչրանքով ինձ ժպտիս,
 Կը սպասեմ անհամբեր:
 Անձրեւոտ քու աչքերդ այդ հիւանդ
 Չունին դեղ ինձ համար,
 Դալկահար չոր ճակտիդ մանաւանդ
 Չեմ բընաւ սիրահար.
 Ձի հոգեր քեզմէ շատ ունիմ ես
 Հոգւոյս մէջ հըրախանձ
 Վաղանցիկ տըրամութիւնդ ալ, գիտե՞ս,
 Թի՛հ, չ'ազդեր ինձ նախանձ:
 Թերթերուդ մէջ ունի՞ս դուն երբեք
 Թերթեր նուրբ ու մաշած,
 Որքան թերթն իմ հոգւոյս աղերակ
 Ձոր վիշտերն են տաշած:
 Քու հովերդ ալ տըխուր ողբերգու
 Ձայն ունի՞ն բաւական

Իմ սրբախ յուզումներն երգելու
 Մինչ ժայռերն ալ ըզգան:
 Հեղնութեամբ կը նայիմ պատկերիդ
 Թախծութեամբ լուսավառ,
 Որ արեւ մ'է տըժգոյն, անժըպիտ
 Հոգւոյս քով իմ խաւար:

1890

ԱՐԵՒՈՒ ՀԱՌԱԳԱՅԹԸ

Զըւարթ առտու մը գարնան ,
Երբ խուցիս բուր
Փեղկերը նոր կը բանան ,
Ճառագայթ մ'ազուր
Արեւէն թել մը փրթած
Ցուքերով ռսկի՝
Դեռ զիշերուն ցօղէն թաց՝
Ներս կը սողոսկի .
Եւ սահելով պատերուն
Ճերմակ ծեփն ի վար ,
Նազանքներով օրօրուն՝
Շողալով վառ վառ՝

Կը ահալի պար մը զառնալ,
 Պար մը խօլ, թեթեւ,
 Ու կը փախչին շուքերն ալ
 Բարձրուն հտեւ:
 Ճառագայթն արշաւապոյր
 Անխներ չունի,
 Սակայն փափուկ լուսաթոյր
 Թեւ մ'է թըռչունի:
 Իր խաղն աղուոր է այնքան
 Եւ այնքան սիրուն,
 Որ խորհուրդ մը խօսակոն
 Կ'ունենամ իսկոյն:
 Կ'ուզեմ բըռնել ոսկեթել
 Լոյսիկն այն բարակ,
 Շիշի մը մէջ բանտարկել
 Իր կայթերն արագ,
 Մինչեւ տըխուր ձըմեռ գայ
 Երկինքն բլլայ մութ,
 Լեցուի գաշաը շրջակայ
 Զուրերով տըղմուտ:
 Եւ ձանձրոյթի սեւ օձեր
 Երբ հողիս տանջեն,
 Իմ ճառագայթս հանեմ վեր,
 Սըրուակին մէջէն,
 Որ գայ պարէ, ծիծաղի
 Իմ շուրջս հեղանալ
 Մինչեւ հոգերս անտեղի
 Փըշին զերթ աւաղ:
 Ու ետեւէս վազելով

Շողիկիս պըչրուն,
 Որ խոյս կու տար ինչպէս հով
 Շուրջը մոմերուն,
 Բազմոցներէն կ'ելլէր վեր
 Անկողնիս կատար,
 Եւ յետոյ վար կը ցատկէր
 Ու կը կայծկրլուար:
 Կարծես վըրաս կը խնդար,
 Ու կը խաբէր զիս,
 Հիւ գալով շուրջն անդադար
 Գըլխուս և վըզիս:
 Ես կ'ընէի ամէն ջանք
 Զինքը բըռնելու,
 Իսկ ան կու տար ինձ տանջանք
 Փախչելով հեռու:
 Վերջապէս ձեռքս ինկաւ
 Լոյսիկն անապակ,
 Զոր փակեցի բշտապաւ
 Նեղ շիշի մը տակ,
 Ու պահեցի փաթթելով
 Թուղթերու մէջ հաստ
 Որ չըթըռչի ինչպէս հով
 Շողիկս անըզգաստ:
 Երբոր ձըմեռը եկաւ,
 Ամպերը սեւցան,
 Հոժ սաղարթներն ալ կարգաւ
 Եղան ցիր ու ցան,
 Յը մը, երբ սիրաս էր կոտրած,
 Եւ անձրեւ կու գար,

Յիշեցի շողըս յանկարծ
Եւ խօս մեր պայքարի,
Բացի սըրուակս անհամբեր,
Ինչ տեսնեմ, աւա՛ղ,
Մէջէն թրուե՛ր, փախեր էր
Շողիկըս չըքնաղ:

1900

Դ ՄԵՆԱՍՏԱՆԻՆ ԿՈՅՍԸ

Կէս գիշեր է. սենեակիս մէջ միայնակ՝
Կանթեղ չուռիմ. ոչ ալ երկինքն ունի շող.
Իր լոյսն յետին մարեց զարպատն ու տընակ.
Եւ մընացի իմ խոհերուս հետ մաշող:

Կը թափառին շուրջս ըստուերներ թանձրահոծ
Մերձենալով հեռանալով յամբարբար,
Եւ կը լըսեմ իրենց վայելնն ողբակոծ
Երբ կանգ առնել կու գան յոգնած ու մոլար:

Տըխուր մըտքիս ուրուականներն են համակ,
Յընորք հոգևոյս հազիւ հասած արբունքի,
Եւ մինչ կ'անցնին օրերըս ցուրտ ու ցամաք՝
Անոնք կու տան ինձ ըսփոփանքն արցունքի:

Զի մինակ եմ հոս դէմքերու հետ արրատում,
Կոյսերու հետ, որոնք չունին իղձ ու խանդ,
Որոնց ձայնին վանկերն՝ աղօթք անպատում
Կը խորտակեն երազս ու յոյս մանաւանդ:

Ապրիլ կ'ուզեմ. անոնք երկինք ցոյց կուտան:
Միրել կ'ըզձամ. կը գոչեն. «Սէր է Աստուած»
Եւ կը պատմեն Դաւիթը, Յոբն ու Յուզան.
Կ'ըսեն. «Միայն մահուան համար ենք հաստուած»:

Զո՛ւր կը վառէ երկինք արեւն ու լուսին,
Զօնելով կեանք ծաղկին, դաշտին ու մարդուն
Ես կը դառնամ նորէն համեստ այն լոյսին
Որուն ներքեւ լուռ կը հըսկէ աչք մ'արթնուն:

Բոցեղ շունչ մը կը խընդրեմ ես, սիրտ մը տաք
Որ խառնըւի տենդոտ հոգևոյս յորձանքին,
Եւ Սաղմոս մը կը դընեն, ա՛հ, բարձիս տակ,
Խաչ մ'ալ փայտէ ընդդէմ սըրտի փորձանքին:

Այդ փորձանքներն ես կ'երազեմ անդադար,
Կեանքի բոլոր մեծ պայքարներն, հուրն անհուն,
Աշխարհի մէջ չընչին բաժինս իմ արդար,
Եւ կը թողում երկինքն իրեն սուրբերուն:

Խ Ո Ւ Ն Կ Ը

Խուսկը կը ծըխայ խորանին առջին
Բուրվառին մեղմիկ ճօճումովն արծաթ
Մուխի վարանք մը սրլլըւած խաչին՝
Մըշուշով կ'օծէ սուրբերուն ճակատ:

Պաղատանքներու սարսուռներ երկայն
Կամարներուն տակ կը մարին տակաւ,
Մոմերու տըժգոյն բոցերը լալկան
Քըթթող աչքերով կը հեւան կարգաւ:

Սուրբ սխներուն մօտ շրջարշ մը ճերմակ
Գաղտուկ հեծքերու զողով կ'երերայ,
Սիրտ մը փաթթըւած ըստուերով համակ
Խունկին պէս լըռին հըրայրքով կ'եռայ:

Խունկը կը ցնդի բուրվառին ծոցէն
Ու եթերն ի վեր կ'ելլէ խոյանքով,
Նիւթ էր, լոյր կ'ըլլայ լափուելով բոցէն
Իր կեանքը ցօղուած լոյսի երանգով:

Հէք կնոջ սիրտն ալ, որ հոն կը մըխայ,
Պիտի չաղատի իր սլատեանէն կուռ,
Մինչեւ որ հալի, լուծուի, տալրանայ
Հափուելով բոցէն տենչերուն մաքուր:

1901

ԴԱՐԱՎԵՐՋԻԿ ՀԻՒԱՆԴԸ

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարագոյրին ճեղքն ի վար,
Մինչ կանթեղին յետին նըշոյլն երերուն
Դեռ հիւանդին մահճին վըրայ կը հեւար:

Ծրփանուա ծով մը վարսերու, մեծ հեղեղ,
Բարձին վըրայ կը թափթըփէր իր ոսկին,
Որուն ծուփքը՝ զանգուր թելեր՝ զերթ բաղեղ
Գալարուելով կ'իջնան որ հոն սողոսկին:

Զըքնազ ձեռքին վարդ մատներուն տակ ճապոռակ,
Կը պահուըտի զէմք մ'անորոշ, բոլորչի,
Ինչպէս ծաղիկ մ'որ սըրահին խոտափուկ
Ըստուերին մէջ ծըլած՝ լոյսէն կը խորչի:

Եւ կը նիրհէ. շունչը սիւգի պէս բարակ
Մեղմ ու անոյշ բուրվառում մ'է բուրմունքի.
Երազային սիրոյ ցոլքեր նուրբ, արագ
Ելեւէջներ կու տան լանջքին յուզմունքի:

Ամսէ մ'ի վեր տառապեցաւ, հէ՛ք աղջիկ,
Ծաղկախտին սեւ բոցերուն մէջ հըրախանձ,
Զայն կը լըլկէր տենդը փակած զերթ ջըզջիկ
Իր լոյս մարմնոյն, որ կ'ազգէր տենչ ու նախանձ:

Մահն ալ անցաւ օր մ'իր քովէն, սեւ, խաւար...
Յուրտ սարսուռ մը թափանցեց ներս իր սըրտէն,
Եւ նուազած աչքերուն մէջ հոգեվար
Նայուածքի բոցն անհուն մարած էր արդէն,

Բայց կեանքի սէրն յաղթեց յանկարծ իր ախտին.
«— Ապրի՛լ կ'ուզեմ, գոչեց, ծաղիկն եմ գարնան.
«Ես չեմ վախնար հարուածներէն չար բախտին.
«Ի զո՛ւր շանթեր զըլխուս վըրայ կը դառնան:

«Դեռ չառ կըրակ ունին աչքերս իմ ծաւի,
«Մեղրով լեցուն են շըրթունքներս հեշտաբոյր,
«Սիրտս ըզգացման մեծ բեռան տակ կը ցաւի,
«Եւ այտերէս կ'առնեն վարդերն իրենց թոյր»:

Իր բողբոջուն գեղովն այսպէս երջանիկ՝
Փըշրեց ոտքին տակ, ջախջախեց մահն հըզօր.
Հիմակ անոյշ ցընորքներու խաղալիկ՝
Դունին մէջ ոյժ, աշխոյժ կ'առնէ օրէ օր:

* * *

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարադոյրին ճեղքն ի վար,
Մինչ կանթեղին յետին նըշոյն երբերուն
Դեռ հիւանդին մահճին վըրայ կը հեւար:

Արշալոյսէն շող մը փըրթաւ շեշտակի,
Եկաւ համբոյր մ'առնել ճակտէն այդ յըստակ,
Եւ բացուեցան աղուոր աչքեր հրեշտակի
Այդ լուսեղէն փայփայանքին ներքեւ տաք:

Նայուածքն յածեց մատղաշ աղջիկն հեշտօրէն
Ճոխ բարձերուն ու վերմակին սընդուսէ,
Որոնց վըրայ իր փալփըլուն մաղերէն
Զանակներու յորդ անձրեւ մը կը հոսէ:

Ժըպիտ մ'ուղղեց ցայդագգեստին պըչրասէր ,
Որ փաթթըւած վեր քաշուելով ուսերէն ,
Ծալ ծալ ձիւնէ լայն քօղէքներ կը հլուէր
Իր թեւերուն որոնք ծաղիկ կը բուրեն :

Յետոյ ելաւ , վըրան ձըգեց վերարկուն ,
Մօտենալով դարաններուն ծանրագին ,
Որոնց վըրայ հըսկայ հայլին կար կանգուն
Աւանդապահ շընորհքներու հըմայքին :

Բայց . . . նազելի , ջինջ պատկերին տեղ , աւա՛ղ ,
Ծակ ծակ փորուած դիմակ մ'ելաւ իր տոջին ,
Ճըճինքէ կերուած կըմախք մը ձիւաղ ,
Ուր մեծ որդ մը կըրծած էր փոսն իր վերջին :

Հարուածն ահեղ իջաւ սըրտին իբրեւ լախտ .
Ճիչ մ'արձակեց սուր , ցաւագին , աղեխարշ .
Հայելոյն գէմ դարկաւ գըլուխն իր դժբախտ ,
Արիւնթաթաւ ինկաւ անշունչ գետնաքարշ :

Ու վազեցին եկան փութով նաժիշտներ ,
Արտասուելից մայրիկն հասաւ անխափան ,
Ամէն կողմէ բիւր օգնութիւն կը հասնէր .
Եւ տեղացին բըժիշկներ , դեղ ու դարման :

Խեղճ աղջիկը բացաւ աչքերն արդէն մութ ,
Դողզըզալով չոր տերեւի պէս տըկար ,
«Ա՛լ չեմ սիրեր , մըրմընջեց , կեանքն այս անգութ ,
«Ու , ա՛լ մահուան մըռայլ փոսէն չեմ սոսկար :

«Ա՛լ թողէք զիս , թողէք որ շունչըս հատնի ,
«Զի գերեզմանն է վայր անել ու անանց ,
«Ուր հէզ գէմքըս պիտի պահեմ միշտ գաղտնի
«Սեւ հողերուն վերմակին տակ անթափանց :»

Մահը որ հոն դարանամուտ կը սպասէր ,
Տակաւ եկաւ անոր հոգւոյն քով տըրտում .
«— Ծաղկախտն առաւ մըրմընջեց գեղդ ու յոյսեր՝
Պիտի տանիմ ես ալ ցաւերդ անպատում :»

Ու անոր դիրկն ինկաւ աղջիկն հոգեվար ,
Հոն իր բախտին վըրայ լացաւ ու լացաւ ,
Եւ համբոյրով մ'երկայն , խորունկ , խանդավառ ,
Այդ թախծութեան հեշտանքին մէջ հալեցաւ :

Արեւն հասած էր սենեակին խորշերուն
Թափանցելով վարագոյրին ճեղքն ի վար ,
Դեռ կանթեղին յետին նըշոյլն երերուն
Հէք մեռելին մահճին վըրայ կը հեւար :

ԿԱՊՈՅՏ ԱՂՋԻԿԸ

Նոր ելած էր սուգէն, կապոյտ կը հագնէր •
Գըլտիսն ունէր ծաւի բեհեզ մը սիրուն,
Որուն վէտ վէտ ծալքերուն նուրբ ծրփանքներ
Կ'ոյրորուէին շուրջն իր սակի մազերուն:

Միշտ լուսեղէն ծիծաղ մ'ունէր իր բերան,
Հընչուն, անոյշ, երգի մը պէս սիրարժարծ,
Եւ խըռովիչ նայուածքին մէջ անոր լայն
Ծովն իրեն գոյն, երկինք իր շողն էր դըրած:

Սիրած չէր դեռ, ո՛հ, դայն կ'ըսէր իր ճակատ.
Ձըքնաղ երազ մ'էր լոկ իր կեանքն ըսպիտակ,
Անուրջ մ'անծիր, ուր կոյս հոգին խանդակաթ
Կը ծածանէր ջերմ իղձերու բոցին տակ:

Բընութեան մէջ ծովն էր իր տենչն առանձին.
Ծաղիկներուն, դաշտին համար սէր չունէր.
Ամէն առտու կարմիր արեւն այգածին՝
Իր մակոյկով ծովուն մէջ դայն կ'ողջունէր:

Ձէնք գիտեր, պըշրա՞նք էր թէ պարզ ճաշակ
Այդ մակոյկն ալ կահուած գոյնով միշտ ծովուն,
«Կապոյտ աղջիկ» կ'անուանէինք կամ «խաժակ»,
Երբ կը նաւէր փոթորկին դէմ և հովուն:

Ձէր որսար ան, և ոչ ալ գիրք կը կարդար,
Անհունին մէջ մըխրըճելով իր հոգին՝
Կ'ուզէր բաժնել շողերուն հետ անդադար
Գաղտնիքները, զոր կու տայ ծովն երկինքին:

Հովին, վիհին, ալիքներուն բարեկամ,
Յորձանքներէն, ամպէն, շանթէն չունէր վախ,
Այդ անկայուն տարրերուն մէջ շատ անգամ
Կըռուած, յաղթած էր ամպրոպին ալեբախ:

Բայց գիշեր մը մօտեցաւ կուր մը փութով
Սուր ճեղքելով ծալ ծալ ծրփանքն ընդարձակ.
Իր առջեւէն տեսիլքի պէս հոգեթով
Լոյս ճակատ մը անցաւ գեղով համարձակ:

Լուսնին տարտամ նըշոյլներուն ներքեւ ձիւն
Սեւ ու ծաւի աչքեր գիրար հասկըցան,
Եւ սիւզն աշխոյժ անոնց շունչին մեղմ՝ հըծծիւնն
Արձագանդեց սիրոյ բառով մ'աղուածայն:

Խոժուեցաւ խկոյն ծովուն ջինջ երես,
Մըրրիկ մ'եղաւ, մարեց լոյսեր, կայծ ու բոց,
Լեռներու պէս վեր բարձրացան փրփրադէզ
Կոհակներու անսանձ ամպերն հողմակոծ:

Ա՛լ հորիզոն չըկար, քառս մ'էր եթեր՝
Ճիւղաղներու հանդէս մը սեւ ու մըռայլ,
Երկինք անդուլ սուր փայլակներ կը նետէր,
Շանթ կը տեղար հընոցներէն իր շըռայլ:

Նախանձոտ ծովն յանկարծ թօթվեց իր ուտեր,
Բացաւ թեւերն, առաւ աղջիկն հեշտագին,
Անոր կեանքին հետ հրապոյրներն ալ ու սէր
Չուզեց թողուլ կիրքերու մեծ վըտանգին:

ՀԷՔ ՅԻՄԱՐ ԿԻՆ

Կը վաղէ ան, շուտ շուտ կ'երթայ դէպի ծով,
եւ անդունդին վըրայ ծըռած ծարաւի,
Կ'ուզէ պատռել խուլին ու ծրփանքն իր կոծով,
Ծըծել, քամել, հատցընել ծովն իւրովի:
Կը վաղէ ան, շուտ շուտ կ'երթայ դէպ ի ծով:

Թաց նայուածք մը աղօտ աչքին մէջ տարտամ
Կը թըրթըռայ ցընցումներով թախաճին,
եւ ցաւատանջ ըզգացումներ կը կարգամ
Անոնց յատակն ուր մոլորած է հոգին:

Տենդոտ սարսուռ մ'ունի բերանն իր ցամաք,
Խընդուք մ'որ սեւ օր մ'իւր բերնին է փակեր,
Եւ խօսուածքին մէջ շեշտ մը խօլ ու ճերմակ
Կը ծիծաղի, երբ կ'արտասուեն իր աչքեր:

Ձայն մ'որ երգի կը նըմանի սըրտաբեկ
Նիհար կուրծքէն դուրս կը թըռչի գերթ բողոք,
Խուլ անէծք մը, զոր չէ լըսած մարդ երբեք,
Հեծկըտուք մը և մաշող հազ մ'անողոք:

Յետոյ, յանկարծ քրքրիչ մ'ահեղ, հեզնական
Քարին, ժայռին դէմ և լոյսին, խաւարին.
Ինչո՞ւ չեն լար անոնք կորուստն իր մանկան
Որ ծովն ինկաւ, մեռաւ անցեալ յունուարին:

Միակ սէրն էր զոր իր գըրկէն ծովն առաւ,
Իր կաթողին պաշտած մանկիկն այն զըւարթ.
Վարդ մ'էր ինքն ալ. կըսկիծն ըրաւ զայն պառաւ.
«Հէ՛ք յիմար կին» կ'ըսէ իրեն ամէն մարդ:

Հէ՛ք յիմար կին, որ կը պարէ ալ հիմակ,
Մոռնալով ցաւն, անէծքն, արցունքն ու Աստուած,
Վար կը նեւէ իր վիշտերուն սեւ զիմակ,
Կարծես մանկիկն հոն է լանջքին փաթթըւած:

Բայց կը վազէ նորէն կ'երթայ դէպի ծով,
Եւ անդունդին վըրայ ծըռած ծարաւի,
Կ'ուզէ պատռել խութն ու ծըփանքն իր կոծով,
Ծըծեւ, քամեւ, հատցընել ջուրն իւրովի:
Ու կը վազէ, շուտ շուտ կ'երթայ դէպի ծով:

1892

Ա Ջ Ք Ե Ր Դ

Ծով մը կապոյտ կը ծաւալի
Աչքերուդ մէջ, ուր չըկայ սէր,
Ծով մը հանդարտ, ըզմայելի,
Ուր կը յոլան ցայտուն լոյսեր.
Բայց ըզգացուն հոն կը հալի
Ինչպէս տարին՝ պատառ մը սեր:

Երբեմն անկէ կ'անցնին բարակ
Ճառագայթներ պայծառ ու ջինջ,
Ջըզուտ հողույդ ցուքեր կըրակ
Երեւոյթով մ'աղուոր, անջինջ.
Բայց կը մարին անոնք արագ,
Ինչպէս հովին դէմ կայծ մ'ոչինչ:

Մերթ ծաղիկներ կ'ըլլան փափուկ
Գորշ կապոյտով մանուշակի,
Այնքան նըրբին և խուսափուկ
Որ չունին գոյն որոշակի,
Բայց կը թափին ինչպէս յափուկ
Դաման շունչին դէմ խորշակի:

Օր մ'ալ տեսնես շատ են յողներ
Մեծ թախիծի խոհով մ'անանց,
Արցունքներու տաք կայլակներ
Թարթիչներէդ կը մազուին թաց,
Որ կը թըւին սեւ մանեակներ
Գոհարներու շարքով բանուած:

Աշխարհներ են աչքերդ անհուն,
Ուր կան լոյսեր, յայգեր հըսկայ.
Սառոյց, հըրդեհ, բոցեր փայլուն,
Ժըպխտն ու յոյս չեն բացակայ.
Կու գան, կ'անցնին անկէ սահուն
Գուլթն ու արցունք. լոկ սէր չըկայ:

1892

Կ Ի Թ Ա Ռ Դ

Մայրիկիս

Երբ սարսուռ հեծք մը ոտառնի կիթառի,
Բուրումները եթերին մէջ երբ հեւան,
Շըզարչ մըշուշն երբ ծածանուտ թափառի,
Եւ թըրջըւած շաղ արցունքէն գիշերուան
Երբ ըստուերին մըռայլ ծոցին մէջ թառի,

Բուրումները եթերին մէջ երբ հեւան
Հիւանդի մը շունչին նըման դողդոջուն,
Որ կը հեծէ հուսկ եղերերգը մահուան,
Մըտքէս խոհեր կու գան կ'անցնին զերթ թըռչուն,
Ինչպէս կ'անցնի անապատէն կարաւան:

Շըղարշ մըշուշն երբ ծածանուտ թռչաւ
Ըսքօղելով աչքէս թախիծը մութին ,
Սըրտիս մօտիկ կը զգամ հրեշտակ մը բարի ,
Որուն ձայնէն սէր և գորով կը կաթին ,
Հոգիս յուզուած երազներուս կը փարի :

Եւ թըրջըւած շաղ արցունքէն գիշերուան ,
Անոյշ աչքեր՝ յար գորովով բարախուն՝
Կիթառի մը ձայնէն կ'ելլեն երկուան
Բերելով ինձ յուշեր անեղբ ու անհուն ,
Որոնք եղան յաւէտ հողուոյս օթեւան :

Բայց ըստուերին մըռայլ ծոցը կը թառի
Կարօտակէզ սիրոյս երազն այս պատիր .
Մահուան խոհին մէջ եռանդըս կը սառի .
Եւ երկիւղած քեզ կ'աղօթեմ ծընրադիր
Երբ սարսուռտ հեծք մը սաւառնի կիթառի :

1902

ԱՆՈՐ ՀՈԳԻՆ...

Վարդով , ցօղով , բուրումներով
Հիւսուած բերան մ'երբ ինձ ժպտի ,
Հազար քերթուած , հազար գորով
Իր ձայնին մէջ երբոր փթթի ,
Ես խուլ , անտես այդ գիւթանքին ,
Կը փնտըռեմ անոր հոգին :

Երբ ճոխ զարդեր կը ցոլանան
Հայլիներու մէջ պերճաշուք ,
Ծոպ ծոպ կապուած խանթուռներ շայն
Բարձերու վրայ կը ձրգեն շուք ,
Ես անտարբեր չըքեղանքին
Կը փնտըռեմ այնտեղ հոգին :

Քերթուած մ'աղուոր, վանկեր հնչուն
Երբոր կարդամ յանդերով ճոխ,
Ձգայացունց բառեր թռչուն,
Երբ կը կաղմեն տաղեր յաջող,
Ես անզգայ այդ հիւսուածքին,
Կը փնտրուեմ անոր հոգին:

Նոյն իսկ բերանն ըլլայ տըմոյն,
Սրահն ըլլայ անզարդ նըսեմ,
Եւ քերթուածն ալ անփայլ անգոյն՝
Ձուրկ՝ այն խանդէն զոր կ'երազեմ,
Ինծի համար կ'ըլլայ անգին՝
Ընդհնմարեմ երբ իր հոգին:

ԳԵՐԱԳՈՅՆ ՆՈՒԷՐԸ

— Ի՞նչ նըւէր կ'ուզես որ բերեմ քեզի,
Իմ աղուո՛ր հուրիս, պատանին կ'ըսէր,
Տաղերդ մը նուրբ, գիրդ նըման բեհեզի
Որուն մէջ կարդաս իմ պաշտումս ու սէր:

Եւ աղուոր հուրին աչքերով անթարթ՝
Կը նայէր հեռուն, հեռուն, ամպերուն
Որ կը սուրային ճերմակ ու հանդարտ,
Ճերմակ անուրջ մը տանելով հեռուն:

Ու կը հարցընէր պատանին նորէն
— Կ'ուզե՞ս մանեակ մը, վարսակա՞լ հիւսեմ
Աշխարհի շքեղ արեւակներէն
Որոնք քեզ պատմեն իմ սէրըս վըսեմ:

Աղուոր աղջիկը անշարժ ու լըռին
Կը նայէր ծովին կապոյտ ջուրերուն,
Որոնք աւազին վըրայ կը խըրին
Փըշըրելով վիհին անուրջն օրօրուն:

Ու կը թախանձէր խանդավառ տըղան,
Ուզելով ձօնել պերճանքներ անդին,
Որոնց անուռնէն միայն կը դողան
Կանանց սիրտերը տենդով մ'ահագին:

— Գոհարներ, տաղեր, ծաղիկ, խօսքով սէր,
Ըսաւ աղջիկը ձայնով մ'որ կու լար,
Իմ շուրջս ամէն օր ես շատ եմ տեսներ,
Բայց սիրտըս կոյս է, և հոգիս՝ դաւար:

Ես կ'արհամարհեմ ինչ որ ուրիշներ
Միշտ կը վայելեն աչքերով ծարաւ.
Կը բաղձայի որ վայելքը մեռնէր
Տիեզերքին մէջ, հիւսիսէն հարաւ:

Կ'ըզձամ այն բանին որ ինձմէ առաջ,
Ոչ ինձմէ ետքք չէ տրուած մէկուն.
Կը հեծէ հոգիս միշտ լալահառաջ
Ձուր ըզձանքներուս վըրայ իմ թաքուն:

Կ'աւզէի որ ինձ երկինք մը տայիր
Բոցով, փայլակով, արեւով անշէջ,
Որոնք հրդեհ մը վառէին անծիւր,
Անեղ հրդեհ մը՝ անմահ սիրոյդ մէջ:

Կ'ուզէի միայն ե՛ս տեսնել ըզքեզ,
Նայուածքըդ մի՛այն իմ վըրաս յառէր.
Իմըս ըլլային աչքերդ հրրակէզ,
Եւ անոնց մէջ լոկ իմ սէրըս վառէր:

Ես կը նախանձիմ ծովէն ու հովէն.
Ձեմ ուզեր որ դուն աստղերուն նայիս.
Կու լամ երբ ըզքեզ ուրիշներ թովեն.
Ձեմ ուզեր տեսնես ծաղիկն ու Ասայիսք:

Թըջըւեր էին աչքերն յուզմունքէն,
Եւ խօսեցեալը, սրտոտ պարմանի,
Ըսաւ. «Նըւէր մը տա՛մ քեզ ապաքէն,
Նըւէր մ'որ սիրոյդ ըլլայ արժանի»:

Կանուխ էր ելեր Կաղանդին առտուն,
Փափուկ մուշտակով՝ ուսերը փաթթած,
Բազմոցին վերայ կ'երազէր արթուն,
Հիր առուրջներու օծումով դեռ թաց:

Շունչի, համբոյրի շրշիւնով վարդեր,
Յընորքը ծաղկի, ձիւնի և հուրի
Լուռ կը սաւառնէր ու կը հեւար դեռ
Աչքերուն առջեւ աղջըկան հուրի:

Եւ կը մըտածէր. միտքն իբրեւ ժպակ
Կ'ոստոստէր, նըման ջուրի կը հոսէր,
Մալիճէն փետուր, փետուրէն դիպակ,
Մինչեւ հըմայքը կեանքին, սէր, միշտ սէր:

Եւ իր նըւէրին խանդով կ'սպասէր:
Լուսնի նըշոյլներ, ուրուններ բալի,
Թովքը իրիկուան, ծաղկածին յոյսեր
Կ'անցնին առջեւէն զերթ հոյլ հօբալի:

Բայց... տեսիլք մը նոր աչքը կը կարթէ.
Դուռը բացուած է. քօղերով ճերմակ
Կայթ մը կը բերեն հիւսուած մարդարոյէ
Հարսի պէս շքեւած բեհեզով համակ:

Ճերմակ յասմիկներ, շուշան, նունուֆար
Վարդերու վըրայ ինկեր են ծոպ ծոպ.
Հեւակներու քով քամեւեակներ վառ
Ձիւնոտ լանջքերնին կը ցուցադրեն ցոփ:

Եւ ծոցն այդ ծաղկոտ բոյրէ տարփանքին՝
Պահարատուփ մը լայն սուտակներով:
Պաղտնիքին հանդէպ կը դողայ հոգին,
Եւ կը վարանի տարտամ ու խըռով:

Յետոյ, կը բանայ. թաւիչին վըրայ...
Խորունկ բիբերը, ո՛հ, կը մըթագնին...
Ձոյգ մը աչք կայ հոն... ու կը սարսըռայ...
Աղուոր աչքերն են իր սիրականին:

1903

ԾՆՈՒՆԴԻ ԳԻՇԵՐ

Այն աստեղավառ Ծընունդին զիշեր
Ամպերէն ծաղիկ թափեր էր ձիւնէ,
Ինչպէս նըշենին հովէն տարուբեր
Արփագոյն լոյսէ աստղեր կը ձիւնէ:
Իմ մանուկ հողիս, իմ հողիս զեռ կոյս,
Ո՛հ, ի՛նչ ջերմեռանդ խանդով ըզմայլուն՝
Կաթողին խնդրեց քեզմէ ո՛վ Յիսուս,
Որ աստղ մ' ինձ դրկեա երկինքէդ փայլուն:

Այն խորհրդաւոր Ծընունդին գիշեր,
 Ճաճանչի մը մէջ տեսայ ես Աստուած,
 Սիրտը արիւնած, ճակատը փուշեր,
 Թըշուառ մարդկութեան երազին զոհուած:
 Ծաղկատի հողիս, հողիս խանդավառ
 Խնդրեց որ կեանքով օծես, ո՛վ Յիսուս,
 Դուն որ մեր անհուն պատրանքը տեսար,
 Ոսկի ըսկիհը իմ երազներուս:

Հիմայ Ծընունդի գիշերն է խաւար,
 Ու Բեթլեհէմի աստղին տեղ արծաթ՝
 Հորիզոնին մէջ կը շարունին երկար
 Ծով անյուսուցեան կուռ ամպեր երկաթ:
 Բայց միշտ ջերմեռանդ այլ հիւծուած հողիս
 Կու գայ պաղատիլ քեզի, ո՛վ Յիսուս,
 Զի չիջան աստղեր, երազներ կեանքիս,
 Դուն ցօղէ՛ ինծի նոր հաւատք, նոր յոյս:

1924

Կ Ա Ղ Ա Ն Գ

Խոր խաւար է, երկինքն ամպեր կը հսկեն,
 Երկրի վրայ մեծ հանդէս կայ
 Երջանկութիւնն է որ կու գայ,
 Փուշերը վարդ են դարձեր,
 Նոճին ծաղիկ է բացեր.
 Լոյս կը տեղայ ծառէն, սառէն ու տկէն:

Ամէն շրթունք կը խնդայ, և հողիններն են արթուն.
 Պատրանքը սէր է հագեր,
 Իր ոտքին տակն են թագեր,
 Յոյսը ժպտուն կը ծածանի
 Աչքերուն մէջ մանկան, կընծջ ու մարդուն:

Եւ թափօր մը շըքեղ կազմած են արդէն
Ըղձանքները բոց ու կըրակ,
Ոմանք ոսկի, ոմանք ճերմակ
Իտէալի մը հետամուտ,
Հաւատքով լի այլ սրտաթուշ
Ընծայարեր հիւրին ճամբան կը զիտեն:

Կ'սպասեն որ բացուի դուռը բախտին չէն,
Յոյսի հեւքէն յողնարեւի,
Թշուառ մարդիկ որ անարժէք
Մոմերն աստղեր կը կարծէք
Այս խեղճ կեանքէն ի՞նչ կ'սպասէք...
— Ունայնութիւնն է որ կ'անցնի այդ դռնէն:

1930

Կ Ժ Ա Ն Ե Ա Կ Ն Ե Ր Ը

«Շատ նիհար է, շատ ալ տժգոյն», կ'ըսէին,
Երբ փողոցէն կ'անցնէր երկայն մեկնոցով,
Մէջքը սեղմած լարերուն մէջ forսէին,
Աչքն ալ հովէն պատըսպարած ակնոցով:

Ծրիին մոյնքը քարեկամ չէր սեւերուն,
Մութ ըզգեստով անշուք ազջիկ մ'էր խոնարհ,
Սև թաւիչէ օձիքն երկար սեւեռուն
Դէմքէն ցոլքեր, ուլէն թովքեր կը գողնար:

Իր քաղաքի արդուղարդովն ապերախտ
Պեղանի չէր բնաւ այդ կիւնն աննման,
Զոր դիտելով իսկ կ'ըլլայինք բարեբախտ
Երբոր պարի սրահին մէջ կու գար ման:

Ինչ աղուոր էր օթեակին մէջ՝ երբ ճերմակ
Ժանեակով մը լոկ կը սքողէր իր թեւեր,
Եւ ուսերուն, լանջքին վրայ անդիմակ՝
Բեհեզի մը թեթեւ ծալքը կը թեւէր:

Մարած, հալած երանդներու մէջ պէս պէս՝
Իր սեփական փայլը կ'առնէր դէմքն անոր,
Եթերային, անծի'ր, աննիւթ ամպի պէս
Միշտ անմատոյց, անըրջային և միշտ նոր:

Ժանեակներու այդ փրփուրներ՝ թափանցիկ,
Ծակտիքն անոնց, ցանցը բարակ օդային
Եւ մետաքսէ ծրփանքն ալ թոյլ ցոլացիկ
Բոլոր անձին դիւթիչ բան մը կու տային:

Ծառագայթ մը, լոյս մը, աւիւն մը կեանքի
Մուտք նայուածքին մէջ հրապոյր մը կ'արժարժէր,
Խորի'ն անդունդ առանց ելքի ու յանգի,
Որուն գաղտնիքն ունին շանթերն ու կայծեր:

Եւ ժրպիտ մ'ալ, չըքնաղ փրթթում մը վարդի
Կու գար բանալ շրթունքներուն իր թերթեր,
Ինչպէս արեւն իր ըզգեստովը զարդի,
Որուն առջեւ կը բացուին այգն ու եթեր:

Եւ կը բացուէր սիրտն երազի մը հեշտին
Այդ ժանեակէ մը թնոլորտին մէջ տաքտամ,
Զերմ, հըմայող զարկ մը տալով իր շէշտին,
Զոր կը պաշտէր քերթողն ու ջոջն ալ փարթամ:

Բայց ամէնուն համար սիրտն էր անտարրեր,
Լոկ կը սիրէր պերճ ժանեակներն անապակ,
Որոնց հըմայքն անձրեւի պէս կը թափէր
Այնքան խունկեր, այնքան վարդեր ոտքին տակ:

Կը փայփայէր գանոնք տենչով կաթոգին
Կեանքը դրած անոնց վըրայ հոլանի,
Կըրքստ սէր մը, ուր կար հանճարն ու հոգին,
Ինչպէս գիտեն սիրել կանայք խելանի:

Սեւ առտու մը սակայն հազով մ'աբթնցաւ
Իր ժանեակէ լայն բարձերուն կըռթնած,
Մէջքին վըրայ, կողին վրայ կը զգար ցաւ,
Ու կը հեւար յոգնած, դեղնած, քըրտընած:

Թատրոնին մէջ ցուրտ էր առեր, կը յիշէր,
Երբ օթեակին դուռը բացուեր էր ետին.
Դեկտեմբերի հով մը սաստիկ այն զիշեր
Կը դըղըրգէր անդուլ երկինքն ու գետին:

Ու մերժեր էր առնել մեկնոցն ուսերուն,
Իր ժանեակներն ըստուերելու երկիւղով,
Նըշուլագե՛ղ ոստայն ճերմակ ու սիրուն,
Ինչպէս աստղով լեցուն ձիւնէ նուրբ կողով:

Եւ մեռա՛ւ ան ժանեակներուն փաթթըւած.
Վերջին շունչին հետ եղաւ հուսկ իր կըտակ,
Ժանեակներով պըճնել իր մահ, սե՛ւ քերթուած,
Ժանեակներով թաղել մարմինն հողին տակ:

«Ի՛նչ աղուոր է, կ'ըսէին, ի՛նչ մանկամարդ»,
Երբ փողոցէն կ'անցնէր գազազն ողբալիս,
Եւ երգերու, բուրվառներու մէջէն ցարդ
Կը ժըպտէր ինք ժանեակներուն սիրական:

1892

ԺԱՆԵԱԿՆԵՐՍ ՈՒ ԺԱՊԱԻԷՆՆԵՐՍ

Կ'ըսեն. «Վարդին երգիչներն են բանաստեղծ»:
Եւ վարդագոյն չըղարչին երգն երբ կարգամ,
Ինչո՞ւ կ'ըսեն թէ միտքս է թոյլ ու արխեղծ
Թէ չեմ ըզգար բընութեան գեղը փարթամ:

Ինչո՞ւ ամպը երբ կը սիրեմ լուսաթուիչ,
Ամպ ժանեակին ալ չզմայլիմ լուսադանց
Որ վիշտերուն մէջ կը սքօղէ վրդովիչ
Թովքը ծաղիկ թարմ մարմնի մը գեղապան:

Մարգարտայեռ շաղն այգաթուրմ կը սիրէք,
Ինչո՞ւ չերգեմ ես մարգարիտը անփայլ,
Որուն ներքեւ լանջքի մը վառքը բեկբեկ
Կ'եթերանայ փթթումներով գեղազմայլ:

Երբ արծաթի ջուր մանեա՛յը լեռներուն
Իր վէտքին մէջ կը համբուրէ չէկ արփին,
Ինչո՞ւ անդու ժապաւէնները սիրուն
Շող վարսերու համբոյրին մէջ չըթափին:

Մեծ պերճանքը, դուստր արուեստին հարազատ
Որ վըսեմին ու գեղեցկին է հաղորդ,
Թըռիչ չի՞ տար արդեօք մըտքի մը աղատ,
Զի՞ ներչնչեր միթէ հոգին սիրայորդ:

Սըրահներու ճոխ ջահերը բոցավառ,
Ջութակները, ինչպէս երգը թռչունին,
Թաւիչները, ինչպէս մարմանդը զալար,
Այդ ամէնքը արդեօք հոգի մը չունին:

1913

ՕՐՕՐՈՒՄՆԵՐ

Կը մարի լոյսն ամպերուն տակ երերուն,
Ա՛լ կը պարզէ կեանքի երազն իր շողին,
Խորհուրդներու մէջ փաթթելով մեր հոգին,
Դեղնած մարած նայուածքին տակ լոյսերուն:

Ա՛լ կը պարզէ կեանքի երազն իր շողին.
Մեր միտքն անդու կը թափառի միշտ հեռուն
Դեղնած մարած նայուածքին տակ լոյսերուն,
Անհոգ, անփոյթ ժաղուան պէտքին ու հոգին:

Մեր միտքն անդուլ կը թափառի միշտ հեռուն
Կապուած ծաղկին, երգին, շողին ու սիւգին,
Անհոգ, անփոյթ վաղուան պէտքին ու հոգին:

Կապուած ծաղկին, երգին, շողին ու սիւգին,
«Վարդը փուշ է, կ'ըսենք, ձմեռն ալ՝ դարուն»:
Ու կը դիմենք դէպի անդունդը կեանքին:

1892

ՕՐՕՐՈՒՄՆԵՐ

(Վառիաճ)

Լերան ետին կը հալի գունտն արեւուն.
Հստուերները ցից սարերէն կ'իջնեն վար,
Խառնըւելով շուշան, լեւակ ամպերուն,
Ուր կը յաճին մեր անուրջներն օդապար:

Հստուերները ցից սարերէն կ'իջնեն վար.
Խորհուրդներու լուռ հրմայքովն ահադձուն՝
Մեր սիրտերը կը բարախեն զերթ կիթառ
Գրգռանքին տակ լուսնին բեհեզ ցոլքերուն:

Խորհուրդներու լուռ հրմայքովն ակաղձուն .
Թողած կեանքի վիշտն ու հրճուանքն անհամար
Մեր սիրտերը կը վերանան օրօրուն :

Թողած կեանքի վիշտն ու հրճուանքն անհամար
Կապուած հովին ու երկինքի բոցերուն ,
Երազի մէջ կը մոռնանք կեանքն ու աշխարհ :

1900

ՄԱՆԿԻԿԻՆ ՔՈՒՆԸ

Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյշ քունով նիրհէ՛ դուն ,
Օրրանիդ քով եկան հիւր
Արեւն , արծիւն ու ղեփիւռ ,
Թողած ծովերն , ամպն ու սար ,
Համբոյր բերել քեզ հազար :

Բացաւ արծիւն իր թեւեր
Գլխուդ վերեւ ոսկեհեր ,
Շըրթունքներուդ վըրայ նուռ ,
Սըրսկեց արփին վարդ և հուր ,
Եւ փայփայեց քամին զով
Այտերդ իր նուրբ բեհեզով :

Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյ՛ ըսենով նիրհէ՛ դուն ,
Բոյնը դարձաւ գոռ արծուին ,
Մարը մտաւ լոյս արփին .
Թըռաւ գընաց իր մօր քով
Զեփիւռն անհո՛ւն նազանքով :

Սիւգին դարձին անձկալիր՝
Մայրիկն հարցուց . «Ո՛ւր էիր ,
Դեւերու հե՞տ կըռուեցար ,
Յուզեցիր ծո՞վ ու մացառ» :
Իսկ համբոյրով մը ջերմին
Պատասխանեց խօլ քամին .

«Ես ծառ ու ձով չեմ յուզեր ,
Դեւ հալածեմ չեմ ուզեր .
Մանկիկին քով ամէն օր
Ըսի երգեր ու օրօր .
— Նիրհէ՛ , մանկիկս իմ սիրուն ,
Անոյ՛ ըսենով նիրհէ՛ դուն» :

1897

Հ Ն Ձ Ե Ա Կ

Անհուն շողեր ու հողոյս մէջ կը ճաճանչէք ,
Ինչպէս աստղերն անպարագիր խորն երկինքին .
Դուք վաղանցիկ և խուսափուկ նշոյլներ չէք .
Դուք հրդեհ էք կեանքը վառող տիեղերքին ,

Թէպէտ նիւթին մէզը ջանայ զձեզ սքօղել :
Միթէ աստղն ալ մերթ չի՞ ծածկեր ամպ մը չնչին
Կրնա՞յ սակայն մարել անոր հուրքն ոսկեթել :
Արեւները գիշերին տակ կը կորնչի՞ն :

Սուտ է խաւարն ու պատրանք են մշուշն ու մէգ,
Զերթ վայելքներ մեր հէգ կեանքին մէջ ցանուցիր
Ըզմեզ սագրող շքեղանքներ, սիւն խաղալիկ:

Դուք աւիւնս էք, դուք իղձերս էք, երազներս էք.
Դուք իմ սէրս էք մշտաճանչ, աննիւթ, անծիր,
Եւ հոգւոյս մէջ, ինձմէ ետքն ալ պիտի ապրիք:

Հ Ն Չ Ե Ա Կ

Տեսած էք ամպն որ կը սուրայ հիւսիսէն
Աներեւոյթ յաղթ ուժէ մը մըրկուած.
Ի՞նչ պայքարներ իր ընդերքը կը յուզեն.
Իր ծոցին մէջ՝ ի՞նչ փայլակներ, բոց ու կայծ:

Կը կոծկոծի, կը գալարուի, կը գոռայ,
Ամպրոպներու յորձանքներ դուրս կը ժայթքին.
Յետոյ, հեղեղ մը կը զեղու մեր վըրայ,
Քայքայելով փխրուն երազն իր կեանքին:

Անհունութիւն մը կայ իմ մէջս անծանօթ,
Որուն հոգւոյս նեղ պատեանը չի բաւեր.
Կը բեկբեկի, կը ճմլուի, կ'արիւնի:

Կը փշրուի, ինչպէս ամպէ նուրբ անօթ
Իր մէջ մըղուած խեղ պայքարէն կարեւելը.
Բայց այդ անեւ մըրիկներուն պէտք ունի:

1913

Հ Ն Չ Ե Ա Կ

Գիշեր է խոր, ամանորի գիշեր մ'անգոյն.
Պաղաղութիւն կը ծաւալի եթերն ի վեր.
Կու գան կ'անցնին յիշատակներս ամպի հանգոյն,
Փոթորկայով ալիքներու առած թեւեր:

Արշունք, ծիծաղ կը թօթափին գլխուս թերթ թերթ.
Ու կը ծրփան անուրջներու սեւն ու ծաւին.
Ի՜նչ փոթորկոտ կեանքի ժամեր, ի՜նչ յուսակերտ
Խաչալի յուշեր, հեծքը սրտի ցաւին:

Յետոյ զըւարթ բոց ճաճանչներ իմ մանկութեան,
Լուռ բեկորներ ըզձանքներուս իմ լուսադէմ
Որոնք անփոյթ զիս կը թողուն, կ'անցնին, կ'երթան...:

Ո՛հ, պայքարի, տառապանքի յուզումներ տաք,
Ըզձեզ հոգւոյս բոլոր թափով ես կը պաշտեմ.
Զի դո՛ւք միայն կեանքիս վայելքն ինծի կու տաք:

1910

Օ Ր Օ Ր

Օրօ՛ր, օրօ՛ր.

Մանկի՛կս աղուոր.

Արծաթ ցօղի նոր գգուանքով
կու գայ լուսնակն օրրանիդ քով.

Քեզ չողերով կը փայփայէ:
Իր ցօղքին տակ նիրհէ՛ անդորր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր.

Ծաղի՛կս աղուոր.

Լոյս թիթեռներ ձիւն թեւերով

Քեզ հովանի կը չինեն զով

Համբոյրին դէմ արեւուն հօւր,

Նիրհէ՛ անուշ, նիրհէ՛ անդորր:

Օրօ՛ր, օրօ՛ր:

Օրօ՛ր , օրօ՛ր ,
 Թո՛ւնի՛կս աղուոր .
 Գիրդ թերթերու բիւր նազանքով
 Վարդ կը թափի քու բոյնիդ քով
 Ծաւալելով բոյր հոգեթով .
 Այդ թովքին տակ նիրհէ՛ անդորր .
 Օրօ՛ր , օրօ՛ր :

Օրօ՛ր , օրօ՛ր .
 Հրեշտա՛կս աղուոր .
 Կու գայ աշուղն օրրանիդ քով
 Իր անուշիկ գեղգեղանքով ,
 Բոց տաղերով ըզքեզ կ'օրրէ .
 Դուն երգին տակ նիրհէ՛ անոր :
 Օրօ՛ր , օրօ՛ր :

Օրօ՛ր , օրօ՛ր .
 Աղջի՛կս աղուոր .
 Պերճ ոսկեփայլ զարդարանքով
 Կու գայ պարիկն օրրանիդ քով ,
 Հարսի թելով կը պարուրէ
 Քեզ , մի՛ բանար աշուկդ աղուոր :
 Օրօ՛ր , օրօ՛ր :

Օրօ՛ր , օրօ՛ր .
 Հոգեա՛կս աղուոր .
 Սէրը կու գայ օրրանիդ մօտ ,
 Անհուն իմանդով սրտիդ կնքօտ ,
 Հիմայ զարթի՛ր , հուրի՛ս աղուոր .
 Ա՛լ չեմ երգեր քեզի օրօր :

1930

ՄՐԲՈՒՀԻ ՄԱՅՐ

Դարձո՛ւր աչքերդ հրանութեան կայանքէդ ,
 Դիտէ՛ հոգւոյդ զաւակները պահ մը գէթ .
 Այս յարկին տակ չըկայ աղէտք և ոչ սուգ ,
 Ոչ տառապանք , ոչ ցաւ և ոչ արտասուք :
 Անհուն զոհիդ բողբոջումը ծաղկաւէտ
 Բեղմնաւորեց անմահ երազդ առ յաւէտ :

Վեհ ըզգացմանդ մեծ արեւէն առած կեանք ,
 Սիրով սընած , ըզքեզ պաշտել սորվեցանք .
 Որբ էինք մենք և մեղի մայր եղար դուն ,
 Ու երկնքէն ցարդ կը հսկես՝ միշտ արթուն :
 Քու հովանւոյդ տակ թեւ առինք , ու երբէք
 Թըշուառ օրերը չապրեցանք որբին հետ :

Գիտէինք թէ դուն վերն էիր շարունակ
Եւ դէպի վեր, դէպի երկինք նայեցանք:
Ունայնութեանց պատրանքներուն անհաղորդ,
Ազնիւ սգիւ եղաւ մեզի առաջնորդ,
Եւ փարեցանք սուրբ գրթութեան պատկերին,
Որուն դէմքդ էր ականակիտ հայելին:

Զերծ մընացինք մենք միշտ մեզքի սարսափէն
Որով տըղոց սրտերն յաճախ կը տրոփեն
Ամենուրեք, քաղաքին մէջ, թէ՛ գիւղին,
Պալատներու շուքին ներքեւ կամ հիւղին:
Մենք ապրեցանք այստեղ անմեղ, անվեհեր,
Զի գերընտիր հոգիդ մեր շուրջը կ'ապրէր:

Քու վեհ հոգիդ, ո՛հ, միշտ կը զգանք մեզի մօտ
Ցերեկ ըլլայ, գիշեր և կամ առաւօտ,
Մենք կը խորհինք. «Մեր մայրն ըզմեզ կը դիտէ»:
Այս գաղափարն ըզմեզ հոգւոյդ կը զօղէ:
Եւ կը ջանանք ըլլալ մեծ կայծն արեւուն:
Որ կը վառէ մեզ բարութեամբն իր անհունն:

Մենք կեանքի մեծ ջրհեղեղէն խոստափուկ
Պատըսպարուած այս տաք բոյնին մէջ փափուկ
Մենք նորածիլ հիւր թռչնիկներ անփետուր
Կը ծըփայինք մրրիկներու անձնատուր,
Երբ տապանին ազատարար աղաւնին
Բերաւ մեզի խողաղսութեան ձիթենին:

Խաղաղութեան սուրբ խորանին խնկարկու,
Ըզմեզ վարող բարի աստղին ենք հըլու,
Որ լայն ուղի մը ցոյց տալով մեզ մաքուր
Կը զարդարէ ճաճանչներով ոսկեհուն,
Ուր կը ծաղկի մեր մանկութիւնն ապահով
Անմահութեան անուշաբոյր վարդերով:

Սրբունհի մա՛յր, ի՛նչ հրճուանքով կը դիտես
Մեծ երազիդ իրագործումն, երբ այսպէս
Ժառանգորդներդ կը հետեւին քու շաղկիդ
Բարքով ազնիւ, խիղճով անբիծ ու վըճիտ,
Վաթսուն տարի վառ պահելով անվըթար,
Մատղաշ կեանքիդ կոյս իղձերուն այս տաճար:

Ահա փառքը հետապնդած երազիդ.
Հոս կը կանգնի վըկայ-կոթող անխըլիւտ
Թէ դեռ մանուկ դուն տասերեք տարեկան
Մեծ հըրայրքով նըւիրեցիր անվարան
Անձըդ բոլոր Աստուծոյ սուրբ սեղանին,
Հոգիդ համակ՝ թըշուառութեան դարմանին:

Տե՛ս... երազդ է որ կեանք կ'առնէ լոյսին մէջ,
Եւ կեանք կու տայ լոյս էութեան մը անշէջ.
Արարչութիւն մըն է որ հոս կը փթթի,
Փողփողում մը շողի, խոռնկի, սաղարթի.
Եւ արփաւէտ սրբութիւններ կը ծաղկին
Իբրեւ աստղեր ճակտիդ անմահ պըսակին:

Նայէ՛ մեզ ալ, զաւակներուդ սիրալիր
Որ մեծապանծ փառքիդ առջեւ ծընրադիր՝
Կ'ուխտեն մընալ միշտ ջերմեռանդ ու բարի,
Ըլլալ զործօն, ժիր, անվընատ, քաջարի
Ու սրտագին կ'աղաղակեն խանդավառ,

«Օրհնեա՛լ ըլլաս մայրերուն մէջ դուն՝ յամայր
Սրբունի մա՛յր»:

1926

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀՈԳԻՈՅԴ

Օր. Նարդիկ Եաղուպեանի

Ինչպէս թեւերն հարսնուկներուն
Վառ կարմիրով ծիածանին
Կը ծածանին .
Ցորենով լի դաշտերն՝ հեռուն՝
Հասկերն , ինչպէս ոսկի թըռան ,
Կը թրթըռան
Հարս թիթեռները տարփագին
Կը ծաւալին , գարնան հովեր
Եթերն ի վեր .
Շող թեւերով չերեփուկին

Կ'երփնաւէտի վարդին համար

Սիրով յիմար .

Շող-շող լոյսով եթերասլաց

Փոսուռաներ , փշրանք լւսնին ,

Մեզ կը հասնին .

Շափրակներուն սրտէն ծըլած

Մնդուս բուրումը լեւակի

Կը վիլակի .

Յուր մ'ասուպէն , ծիւ մը լուսնէն ,

Բոլոր դիւթանքը միասին

Մեր Մայիսին

Ժպտաներով կը բոլորեն

Մայր բընութեան պըսակ մ'աղուոր ,

Բայց անցաւոր .

Այսպէս և քու հոգւոյդ փարուն ,

Շընորհքներու դափիր մաքուր

Եւ թաքթաքուր ,

Հըմայքներով միշտ պատարուն՝

Պիտի ապրի ցորչափ տեսն

Պատրանքդ ամէն :

1908

ՎԱՆՈՐԴԱՅՆՆԵՐ

Աղջկան մը

Այն երազով զոր ապրեցար երէկ գիշեր ,
Դեռ կը սեղմես մատերուդ մէջ վարդի թերթեր ,
Եւ դաշնակովն հիացական բառերու բիւր
Գըլուխդ ամբողջ լեցուն է դեռ :

Աչքիդ հանդէպ կապոյտ , կանաչ , հիր ուրուներ
Իրենց թովիչ ժպիտներովը տարուբեր
Կը հեռանան ու կը հալին մըշուշին մէջ .
Դուն ըզձանքով կը նայիս դեռ :

Շուրջըդ կ'զգաս ճերմակ, բախակ բաբախումներ,
Բաբախում մ'ալ հոգիիդ մէջ, անամպ եթեր,
Ուր աստղերէն փայլ փայլ շողեր կը թափթըփին...
Երազանքէդ վարթած չես դեռ:

Փունջ կապելով կոյս իղձերէդ երազասէր,
Քեզի համար տաքուկ գարուն մըն ես հիւսեք,
Մինչ կը պատէ սառը երգիքդ յամբօրէն,
Սիրտըդ արեւ կը խնդրէ դեռ:

Ո՛հ, տըխուր եմ միշտ հրճուանքի վաղորդայններ,
Ձի աղբիւրը վայելքներու մարգարտայեռ,
Արագ արագ թաւալելով կը խուսափի,
Մինչ քու հոգիդ ծարաւ է դեռ:

1914

ԱՂԶԿԱՆ ՄԸ

Պատուհանին փեղկերը փակ,
Վառարանին մէջ կոճ մ'յուշիկ կը հալի
Լուսամփոփին ըստուերին տակ
Քնքուշ շողք մը կը փալիլի
Հօբալի:

Դուրսը, ձիւնը բամպակ բամպակ
Դողդըղալով ոլորտն ի վար կը թափի:
Արդեօք աղուոր կոյս մը ճերմակ
Երազներէն իր կարապի
Կըսթափի:

Հոյլ մը բոյրի, գորով համակ,
— Հրեշտակներու շողանէ արդեօք — կը յածի
Խորհուրդներուդ շուրջն անապակ,
Մինչ աչքիդ մէջ հուրք մը կայծի
Կ'արծարծի:

Վառ շրթունքէդ, մտքի փայլալ,
Մարգրիտներու ցօղ մը մեղմիկ կը հոսի,
Մինչդեռ ճակտիդ ներքեւ յստակ
Խորունկ փոս մը մէգի, լոյսի
Կ'ակօսի:

Աթոռին յեց, գեղահասակ
Դէմդ է կայնած գորովասիրտ սլառանի,
Լեզուին ծայրը բառ մը կրակ
Կը վարանի, կը ծածանի
Կը հտանի:

Ո՛հ, մի՛ թողուր, վէ՛ս աղջընակ,
Որ այդ բառը աստուածներուն փարեի,
Այդ բառն այնքան քաղցրանըւադ
Իր շրթունքէն հըրայրքով լի
Թաւալի:

Զի շողերուն համբոյրը տաք.
Հոյլը բոյրի քեզմէ հեռու կը թըռի,
Եւ յոյսերուդ մոխիրին տակ
Գլխուդ վերեւ կոյտ մը սառի
Կը թառի:

1926

ԱԼՊՈՍԻ ԷԶԵՐ (*)

I

Դուն երազն ես բանաստեղծին,
Ո՛վ հայ աղջիկ՝ փափկասուն,
Հայրենիքին հոգեակն ես դուն
Ուր յոյսերը կ'արծարծին:

Թէ կը բաղձաս որ լուսափայլ
Ըլլայ Հայուն ապագան,
Պահէ՛ հոգւոյդ լոյսն անխափան.
Մըտքիդ ճրագն անմըռալ:

(*) Զանազան ակօսիւններէ արտագրուած են:

II

Սիրելի Արաբսիխ

Դեռ լուսագեղ ու ծաղկատի,
Այգուռն ցօղի պէս մարգարտի
Ինչո՞ւ աչքէդ արցունք կաթի,
Սեւ աչքերով, ճերմակ սրտով
Անո՞ւշ աղջիկ:

Մինչ կը վառյալին վարդն ու ռեհան
Քու խնկաւէտ հողոյդ բուրման,
Ինչո՞ւ անոր լարերը լա՛ն,
Վեհ նայուածքով, լըճակ ճակտով
Ձքնա՛ղ աղջիկ:

Երբ քու տեսքիդ կը գուրգուրան
Քրնարները անհուն դարնան,
Խոհերդ ամպով ինչո՞ւ հեւան,
Հոգւով կըրակ, ժպտով ծաղիկ,
Հրեշտա՛կ աղջիկ:

1928

III

Ծաղկահաս աղջկան մը

Ի՞նչ իմ մտքիս մէջ գտնեմ ես յարմար.
Ի՞նչ ըսեմ քեզի որ թարմ հասակիդ
Ձքնաղ յոյսերն ու իղձերը վըճիտ
Մըթին ամպերու տակ չը խաւարին,

Ինչպէս ասողերը երկնի կամարին:
Ըսե՞մ թէ կեանքը երազ մը անճառ,
Կ'արժէ որ ապրինք տարիներ երկար
Եթէ մեր ցաւին, վիշտին անտարբեր
Մեր շուրջը սրբունք կորով, լոյս և սէր
Եթէ դժբախտին, տրկարին հէքին
Կարենանք յոյսով լեցնել հոգին.
Եւ լըքուած, մարած, վըճատ սիրտերուն
Ներշնչել վըսեմ հաւատքը անհուն:

IV

Ճերմակ ծաղիկներն ես կը սիրեմ շատ,
Եւ գուրգուրանքով անոնց հետ կ'ապրիմ,
Անոնք ալ ինձ հետ կ'ըլլան մըտերիմ,
Գիրկըս թափելով բուրբոններ առատ:

Շուշանն ինձ կ'ըսէ. «Ես չըմբռնեմ հոս,
Կը դիւթեմ դաշտերն ու աչքերն համակ,
Բայց զիս իբրեւ զարդ ոչ մէկ աղջընակ
Իր կուրծքին վըրայ կը կըրէ, ափսո՛ս»:

Յասմին ալ կ'ըսէ. «Ես դոյզն ու չընչին,
Չունիմ շուշանին պերճ տեսքն ու հասակ.
Բայց ամէն աղջիկ իմ փունջն հասարակ
Միշտ կը պահէ մէջն իր տաքուկ սրտին»:

Ահ, կ'ըզձայլի շատ, որ դուն, հայ աղջիկ,
Ըլլայիր, փոյթ չէ անշուք, աննըշան,
Ոչ թէ դաշտերու զարդ չըքեղ շուշան,
Այլ սիրտերու մօտ քաղցրաբոյր յասմիկ:

V

Կին մը գեղեցիկ առանց բարութեան
Առանց բուրումի ծաղիկ մ'է գարնան.
Կին մ'առանց մտքի, տառնց զգացման,
Անլոյս և անփայլ աստղի մ'է նրման:
Թո՛ղ չըլլայ տըգէտ և զուրկ տաղանդէ.
Միայն իր սրտով ամէնուն յաղթէ.
Թո՛ղ իր կերպարանքն ըլլայ աննըշան.
Իր կեանքը անշուք, ես կը պաշտեմ զայն:

VI

Կեանքին մէջ սիրուն
Երազ մ'է գարուն.
Եւ այդ երազէն,
Որուն կը վազեն
Յոյսերն ու տենչեր,
Թէ հոգին փախչէր,
Ջրմուռ կեանքին
Յուշերէն անգին
Կը մընար թափուր.
Եւ այն ատեն ո՛ւր
Սիրտը կը հիւսէր
Վարդագոյն յոյսեր,
Գլտունն իր լոյսեր,
Եւ Քերթողն իր սէր:

VII

Երջանկութի՛ւն, երազ նանիւր,
Ըստուե՛ր որուն ետեւէն մարդ չի հասնիր,
Դուն ո՛չ սէրն ես, ոչ հանճարը, ոչ ոսկին
Ոչ վայելքը սին՝ կեանքին:

Սիրտանքի բառն ես դուն
Հիւանդին քով մէշտ հսկող աչքն ես արթուն.
Կաթիլ մ'արցունք, տաք նայուածք մը, սիրտ մը բաց,
Դժբախտներու նըւիրուած:

VIII

Օրհորդ Մարգրիտի

Փայլ փայլ շողովը օծուած այգուն
Պերճ հասկերուն մէջ ոսկեթոյր
Հարսնուկներու կողքին թաքուն
Մարգրիտը չեւ որ չունի բոյր:

Լոյս լանջքի մը վրայ հոսուն
Մանեակի մը զարդը գոհար
Մարգրիտն ալ չեւ անփայլ տըմոյն
Որուն լոկ աչքն է սիրահար:

Իրաւ, մարգրիտ մըն ես և դուն
Սիրով օծուած: Աստղի պէս վառ
Ունիս աչքեր, քերթուած անհուն,
Զի քերթող մը եղաւ քեզ մայր:

Եւ երբ այսօր զուն հեղանաղ՝
Ո՛վ աղուոր կոյս ծաղկահասակ,
Կեանքի բեմին կը մօտենաս
Ճակտիդ դըրած հարսի պըսակ:

Թող որ սրտէս թռած մէկ վանկ
Մաղթէ քեզի՛ որ տայ Աստուած
Մարգրիտի պէս օրեր ճերմակ՝
Արեւներով լուսաւորուած:

ՀԱՆՐԱ ՆԱԶԱՐ

Աւետիք Իսահակեանին

Ա.

Այնտեղ ուր արեւն առտուն կը ծագի լերան ետեւէն,
Ուր շաբաթները եօթն օր կը տեւեն,
Ուր ձմեռն ամբողջ չի բուսնիր բընաւ վարդը գարունին,
Կարկուտ չի տեղար, երբոր դաշտերը ծիլ ծաղիկ ունին.
Այնտեղ, շատ անշուք տընակի մը մէջ կէս մը փոփըլած,
Որջի պէս աղտոտ, ջրհորի պէս թաց,
Ամուլ մը կ'ապրէր. իրենց անունն էր Նազար ու Կատար.
Նազարը այրն էր, բայց ո՞վ կը հաւտար:
Այնքան փափուկ էր հասակն ու դէմքը այդ խեղճ մարդուկին
Որ զայն տեսնողը կը կարծէր տիկին,

Ու կը կոչէին կընծն անուսով Կատարիկ աղա:
 «Ո՛հ, ի՛նչ անգութ է գիւղացին երբոր մէկուն հետ խաղայ»:
 Իսկ անոր կինը հսկայ մ'էր ոտքով ու ձեռքով խոշոր.
 Թաւ ձայն մը ունէր և դէմքն էր խոժոռ.
 Փոթորիկ կ'ելլէր, երբոր կը հաղար
 Ու կը կոչէին զայն Հանրմ Նաղար:
 Իր կաշին թուխ էր մազոտ ու ճարպոտ, հառակն ալ երկայն,
 Բայց նոճի մը չէր, այլ անտաշ գերան:
 Ամէն բանի մէջ անկարող, անխիղճ, տըգէտ ու թեթեւ՝
 Բայց գիտէր աչքին ծիրը ըստուերել ամուսնով սեփ սեւ,
 Յետոյ այտերուն, շրթունքին գոյն տալ, ակնարկներ որսալ,
 Կեղտոտ տենչերով սընանիլ ու մեծ պերճանքներ յուսալ:
 Անկիւն մը նստած պատուհանին քով, առտու իրիկուն,
 Միշտ ձիւթ կը ծամէր, և երբ անցորդներ նշմարէր հեռուն,
 Թերմաշ թելերով քընար մը փութով կ'առնէր պատէն վար,
 Որ իր ձեռքին տակ սայլի ճըռինչներ լալով կը հեւար:
 Իրենց տընակը աւել տեսած չէր շինուելէն ի վեր.
 Սարգի ոտայններ կը վիլակէին ձեղուններն ի վեր:
 Խեղճ ամուսինը երբոր տուն դառնար յոգնած, քրտընած,
 Ոչ թան կը գտնէր, ոչ միս, ոչ ապուր, ոչ պատառ մը հաց,
 Ու երբ դիպուածով փախցընէր բերնէն գանգատ կամ բողոք,
 Մեծարժէք կինը ձայնով մ'անողոք [Ժողովես,
 Ուժգին կը գոռար. «Քու գործդ ի՛նչ է. բանջա՞ր կը
 «Կը վայլէ՞ յոգնիլ, բանիլ ու դատիլ կընոջ մ'ինծի պէս:
 «Հասակիս նայէ՛, մատղաշ ու դալար ծառ մըն եմ տանձի.
 «Քեզի պէս երկու մարդ վրայէ վըրայ չեն հասնիր ինծի:
 «Քաղքին իշխանը եթէ վայրկեան մը ձայնիս ունկնդրէ,
 «Իսկոյն զիս իրեն թագուհի կ'ընտրէ»:
 Ու Կատար աղան, բերանը կղպած, կոկորդը չոփ չոր,
 Ակնոցին տակէն աչքերը տնկած դեղին ու խոշոր,
 Կը փախչէր կ'երթար անկիւն մը սքլած՝ ցաւը կրծելու,

Մինչև քունը գար այդ դժբախտ տունէն տանիլ զինքն հեռուն:
 Գիշեր մը սակայն չկրցաւ զսպել իր զայրոյթն անեղ.
 Իր ցասումները բոլոր յորդեցին գերթ անսանձ հեղեղ.
 Ու երբոր կինը հայհոյեց, գոռաց հեռացաւ տունէն,
 Զարհուրելով որ մի գուցէ զղջայ ետ դառնայ նորէն,
 Անոր ծըրարը, քընարն ալ մէկտեղ նետեց կռնակին,
 Ու զարկաւ փակեց դուռը ետեւէն շառաչմամբ ուժգին:
 «Կորսըւէ՛, ըսաւ, մեծ քերթողուհի, հեռացի՛ր իզմէ,
 «Թագուհի եղիր և իշխաններու գահոյքը բաղմէ՛»:

Բ.

Հիմայ փողոցն էր Հանրմ Նաղարը անօթի ծարաւ.
 Ախոռը գընաց, ու լալով լալով հոն քունը տարաւ:
 Ինչե՛ր երազեց տաք յարդին վըրայ գոմէշներուն քով.
 Տո՛ւն դառնալ, ըլլալ կի՛ն մը շընորհքով.
 Լըւա՞լ իր անցեալն արցունքով առատ.
 Ու վարել կեանք մը լուրջ, աշխատասէր, ազնիւ, անարատ:
 Բընաւ: Երբ առտուն արթնցաւ կանուխ,
 Ըսկըսաւ ողբալ իր բախտին վըրայ ձայնով սրտաբուխ.
 Այնքան հոգեցունց հառաչներ թռցուց, այնքան հեծեծեց,
 Պոռաց, որոտաց, քընարն ալ ծեծեց,
 Որ գոմէշները սարսափած, իրեն ձայնակից եղան.
 Եւ Հանրմ Նաղար լըսելով անոնց բառաչումին ձայն,
 Ըսաւ. «Իմ ողբերս կը յուզեն նոյնիսկ պաճարներն անբան.
 Ուրեմըն ես մեծ երգչուհի մըն եմ»:
 Ու դուրս նետուեցաւ զլարթ, լուսադէմ,
 Դափնինք քաղեց ու ճակտին շուրջը բոլորեց պըսակ.
 Գլխէն վար կախեց ոսկեթել քող մը, ու տեսակ տեսակ
 Փայլուն գոյներով դէմքը սնգուրեց, հուրի մը դարձաւ,

Մոռնալով խաբառ նախորդ գիշերուան տառապանքն ու ցաւ :
 Ճիշդ այդ վայրկեանին բանջարեղէնի սայլակի մը մէջ
 Կայտառ գեղջուկ մը իր քովէն կ'անցնէր երգելով անվերջ :
 Վըսեմ երգչուհին քնարին լարերէն վեհ շեշտեր քամեց ,
 Մինչեւ որ իրեն դարձաւ գիւղացին ապշանքով մը մեծ :
 Մուրացիկ ժըպիտ մ'ականարկ մը յայրատ ու երգ մը պոռոտ
 Խելքը թընցուցին միա՛խտ տղուն ժամանցի կարօտ :
 Ու Հանըմ Նազար գընաց բազմեցաւ սայլակին վերեւ ,
 Շուրջը գետեղուած պրաս, կարոս, կանկառ ու շատ մը տերեւ :
 Ճամբան , աղջիկներ՝ հագուած ու չըքուած երբ գինքը տեսան ,
 Հարցուցին . « Ո՞ւր է այս հարսին փեսան » :
 Իսկ դպրոցական չափահաս տղաք
 Որ ամէն առտու կ'երթային քաղաք ,
 Տեսնելով զինքը հոն դափնեպըսակ ու ձեռքը քընար
 Կ'ըսէին . « Անշուշտ քերթողուհի մ'է չըքեղ գիցափառ
 Որ Ելլադայէն կու գայ նըւագել Սափիովին երգեր » :
 Ուրիշ մը կ'ըսէր , « Ձէ՛ , Մուսաներէն մէկն է հոս եկեր » :
 Ու դափնիներու ոստերով շուրջը կաղմեցին թափօր ,
 Որուն կու գային միանալ խումբ խումբ գիւղացիք բոլոր
 Աղաղակելով . « Կեցցե՛ս , ո՛վ Մուսա , երգիչ երկնային ,
 Կեցցե՛ս դուն անմահ բանաստեղծներու չընաղ թագուհին » :

Գ

Թափօրը հասաւ մինչեւ իշխանին պալատն ընդարձակ ,
 Ուր մեծ հանգէս կար , կոչունք , պար , նըւագ .
 Երկրին չորս կողմէն գեղանի կոյսեր ձիրքերով անձառ
 Հոն բերած էին իրենց պերճաւքը , շքնորհքն ու հանճար
 Իշխանին համար , որ կ'ուզէր ընտրել հարս մը գեղանի
 Հարս մ'որ իր մտքին , սիրտին ու կեանքին բոլոր արժանի :

Հանըմ Նազարը առաջ նետուեցաւ հազանքներով լիւր ,
 Ու անոր ուղղեց մըրոտ աչքերը , կեղծիքի աղբիւր :
 Մինչ ընտանիքի պարկեշտ աղջիկներ գեղով ամօթխած
 Համեստ կամ խըրոխտ գիրքերով կեցած՝
 Ձէին մօտենար փառքի գահոյքին ,
 Նազար անձնատուր եղաւ պչրանքի անեղ հաճոյքին :
 Իշխանն որ անպորձ տըղայ մ'էր սրտով պարզ , նորաբողբոջ ,
 Դիւթուած քերթողի փառքէն , սնգոյրէն խեղկատակ կընոջ ,
 Իր մատնին հանեց Հանըմ Նազարին լիբտ մատը անցուց
 Իբրեւ հիացման վերին ապացոյց . . . :

Ու հարսնիք ըրին քառասուն ցորեկ , քառասուն գիշեր ,
 (Այդ խըրախճանքի օրերը անշուշտ մոռցած են քիչեր) .
 Բոլոր շըջակայ գիւղերէն հոյլ հոյլ այստեղ տեղացին
 Աղնըւականը , միջակորհարը , ինչպէս գիւղացին :
 Հոն եկաւ նաեւ Կատարիկ Հանըմ , մեղ հինուց ծանօթ ,
 Որ կընոջ փառքը տեսնելով , չզգաց նախանձ այլ ամօթ :
 Իսկ Հանըմ Նազար , երբ նշմարեց զայն գահին բարձունքէն ,
 (Դեռ մոռցած չէր ան իր վրէժն ու քէն)
 Չայն քովը կանչեց , և իր բընական դէմքովը խոժոռ ,
 Աչքերը բացած կովի պէս խոշոր ,
 « Ձիս ճանչցա՞ր , հարցուց , իմ ով ըլլալս հասկըցա՞ր հիմայ .
 Ա՛լ կորի՛ր դընա՛ » :

1914

Պ Ա Ր Ո Ւ Ն Ի Ն

Մեծ սրբահը «կեցցէ»ներով կը գոռայ,
Վարսերն երկար կը վէտվէտին ուսն ի վար,
Քօղին վրայ, զանակներէ փոսուռայ,
Ոսկի թելեր կը կայծկլտան լուսավառ:
Մինչ կը կայթէ վէս պարուհին, կը ճըկի,
Պարիկ մըն է կարծես ճարտար համբարու,
Որ կը սուրայ մոլուցքովը կայծակի,
Ցրցքներով ծիածաններ ակնառու:

Թաթիկները, բամբիւնները կ'ընդհարին,
Նազանքներով ժապաւէններ կ'երկննան,
Կը փաթթըւին թոյլ թափերովը պարին:
Տոտիկներն ալ թրթեռնիկներ են գարնան,
Անոնց նման ճերմակ, քնքուշ ու թեթեւ,
Անոնց նման սըլացք կ'առնեն օդին մէջ.
Այդ սըլացքը յորձանք մըն է յարատեւ,
Փողփողում մը գոհարներու, լոյս անշէջ,
Որոնք ուլէն, գլխէն, լանջքէն կը ցայտեն:

Եւ շատերը իր զարգերուն կը բաղձան,
Այն վարդերուն՝ որ կը թափին իր այտէն,
Հուր նայուածքին՝ զոր կը սրսկէ ցիր ու ցան:

«Ո՛հ, ի՛նչ հեշտ է կեանքը իրեն , ամո՛ղջ պար ,
 «Կը մընջեն օթեակներէն , ամբո՛ղջ խաղ .
 «Զունի ձանձրոյթ , ոչ ալ հոգեր վայրապար .
 «Իր կեանքն իրաւ երկար անուրջ մ'է չքնաղ :
 «Ամէն քայլին կը քաղէ ծափ ու ծաղիկ ,
 «Շուրջն ամէն բան կը ծիծաղի , կը խնդայ ,
 «Եւ լոյսի մէջ կ'անցնին օրերն երջանիկ» :

Եւ սըրահը «կեցցէ»ներով կը թնդայ :
 Բայց ծափերը մինչ կը գոռան շարունակ ,
 Մամերն երկար կը գալարին օդայած ,
 Մինչ կը ծըփայ գլխուն աղուոր զարգմանակ ,
 Իր հոգին ալ կը գալարի քայքայուած :
 Իր խօլ գարձքը՝ արշաւն է խեղճ տերեւին
 Զոր մըրրիկը կը հալածէ փոսն ի վար ,
 Բունէն զատուած , յամքած , թուփած կիսովին ,
 Միշտ կը թըռի ու կը թըռի հողմավար :
 Այսպէս թալուկ մ'է այդ պարը մոյեգին ,
 Մահուան կայթ մը զոր ուրու մը կը պարէ ,
 Թըշուառ կին մը որուն այրած է հոգին ,
 Թէեւ օծուած են վարսերը յամպարէ :
 Մայր մըն է ան , մայր մը սրտէն զարնըւած ,
 Որուն զաւակն անկողնին մէջ կը մեռնի :
 Այդ ծափերը ապտակներ են , ո՛վ Աստուած ,
 Զոր կ'ընդունի սրտին վըրայ , վէ՛րք գաղտնի :
 Որպէս զի ցուրտ սենեակին մէջ չըմըսի
 Իր խեղճ մանկիկն որ շատ հիւանդ է անդին ,
 Կարօտ չըլլայ քիչ մը հացի ու միսի ,
 Որ պուրիկ մը ունենայ գէթ Կաղանդին . . . :
 Երբոր տեսնէք հագուած , չըքուած պերճաշուք
 Զքնաղ կիներ ու մանուկներ վարդագոյն ,
 Մի՛ նախանձիք , ո՛վ զրկեալներ գիտցէ՛ք զուք
 Սիրտը նոյնն է ամենուրեք , ցաւն ալ՝ նոյն :

Ն Ե Ր Ո Ս Ը

Ով մա՛րդ հերոս , հանձար և կամ նահատակ ,
 Որ քու անձիդ համար երթեք չես ապրած ,
 Որ հըրայրք մը ունիս քեզի նըպատակ ,
 Պաղափար մը անձնուրաց :

Թողած կեանքի լայն ուղիները փափուկ ,
 Անպատըսպար՝ տօթերուն տակ ու ձիւնին ,
 Միշտ բարձրացար քարուտ ճամբէ մը դերբուկ ,
 Ուր ոտքերը կ'արիւնին :

Սըրահներու մէջ երբ բոցը կը վառէր ,
Երբ ջահերը կը շողային լուսարձակ ,
Դուն մեկնեցար հոն ուր ցուրտ էր , խաւար էր ,
Եւ հեռու էր լուսածագ :

Թափթրիեցան թարմ երազներդ անհամար .
Դեռափրթիթ օրերդ անցան հոգերով .
Ձը ծաղկեցաւ ոչ մէկ գարուն քեզ համար .
Արտասուեց իղձդ ու գորով :

Պըսակուեցան վարդերով ցած գըլուխներ .
Աշխարհ չունի հերոսին փառք արժանի .
Փուշւորսակին ներքեւ՝ մաքուր , անվեհեր
Իր ճակատը կ'արիւնի :

Զրպարտեցին ու դատեցին քեզ մարդիկ ,
Մըրտեցին սրտիդ յոյզերը պայծառ .
Դո՛ւն , ըզգացման , խռատի վեհ մարտիկ ,
Միշտ աննըկուն կըռուեցար :

Բարձրը բռնած ջահը լոյսին ծիածան ,
Թափառեցար մագլցելով սարէ սար .
Հստուերները , մէգերն եղան ցիր ու ցան
Լոյս դրօշակովդ ուր հասար :

Ազգիդ տըւիր դալար ուժերը կեանքիդ ,
Ու խամրեցար որ անոր յոյսը ծաղկի .
Արդ , աւերակ խորշերուն մէջ անժըպիտ
Չե՞ս տեսներ բոցը կեանքի :

Եւ մտածումդ՝ որ թեւ առած կը թըռի
Դէպի այգերն ու ըսփիւռները հեռուն ,
Քու անունիդ արծազանգը սխրալի
Միշտ կրկնելով դարերուն :

ՄՏԱԾՈՒՄՆԵՐ (յանգաւոր)

Եթէ կ'ուզես ազատ ըլլալ ,
Զանա՛ մարդէ բան չըստանալ .
Թո՛ղ չը կապեն ըզքեզ յոյսեր ,
Ոչ վայելք մը և ոչ իսկ սէր :

Փայլուն կամ անփայլ՝ ոսկի է ոսկին .
Անբոյր ծաղիկն ալ ծաղիկ է կրկին .
Բայց առանց գուլթի , հըրէշ մըն է կին :

Նոճի հասակ, շրթունք բոսոր,
Մարգրիտ, գոհար, ոսկի վարսեր,
Ձեն կարող կին մ'ընել ազուոր,
Թէ աչքերուն մէջ չունի սէր:

Թո՛ղ անարգեն որքան կ'ուզեն քեզ մարգիկ,
Դուն կա՛ց, մնա՛ յաղթ, անսասան զերթ մարտիկ,
Ցորչափ հոգւոյդ ալքերուն մէջ առանձին,
Կրնաս յարգանք պահել հանդէպ քու անձին:

Դժուար չէ օր մը բարիք ընել հոս,
Ո՛վ իր կեանքին մէջ եղած չէ հերոս:
Արդար արժանիք ունիս այն ատեն,
Երբ այդ արարքներդ միշտ յարատեւեն:

Տաղանդը ձիրք մ'է երկինքէն տըրուած
Կամքը կալուած մը ուժով գըրաւուած:

Եթէ մէկուն բարիք ընես,
Փոխարէն չահ մ'ըստասեր:
Եթէ մէկէն չահ կ'ստասես,
Անոր բարիք մի՛ ըներ:

Եթէ չըլլար ամպ ու խաւար,
Լոյսն արեւուն մեզ սիրելի պիտ' ըլլա՞ր:
Եթէ չըլլար արցունք ու սէր,
Քերթողն իրեն տաղերն ի՞նչպէս պիտ' հիւսէր:

Ծաղիկ մ'է կ'ըսեն, կեանքը վաղանցուկ,
Ես՝ «փուշ մ'է» կ'ըսեմ, ծաղկի տակ ծածուկ:
Թէ կ'ուզես մատերդ չարիւնտոխ յար,
Մի՛ ըլլար թոյրի, բոյրի սիրահար:

Ձիւն, ճառագայթ, չիթեր ցօղի,
Կարկուտ, մըրիկ, ձիւն յանկարծ
Կու գան կ'երթան ամէն տարի,
Միայն մեր կեանքն է անդարձ:

Պիտի ուզէի աշխարհք մը ապրիլ,
հեռաւոր, անծան,
Հեռադիտակով միմիայն նայիլ
այս կեանքին վըրան,
Ու իմ գիտակըս վարդագոյն ըլլար,
պարկի գիտակ,
Որպէսզի երբեք աչքիս չերեւար
տեսիլ գըժնդակ:

Եղի առ չարս

Որք իշխանայ, երգաց առ.
Երեւ, ահ, իմ քո հեղեղ ի արեւ.
Քրտն ինչ եւս չարս Եր.
Եւ իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ Եր.
Արք իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Երեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.

Քրտն, իւրեւ, երգաց Եր.
Արք իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Քրտն ինչ եւս չարս Եր.
Երեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Արք իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Քրտն ինչ եւս չարս Եր.

Որք իշխանայ Եր.
Արք իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Քրտն ինչ եւս չարս Եր.
Երեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Արք իւրեւ, ահ, իմ քո ի իւրեւ.
Քրտն ինչ եւս չարս Եր.
10 Յունիս 1879

ԹԱՐԳՄԱՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆԸ

ՀԱՆՐԻ ՔԱԶԱԼԻ

Արփին սիրտս է, արփին մարմինս է համայն .
Միբուն երկինքին՝ սիրտս արիւնոտ կենսածիր .
Ոսկի անօթ, իմ արիւնիս ծըխարան ,
Այն բաժակն է ուր կ'արբենայ միշտ երկիր :

Իմ աչքերս են աստղերն , աչքերս իմ անքուն
Միշտ ձեր վըրայ յառած բլրեր բոցավառ ,
Տիեզերքին , սիրոյն վրայ ձեր անհուն
Հոյս կը զեղուն սիրող աչքերս անդադար :

Իմ համբոյրներս , հառաչանքներս են հովեր .
Շունչն եմ , օդն եմ ես , և դուք բոցն էք միայն .
Դուք կը փայլիք զերթ հըրավառ խանձողներ ,
Ձեր հոգիէն անցնին հեծերս երբ ամրան :

Ծաղիկները իմ տենչանքս են, պերճաշուք,
Ամէն կողմէ ձեզ նայուածքներ կ'արձակեն.
Ծաղիկները իղձս ու նայուածքս են փափուկ,
Եւ դուք կ'ըմպէք երազս անոնց բաժակէն:

Ամէն տեղ եմ. անտառներուն եմ ոգին,
Կաղնիին ուժ տալով, կ'ապրիմ անոր մէջ.
Մերթ իր ոստեր գաղտնիքս իմ ձեզ կը խօսին,
Կեղեւին տակ նիրհող գաղտնիքս իմ անվերջ:

Սէրն եմ ես, սէ՛ր, կը կոծեն ծովին ու ալին
Խըռովք, թրթռում կու տամ անծայր ծովերուն.
Ջերմութիւնն եմ որով ծիւեր կը ծըլին,
Բոյսերն ամէն բեղնաւորող եմ գարուն:

Ամէն տեղ եմ. ես զովութիւնն եմ ցայգուն.
Ձեր սիրահարն եմ, եթերին լուսընկան.
Ուրականն եմ, բոցեղ կայծակն այն փայլուն,
Ձի իմ քերթուածս է տիեզերքը համայն:

Եւ արցունքոտ այդ քերթուածին անսովոր՝
Խոհերն էք դուք, ո՛վ էակներ մարդկային,
Դուք, ընկերներ խինդ ու ցաւիս և բոլոր
Անէացած յաւերժութեանց ձանձրոյթին:

ԲՆՈՒԹԵԱՆ ՁԱՅՆԵՐ

ԷՏՈՒԱՐ ԿՈՒՆԻԷ

Ամենուրեք խորհրդատու ընտելեան
Մենք կը լըսենք զրգոտ ձայն:
Լուրթ երկինքին խորը փայլող ցուքը հուր
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն մաքուր:
Խօլ հովին տակ՝ թուփը դողգոջ ու տըկար
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն արդար:
Վերն՝ արծիւը ամպերուն մէջ թափառուն՝
Կը գոչէ. Մե՛ծ եղիր դուն:
Մեղուն մեղրով կ'օծէ փեթակն իր յարդէ,
Եւ կը բղձայ. Աշխատէ՛:
Ծառն ատենին պըտուղներուն երբ փարի,
Կ'ըսէ. Եղի՛ր դուն բարի:

Ու չափիւղան կ'ըսէ. Սնարդ չըկայ ինչ.
Աւազ մըն եմ ես ոչինչ:
Ծաղիկն, օգին բացուած, կ'ըսէ, հոտաւէտ.
Սիրե՛լ գիտցիր դուն յաւէտ:
Գետը կ'ըսէ. Գընա՛ ուղիղ քու ճամբադ.
Գիտցի՛ր ապրիլ անվըհատ:
Ձոր տերեւն ալ կ'ըսէ. Պէտք է ամէն ինչ
Թօշնի ըլլայ բընաջինջ:

Ու գետ, ծառ, ցուք, մեղու, ծաղիկ, ամէն իր
Կը գոչէ. Դուն մա՛րդ եղիր:

ՄԵԾ ՄԱՅՐԸ

ՎԻՔԹՕՐ ՀԻԻԿՈ

Կը քընանա՛ս, զարթի՛ր, մեծ մա՛յր սիրական:
Ցարդ քունիդ մէջ բերանդ ըստէպ կը չարժէր,
Ձի աղօթքներդ ալ քու նինջիդ են նըման.
Բայց արձանն ես կարծես Կոյսին այս գիշեր.
Շրթունքդ անշարժ և մեղմիկ շունչդ է լըռեր:

Ինչո՞ւ ճակատդ այգպէս կ'իյնայ վայրահակ.
Մենք ի՞նչ ըրինք որ ա՛լ ըզմեզ չե՛ս սիրեր.
Ջահն է տժգոյն, և կը մըխայ մեր կըրակ.
Եթէ լըռես, պիտի մեռնինք մենք անտէր,
Մենք, կանթեղնիս, վառարանին հուսկ կայծեր:

Յուրա են ձեռքերդ . աչքերըդ շո՛ւտ թող բացուին :
Դուն կ'ըսէիր . աշխարհք մը կայ մեղմէ վեր .
Թէ կայ երկինք և գերեզման . կեանքն է սին .
Մահուան վրայ կը խօսէիր անվեհեր .
Ի՞նչ է մահը , մայրի՛կ , ինչո՞ւ չես ըսեր :

Սուրբ Գիրքդ՝ աղուոր պատկերներով՝ մեղ ցուցո՛ւր .
Երկինքն ոսկի , կապոյտ սուրբն ու սրբուհին ,
Մանուկն Յիսուս , եղն ու մոգերն ու մըսուր .
Մեզ կարգացո՛ւր մատուղի էջերն այն լարին ,
Որոնք Տէրով՝ միշտ մեր վըրայ կը խօսին :

Մեծ մա՛յր . . . : Տակաւ կը մարմըլի լոյսն ահա՛ ,
Հստուերն ուրախ սեւ երզին շուրջ կը յածի .
Ոգիները գուցէ մտնեն նե՛րս հիմայ . . . :
Ո՛հ , արթնցի՛ր , ձգէ՛ աղօթքդ , ա՛լ մէկդի ,
Վա՛խ կուտաս արդ , սի՛րտ կուտայիր միշտ մեզի :

Այսպէս ի զո՛ւր հեծկլոտացին անյարկը .
Այգն արթնցաւ . կը քնանար գեռ հանին .
Ջանգալն հնչեց խուլ հարուածներ օդային ,
Եւ անցորդ մը տեսաւ դուռնէն հիւզակին
Թափուր մահճին , Սուրբ Գրքին քով լաղագին՝
Որք աղաքն որ կ'աղօթէին ծնրադիր :

ՅՈՐԵՆԻ ԾԱՂԻԿԸ

ՇԱՐԼ ՌԷՆՈ

Դուն պիտի չերթա՛ս , ո՛վ ծաղիկ սիրուն ,
Դեղջիւղէի անփայլ ,
Սենեակի մը մէջ բոյրերով լեցուն՝
Ակնարկ մը մուրալ :

Մարմար և ալատ բաժակներն աղուոր
Կը վայլեն՝ կապոյտ ,
Փափուկ ծծմորին , մեկոնին բոսոր ,
Ծոյլ ընկերներուդ :

Դուն չես բրնաւ սէգ՝ նըման վարդերուն .
Խեղճին կը ժպտիս ,
Ձի ան քրտինքովս իր կ'օծէ համբուն
Հողն ուր կը փթթիս :

Ան կը հիւսէ միշտ քեզմով պըսակներ
Իր կոպիտ ձեռքով,
Կը տանի կախիկ իբր ուխտի նըւէր
Ճամբուն խաչին քով:

Թէ չես վարդագոյն, և չես գեղանի,
Աղուո՛ր կ'աճիս դուն,
Եւ մանանայովդ ալ կը սընանի
Յաւէ՛տ մարդկութիւն:

Միշտ կը բողբոջիս դաշտին մէջ քումայթ,
Երբ Յունիսն է տաք,
Բեղմնաւոր դործիդ վերջ տալով անգայթ
Տէրջ աչքին տակ:

Քու պըսակիդ մէջ, հոյզն հատիկներուն
Լա՛ւ է ուռճացած.
Արեւով կ'ըլլան հասուն, սոկեգոյն.
Յորե՛նն ընե՛նք հաց:

Ողջո՛յն քեզ, ծաղի՛կ, ժիր ու անմեղուկ,
Ծաղիկ ցորենի,
Դուն որ հասկին մէջ կը փթթիս անշուք՝
Հասկին մօրուանի:

Փ Ի Ղ Ե Ր Ը

ԼՐՔՕՆԹ ՏԸ ԼԻԼ

Անժիր ծովու կը նմանի աւազն հիր
Որ անշըշուկ կը շողշողայ իր լայն գոգին մէջ կը քած.
Վէտովէտում մը կը լեցընէ անյարբիր
Մարդաբընակ հորեզոնը պըղինձ շողով միգամած:

Ոչ կեանք, ոչ ձայն: առիւծները կուշտ համակ՝
Կը քնանան խորն անձաւին փարսախներով հեռակայ.
Ընձուղտը ջուր կ'ըմպէ ակէն կապուտակ [նայ:
Արմաւենւոյն տակ, հոն վարը, զոր յովազն ալ կը ճանչ-

Ոչ մէկ թռչուն կ'անցնի հոնկէ թեւաղար
Յանելով օդն ուր հիւ կուգայ բաց արեգակ մը անհուն.
Մերթ քունին մէջ տաքցած պօսան մեղմաբար
Կը վէտվէտէ իր քամակը լի թեփելով փողփողուն:

Այսպէս կ'այրի, երկինքին տակ, միջոցն հուր,
Բայց ամէն բան մինչ կը ներհէ ամայութեանց մէջ մռայլ,
Կոշտ ճամբորդներ, այդ փիղերը ծուռ ու մուռ,
Բընավայրը կ'երթան իրենց, աւազուտէն յամրաքայլ:

Թուխ դանդուածներ, հորիզոնին մէկ ծայրէն
Կու գան փոշին ամբառնալով, և հեռուէն կը տեսնես
Թէ, որպէսզի ուղիղ ճամբէն դուրս չելլեն,
Լայն ոտքովին կը փըլցընեն կոշտ աւազներ բարձրագէզ:

Ժիր պետ մ'է որ կ'երթայ խումբին առջեւէն,
Մարմինն է հերձ, կեանքէն կըրծուած, փրտած բուռ
Նի մը հանգոյն.

Գըլախը ժայռ մ'է, կը կամարի ուժգնօրէն
Աղեղն ալ իր ողնայարին ճիգերէն իսկ փոքրագոյն:

Ձի դանդաղիւ իր քալուածքը, չերթար շուտ.
Ընկերները փոշոտ շիտակ կը տանի բուն վախճանին.
Եւ փորելով ետեւին փոս մ'աւազուտ
Նահապետին հետքէն կ'երթան ուխտաւորներն ահագին:

Ականջնին թօշ, վրիժակնուն մէջ պատվձին,
Կ'երթան փակաչք, ու կը մըխայ փորերնին ալ բաբախուն
Իրենց քրտինքն հուր օդին մէջ կը ցնդին
Մըշուշի պէս, ուր կը բշգան բլւր միջտոներ բոցագոյն:

Ինչ փոյթ ծարաւն ու ճանձերն ալ գիշախանձ,
Եւ արեւը, որ կը մրկէ սեւ կոնակնին փոթ ու լայն.
Անոնք՝ ճամբան՝ կ'երազեն վայրը լըքուած,
Թըղենի անտառները, իրենց ցեղին անպատան:

Պիտի տեսնեն գետն ալ հոսող լեռնէն վար,
Ուր կը լողայ ձիագետին մըռնչելով ահալուր,
Ուր շուքերնին՝ լուսնով ճերմակ՝ կը ցոլար,
Կնիւնները կոխկըռտելով երբ կ'իջնէին խմբի ջուր:

Ուստի կ'անցնին կ'երթան դանդաղ քաջասիրտ,
Սեւ տողի պէս՝ ծայրածաւայ աւազներէն ալ անդին:
Անապատը կ'ըլլայ նորէն անխըլիւրտ,
Երբոր այդ լուսն ուղեւորներն հորիզոնէն կ'անհետին:

ԳԱՅԼԻՆ ՄԱՀԸ

ԱԼՖՐԷՏ ՏԸ ՎԻՆԵՒ

Ա.

Կը սուբային ամպերն հոծ լուսնին վերայ բոցավառ,
Ինչպէս ծուխը կը սլանայ հրդեհին վրայ սրբարշաւ.
Անտառներն ալ սեւ էին հորիզոնին մինչեւ ծայր.
Կ'երթայինք մենք լըռիկ, մարմանդներուն մէջ խոնաւ,
Ցախին մէջէն խիտ առ խիտ, մացառներուն վիթխարի,
Երբ շոճերուն տակ, ինչպէս տափաստանին մէջ բոլոր
Նշմարեցինք հետքերը ձիրաններուն ամենի.
Մեր քիչ առաջ պաշարած չորս գայլերուն ուղեւոր:
Ականջ դրնինք ուշադիր, խկոյն, մեր շունչը բռնած,
Ընդհատեցինք քայլերնիս — Հիմայ դաշտն ու անտառներ
Հեծք մը չէին արձակեալ եթերին մէջ... մշտաւաց
Հողմացոյցը միմիայն կը գոգոգար օդն ի վեր.
Քանզի գետնին երեսէն հովը սաստիկ վերամբարձ՝
Կը հըսանցէր իր ոտքով լոկ պորմերուն մենաւոր,
Եւ կաղնիներն ըստօրեւ՝ ժայռերն իրենց առած բարձ
Ազդեկայեց ընկողներ՝ կը նիրհէին կարծես խոր:
Ուստի ոչ շունչ, ոչ շըշունչ, երբ գըլուխը գետնամած
Ամէնէն ծերը մեր հին որսորդներէն խուզարկու՝
Աւազուտին նայեցաւ, հոն պառկեցաւ և յանկարծ,
Ան զոր ճանչցած ենք այստեղ միշտ անվրէպ փորձառու,
Յայտարարեց մեղմածայն թէ հետքերն այդ նորագոյն
Յոյց կուտային գոռ բնթացքն ու թաթուղներն ահաւոր՝
Ձոյգ գայլերու ամենի և անոնց զոյգ ձագերուն:
Պատրաստեցինք այն ատեն մեր զանաւները բոլոր,

Եւ պահելով հրացաննիս ճերմակ լոյսով փողփողուն,
Ոստերն ի բաց քեցելով կ'ընթանայինք յամրաքայլ:
Երեք հոգի կանգ առին. ես իրախոյզ, աչքս հեռուն՝
Կ'ընդնմարեմ յեղակարծ զոյգ մը աչքեր բոցափայլ.
Ու կը տեսնեմ ետեւնուն չորս արդուածներ հեշտօրօր
Որ կը պարեն լուսնին տակ. զախերուն մէջ ցատքըտուն,
Ինչպէս կ'ընեն բարձրագոյն՝ մեր աչքին տակ ամէն օր,
Իրենց տէրոջը դարձին՝ ժիր բարակները ցնծուն.
Միեւնոյն էր ձեւերնին, իրենց սլաքն ալ՝ միեւնոյն.
Բայց կորիւնները գայլին կը կայթէին հոս լըռիկ,
Գիտնալով թէ շատ մօտիկ, այնտեղ, կէս քուն, կէս արթուն՝
Իր տունին մէջ պառկած է մարդը, իրենց թշնամին:
Կանգնած է հայրն, ու էգն ալ քիչ մը անդին կը հանգչի
Ծառի մը տակ, անխըլիւրտ, ինչպէս այն գայլը մարմար,
Հռոմայ պաշտած դիքն որուն յաղթ կողերը թաւարձի
Կը թխտէին Հռոմուլոսն ու Հռոմուսը դիցապիտո:
Գայլը հիմայ կը նստի զոյգ թաթուղներն ուղղածիկ.
Եւ ձիրաններն անոնց կեռ աւազին մէջ մխրճած.
Իր կորուստին իրազեկ՝ զի գըտած են զինք մարդիկ,
Ձի նահանջն է կտրուած, ճամբաները՝ պաշարուած:
Ու այն ատեն բոցակէզ իր երախին մէջ խածաւ
Մեր ամէնէն անվեհեր բարակին լանջն հեւասպառ,
Եւ չըթուլցուց ամրակուռ իր կըզակները բընաւ.
Մարմին մէջէն կ'անցնէին մինչ գնդակներ վայրապար՝
Դանակներնիս սայրասուր, արցաններու նրման բիրտ
Կ'ընդհարէին իրարու որովայնին մէջ իր լայն.
Մինչեւ որ շունն հեղձամահ, անշունչ ինկաւ անխըլիւրտ
Գլտօրելով ոտքին տակ իրմէ առաջ անկեղծաւ:
Գայլն այն ատեն թողուց զայն, յետոյ մեզի նայեցաւ.
Դանակները կողին մէջ մինչեւ կոթը մըլխրճած.
Կը գամէին զայն մարդին իր արիւնին մէջ թաթաւ,
Իբրեւ մահիկ չարաշուք. հրացաններով բոլորուած:
Եւ կը նայի դեռ մեզի, հուսկ, կ'ընկողնի վերըստին,

Լեզուին վերայ լիզելով ճապաղիքներն արիւնի
 Ձի զիջանիւր հասկընալ պատճառն իրեն կորուստին.
 Եւ փակելով իր խոշոր աչքերն անձայն կը մեռնի:
 Ճակատըս յեց ա'ւլառօք հըրացանիս բունին վրայ,
 Խորհրդածել կ'սկսիմ, բայց որոշել կարող չեմ
 Թէ հալածեմ իր էգը և կորիւններն անխընայ
 Որոնք իրեն ըսպասել ուզեր էին. և կարծեմ
 Անոնց սիրոյն՝ վշտահար չքնաղ այրին ալ արդէն
 Ձոյգը ձգեմ էր մինակ իր տանջանքին մէջ դժխեմ.
 Բայց զաւակները փրկել պարտական էր վտանգէն.
 Որ կարենայ հրահանգել զանոնք քաղցի տոկալու,
 Եւ մ'իշտ ըմբոստ մնալու քաղաքներու զաշտին դէմ,
 Ձոր կնքած է մարդն յաւէտ բարակներու հետ ըստրուկ
 Որ խշտեակի մը փոխան, կը վըտարեն տարադէմ
 Անտառներուն, ժայռերուն բուն տէրերը վեհաշուք:
 Ափսո՛ս, ըսի, իբրեւ մարդ՝ թէպէտ ունինք մեծ անուն,
 Ամօ՛թ մեզի որ այսքան անխորող ենք ու նըսեմ.
 Թէ ինչպէս պէտք է թողուլ կեանքն ու վիշտերն իր անհուն.
 Դուք էք միայն իրազեկ, անասուններ դուք վըսեմ:
 Տեսնելով թէ երկրի վրայ ի՛նչ էր մարդն, ի՛նչ է այսօր,
 Լըռութիւնն է միայն մեծ, ուրիշ ամէն բան չնչին:
 — Ա՛հ, հասկըցայ ես ըզքեզ, ո՛վ վայրենի ուղեւոր,
 Մինչև խորը թափանցեց սրբոյն նայուածքդ յետին:
 » Եթէ կրնաս, ջանայիր եղի՛ր, կ'ըսէր ինծի ան,
 » Ապրելով միշտ խոհական, մըտասոյզ, միշտ ջանասէր,
 » Հոգիդ զէնիթն հասցընել այն ըստոյիկ վէսութեան
 » Ուր՝ անտառին մէջ ծընած, քեզմէ առաջ եմ հասեր,
 » Լալ ու ողբալ, աղաչել, վատութիւն է ամէն բան.
 » Դուն կորովով կատարէ՛ երկար պարտքդ դժուարին
 » Այն ճամբուն մէջ ուր կոչեց ըզքեզ բախտը անասան,
 » Յետոյ, ինձ պէս, տառապէ՛, մեռի՛ր անձայն ու լըռին:

Երկու խօսք Թ. Ազատեան	5
Խոնջալէս կ'ըմբռնեմ բանաստեղծութիւնը Սիպիլ	7
Հայ Լեզուին	11
Ճշմարտութեան Ծարաւ	15
Ժամանակին	17
Խօսք ընդ Աստուծոյ	21
Անէացում	23
Ինչո՞ւ.	25
Մոռնալ	27
Արցունքները	29
Խօսի՛լ	31
Մի՛ ըսէք	33
Խտէալը	35
Ինչո՞ւ	37
Ապրի՛լ	41
Աղուոր Երազ	43
Իդօներու Աշխարհը	45
Անուրջիս Մէջ	47
Տեսիլքներ	51
Դէպի Յաւիտենականութիւն	55
Հարցում	59
Կարօտ	61
Անցնելու Մօտ	63
Կեանքը	67
Հեռուէն եւ Մօտէն	69
Անցեալը	71
Յուշեր	74
Սիրոյ Ցնորքներ	77
Սէր	79
Կ'անծրելէ	81
Լքեալ Տաճարը	83
Սրտաբեկում	85
Հրաժեշտ	87
Արտոյտին	89
Ազգաւները	93
Թիթեռնիկը	97
Միօգօթիս	101
Սօսին Տակ	105
Բաղեղը (Մանկութեան Յիշատակ)	111
Ազրիւրը	113
Առուակը	117

Ծովուն	119
Հովը	121
Ամալը	123
Երկինք	125
Լուսին	129
Աշուն	133
Արեւու ճառագայթը	137
Մենաստանին Կոյսը	141
Խունկը	143
Դարավերջիկ Հիւանդը	145
Կապոյտ Աղջիկը	151
Հէք Յիմար Կին	155
Աչքերդ	157
Կիթառդ	159
Անոր Հոգին	161
Գերագոյն Նուէրը	163
Ծնունդի Գիշեր	169
Կաղանդ	171
Ժանեակները	173
Ժանեակներս ու ժապաւէններս	177
Օրօրումներ	179
Օրօրումներ (վարիանդ)	181
Մանկիկին Քունը	183
Հնչեակ	185
Հնչեակ	187
Հնչեակ	189
Օրօր	191
Սրբուհի Մայր	193
Գարունը Հոգւոյդ	197
Վաղորդայններ	199
Աղջկան Մը	201
Ալպօմի Էջեր	203
Հանրմ Նազար	209
Պարուհին	215
Հերոսը	217
Մաածումներ (յանգաւոր)	219
Թարգմանութիւններ	
Ռանաստեղծութիւնը, Հ. Քազալի	225
Բնութեան Զայներ եւ. Կորնիէ	227
Մեծ Մայրը Վ. Հիւկօ	229
Յորենի Ծաղիկը Եւրլ Ռէնօ	231
Փիղբեր Լըֆօնք օր Լիլ	233
Գայլին Մահը, Ալ. օր Վիենի	236

<< Ազգային գրադարան

NL0369383

«Մ Շ Ա Կ Ո Յ Թ» Հրատարակչականի Լոյս Քննալուծ Գործերը

	Դրշ.
1. ՈՍԿԻ ԱՐԻՇԻՆ ՏԱԿ, Մ. Մեծարենց, 1934 (սպառած)	—
2. ԶՄՐՈՒԻՏԷ ՊԱՏՄՈՒՃԱՆ, Թ. Ազատեան, 1936	100
3. ԱՐՈՒԼԱԼԱ ՄԱՀԱՐԻ, Ա. Խաճակեան, 1936	25
4. ՅՈՒՅԱԿ ՀԱՅ ՊԱՐԲԵՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ (սպառած)	—
5. ՊԱՂՏԱՏԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ, Ե. Շաճնագար, 1937	100
6. ԺԱՄԱՆԱԿԻԻՅ ԴԷՄՔԵՐ, Զ. Հ. Ասատուր, 1937	50
7. ՀԱՅ ՏՈՀՄԱՆՈՒՆՆԵՐ, 1937	100
8. ԱՐՄԱՂԱՆ, Մ. Գոչունեան և Թ. Ազատեան, 1938	100
9. ԱՆՅՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ, Յ. Ալիքսանեան, 1939	100
10. ՔԱՐԵՐԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐ, Կոմիտաս վրդ. 1939	50
11. ՔԵՐԹՈՒԱՆՆԵՐՈՒ Հաւարածոյ Սիւլիկի, 1940	150

Գ Ի Ն 450 ՂՐՇ.

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆ Գ ՏՕԼԱՐ